

2023

ВОЈНО ДЕЛО

ISSN 0042-8426 ■ UDK 355/359
eISSN 2683-5703

ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНИ НАУЧНИ ЧАСОПИС

ВОЈНО ДЕЛО

1
2023

ИНСТИТУТ ЗА СТРАТЕГИЈСКА ИСТРАЖИВАЊА

ВОЈНО ДЕЛО

ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНИ
НАУЧНИ ЧАСОПИС

БРОЈ 1/2023 ГОДИНА LXXV јануар – март *Излази тромесечно*

UDK 355/359 ISSN 0042-8426 eISSN 2683-5703

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

УНИВЕРЗИТЕТ ОДБРАНЕ У БЕОГРАДУ

РЕКТОР

бригадни генерал проф. др *Бобан Ђоровић*, дипл. инж.

ИЗДАВАЧКИ САВЕТ

- бригадни генерал проф. др *Бобан Ђоровић*, дипл. инж, Ректорат, Универзитет одбране у Београду, председник;
- пуковник ван. проф. др *Срђан Благојевић*, Војна академија, Универзитет одбране у Београду, заменик председника;
- пуковник доц. др *Иван Вулић*, дипл. инж., Ректорат, Универзитет одбране у Београду, члан;
- ван. проф. др *Јованка Шарановић*, Институт за стратегијска истраживања, Универзитет одбране у Београду, члан;
- пуковник *Мићо Сувајац*, Школа националне одбране, Универзитет одбране у Београду, члан;
- проф. др сц. мед. *Соња Марјановић*, Медицински факултет ВМА, Универзитет одбране у Београду, члан;
- потпуковник *Слађан Ђорђевић*, дипл. прав, Ректорат, Универзитет одбране у Београду, члан

ИНСТИТУТ ЗА СТРАТЕГИЈСКА ИСТРАЖИВАЊА

ДИРЕКТОРКА

ван. проф. др *Јованка Шарановић*

ГЛАВНИ УРЕДНИК

ван. проф. др *Станислав Стојановић*
Институт за стратегијска истраживања
Универзитет одбране у Београду
e-mail: stanislav.stojanovic@mod.gov.rs

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

потпуковник асист. мр *Владимир Ристић*
Институт за стратегијска истраживања
Универзитет одбране у Београду
e-mail: vladimir.ristic@mod.gov.rs
tel: 011/3603-484

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

- ванр. проф. др *Бранко* Крга, Факултет за дипломатију и безбедност, Универзитет Унион „Никола Тесла”, председник;
- проф. др *Митар* Ковач, Факултет за пројектни и иновациони менаџмент, Универзитет Едуконс, Сремска Каменица, заменик председника;
- проф. др *Владимир* Цветковић, Факултет безбедности, Универзитет у Београду, члан;
- проф. др *Виолета* Рашковић Таловић, Факултет за међународну политику и безбедност, Универзитет Унион „Никола Тесла”, Београд, члан;
- проф. др *Зоран* Павловић, Правни факултет за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду, члан;
- пуковник др *Дејан* Вулетић, научни сарадник, Институт за стратегијска истраживања, Универзитет одбране у Београду, члан;
- пуковник доц. др *Саша* Деветак, Војна академија, Универзитет одбране у Београду, члан;
- проф. др *Душко* Вејновић, Факултет безбједносних наука, Универзитет у Бањој Луци, Босна и Херцеговина, инострани члан;
- проф. др *Синиша* Таталовић, Факултет политичких знаности, Универзитет у Загребу, Република Хрватска, инострани члан;
- проф. др *Марјан* Гуровски, Факултет за безбедност – Скопље, Универзитет „Свети Климент Охридски” – Битољ, Република Северна Македонија, инострани члан;
- проф. др *Изток* Подбрегар, Факултет за организационе науке, Универзитет у Марибору, Република Словенија, инострани члан;
- пуковник проф. др *Alexandre* Herciu, Командни и штабни колеџ, Национални Универзитет одбране „Карољ Први”, Букурешт, Румунија, инострани члан;
- пуковник ванр. проф. др *Zoltan* Jobbagy, Факултет за војне науке и обуку официра, Лудовика – Универзитет за јавне службе, Будимпешта, Мађарска, инострани члан;
- потпуковник асист. мр *Владимир* Ристић, Институт за стратегијска истраживања, Универзитет одбране у Београду – секретар

Адреса: Институт за стратегијска истраживања, (часопис *Војно дело*)
Вељка Лукића Курјака 1, 11000 Београд
e-mail: vojno.delo@mod.gov.rs
www.vojnodelo.mod.gov.rs

Рукописи се не враћају
Штампа: Војна штампарија – Београд, Ресавска 406
e-mail: vojna.stamparija@mod.gov.rs

САДРЖАЈ

<i>Марко Р. Голубовић</i> <i>Радиша В. Саковић</i> Компаративна анализа стратешких докумената држава у области безбедности	I/1–17
<i>Гордана Мишев</i> Безбедносни аспекти глобализованих криза и феномен произведене нестабилности у постсовјетском простору	I/18–31
<i>Милан Ђ. Миљковић</i> <i>Зоран М. Марјановић</i> Мере стратешког одвраћања Руске Федерације: терминологија, дефиниције и неки аспекти примене у сукобу у Украјини 2022. године	I/32–45
<i>Дано Н. Маврак</i> Поимање победе у стратегијском концепту тоталне одбране	I/46–60
<i>Борис Т. Главач</i> <i>Ксенија В. Бубњевећ</i> <i>Младен М. Ћорић</i> Проблем физичког васпитања у Војсци Србије – неопходне промене	I/61–75

CONTENTS

<i>Marko R. Golubović</i> <i>Radiša V. Saković</i> The Comparative Analysis of the State Strategic Documents in the Field of Security	II/1–17
<i>Gordana Mišev</i> The Security Aspects of Globalised Crises and the Phenomenon of Generated Instability in the Post-Soviet Space	II/18–31
<i>Milan Đ. Miljković</i> <i>Zoran M. Marjanović</i> The Strategic Deterrence Measures of the Russian Federation: Terminology, Definitions and some Aspects of Implementation in the Ukraine Conflict in 2022	II/32–45

<i>Dano N. Mavrak</i> The Comprehension of Victory in the Strategic Concept of Total Defence	II/46–60
<i>Boris T. Glavač</i> <i>Ksenija V. Bubnjević</i> <i>Mladen M. Ćorić</i> The Problem of Physical Education in the Serbian Armed Forces - Necessary Changes	II/61–75
Instructions for Authors	76–82
Упутство за ауторе	83–89

КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА СТРАТЕШКИХ ДОКУМЕНАТА ДРЖАВА У ОБЛАСТИ БЕЗБЕДНОСТИ

Марко Р. Голубовић¹
Радиша В. Саковић²

Достављен: 07. 02. 2023.

Језик рада: Српски

Кориговано: 13. 03, 14. 04, 17. 05. 2023.

Тип рада: Оригинални научни рад

Прихваћен: 26. 05. 2023.

DOI број: 10.5937/vojdelo2301001G

У све сложенијим геополитичким околностима, утврђивање стратешког опредељења држава у изузетно динамичном међународном окружењу представља велики изазов, што је у раду издвојено као посебан проблем, односно предмет истраживања који је анализиран на основу стратешких докумената. Имајући у виду комплексност предмета истраживања, сагледане су специфичности садржаја стратешких докумената у области безбедности Републике Србије и држава у региону, уз сагледавање могућности утврђивања постојања већ исказаних и потенцијално нових стратешких опредељења држава на основу кључних ставова наведених у њиховим стратешким документима. Применом методе анализе садржаја, са тежиштем на компаративној анализи стратешких докумената, резултати истраживања су потврдили постављене истраживачке претпоставке. Уважавајући постављена сазнајна ограничења, приказани су резултати компаративне анализе и анализе садржаја највиших стратешких докумената из области безбедности Републике Србије и држава региона. У раду је закључено да не постоје већа одступања садржаја стратешких докумената Републике Србије у односу на садржај стратешких докумената држава у региону, као и да су ставови исказани у њима непосредно у функцији утврђивања стратешких опредељења држава.

Кључне речи: *стратешка документа, компарација, безбедност и одбрана, регионална безбедност, стратешка опредељења*

¹ Министарство одбране Републике Србије, Управа за стратегијско планирање, Република Србија, Београд, marko.golubovic@mod.gov.rs, ORCID: 0009-0008-3629-6567

² Министарство одбране Републике Србије, Управа за стратегијско планирање, Република Србија, Београд, ORCID: 0009-0005-5414-4557

Увод

Међународни положај Републике Србије и остваривање њених националних и одбрамбених интереса условљени су безбедносном ситуацијом на глобалном и регионалном нивоу. Важна карактеристика геополитичког положаја Републике Србије је њена историјска припадност изузетно осетљивом подручју и „балканском геополитичком чвору”, у којем се преплићу разноврсни стратешки интереси Средње Европе, Евроазије, атлантског и исламског света.

Након интервенције Оружаних снага Руске Федерације у Украјини, 24. фебруара 2022. године, системи националне безбедности држава постављају питање ефикасног и ефективног распоређивања ресурса, а тиме и питање улоге и значаја стратешког планирања, али и употребљивости сопствених стратешких докумената. С тим у вези, све чешће се појављују стручне расправе о томе да ли су стратешка документа само још једно бирократско оруђе, које беспотребно расипа ресурсе или се ипак, анализом ових докумената, може уочити њихова стварна употребна вредност, како на унутрашњем, тако и на спољном плану, како би се утврдили одређени правци кретања политика држава.

Кључна истраживачка питања у раду односе се на одређивање степена одступања садржаја стратешких докумената у области безбедности Републике Србије у односу на државе региона, као и одређивању начина на који се њихов садржај може искористити ради утврђивања стратешког опредељења држава.

Основна претпоставка, односно полазиште у раду јесте да се компаративном анализом и анализом садржаја стратешких докумената у области безбедности, уз примену истраживачког арака за прикупљање података, могу утврдити стратешка опредељења држава у нормативно-стратешком оквиру, те да је њихов садржај веома сличан и не одступа у великој мери од садржаја стратешких докумената у области безбедности других изабраних држава.

Дакле, циљ рада првенствено је усмерен ка утврђивању фреквенције понављања изабраних категорија, ради увида у сличности и разлике између садржаја највиших стратешких докумената из области безбедности Републике Србије и држава региона. Након обраде података, биће могућ избор кључних категорија, које могу указати на стратешко опредељење држава. Конкретно, у току истраживања извршена је компаративна анализа изабраних категорија из највиших (основних) стратешких докумената у области безбедности Републике Србије и њених суседних земаља, којом је, уз примену метода анализе садржаја, утврђен њихов садржај, али и фреквенција понављања изабраних категорија.

Постојање тзв. специфичних категорија које се разликују од државе до државе изузетно је важан показатељ којим се може делимично утврдити стратешко опредељење држава, док пуко преузимање трендова од других држава може указати на занемаривање стратешког планирања у области безбедности и одбране, као и непостојање јасног правца кретања политике безбедности одређене земље.

Оваква ситуација настаје услед непостојања јасног стратешког оквира такве државе, којим се њен систем националне безбедности усмерава ка решавању специфичних безбедносних изазова, ризика и претњи.

Поређење стратешких докумената Републике Србије и држава региона

Компаративна анализа обухватила је поређење изабраних категорија највиших стратешких докумената из области безбедности Републике Србије (2019) и држава региона: Босне и Херцеговине (2006), Републике Хрватске (2017), Мађарске (2020), Румуније (2020), Републике Бугарске (2011), Републике Северне Македоније (2020), Црне Горе (2018) и Републике Албаније (2014). На тај начин, уз примену метода анализе садржаја, свеобухватно су анализирана наведена документа.

Ради доследне примене компаративне анализе и методе анализе садржаја, утврђен је предмет компарације, односно категорије на основу којих ће се вршити анализа. Додатно, ради ефикаснијег и систематизованог прикупљања података, израђен је истраживачки арак, који представља кључни инструмент за прикупљање података током примене методе анализе садржаја (Mitić et al., 2017: 194). Овакав приступ је био неопходан, јер је анализа садржаја стратешких докумената из области безбедности изузетно сложен процес, имајући у виду велики број могућих категорија анализе.

С тим у вези, спровођење детаљних анализа по свакој категорији није било могуће, нити би било ефикасно, имајући у виду да су разматране категорије које су обухватиле кључне ставове идентификоване у свим стратешким документима анализираних држава. Такође, анализа појмовног одређења стратегија из области безбедности била је изузетно компликован подухват, с обзиром на то да не постоји јединствена дефиниција овог појма. Сходно томе, свака држава има сопствени приступ овим документима, што показују и многи радови, који теже свеобухватности дефиниције, занемарујући неопходну посебност стратегија (Forca & Nikač, 2020: 27).

Ради адекватног приступа у истраживању, у коме су предмет упоређивања највиша стратешка документа из области безбедности, идентификоване су три категорије компарације: 1) структура стратешких докумената, 2) национални интереси и 3) војни и невојни изазови, ризици и претње безбедности држава.

Идентификоване категорије су релевантне због два кључна разлога. Први разлог представља тежњу ка утврђивању нивоа одступања садржаја датих категорија наведених у Стратегији националне безбедности Републике Србије од категорија декларисаних у стратешким документима држава региона. С тим у вези, податак да једна држава наглашава одређена поглавља у односу на друга, може бити важан показатељ у смислу приоритетизације одређених категорија, што представља значајан индикатор у погледу одређивања њених коначних стратешких опредељења. Такође, оваквим приступом тежи се установљавању степена различитости садржаја стратешких докумената између држава које су предмет анализе. Други разлог произилази из самог значаја стратешких докумената, имајући у виду да она пружају својеврсни вид усме-

рења, односно да представљају један од показатеља у ком правцу се наведене државе крећу, или планирају да се крећу у безбедносном смислу, затим које изазове, ризике и претње сматрају најважнијим, те који су им декларисани национални интереси.

У раду је указано да је потребна изузетна опрезност приликом коришћења стратешких докумената за утврђивање објективног стања кретања безбедносних прилика држава. Строго формално гледано, кретање безбедносних прилика унутар једне државе може се утврдити анализом садржаја традиционалних нормативно-правних докумената, попут устава једне државе, њених закона, као и стратешких или доктринарних докумената. Међутим, такав вид анализе има низ недостатака, међу којима доминира строго формалистички приступ при опису безбедносних прилика у једној држави, који се, углавном, темељи на изношењу њеног нормативно-правног и стратешког оквира. Оваква анализа занемарује бројне друге факторе, попут политичког фактора (тенденција политичких актера да излазе из оквира устава, закона, стратегија и доктрина) или нпр. динамично међународно окружење које често мења стратешко окружење које, у већини случајева, представља кључни разлог за доношење нових стратешких докумената у области безбедности. Такве анализе обично осликавају необјективно стање, имајући у виду да државе у документима могу констатовати једно, а у пракси радити супротно, што додатно отежава анализу безбедносних прилика у разматраним државама.

Уважавајући наведене недостатке, у раду су искључиво разматране категорије идентификоване анализом највиших стратешких докумената из области безбедности, чиме су избегнуте уобичајене анализе утврђивања кретања безбедносних прилика у посматраним државама, јер би оне биле непотпуне с обзиром на то да су засноване само на нормативно-правним документима.

Анализа структуре стратешких докумената држава региона из области безбедности

Приликом анализе структуре стратешких докумената држава, важно је утврдити међусобну повезаност њихових кључних појмова, као и јасно представити конструкцију разматраних докумената (поглавља), при чему посебну пажњу треба обратити на релевантност њиховог редоследа у документу, а затим дати одговор на питање да ли анализирани категорије имају релевантан утицај на стратешко опредељење одређене државе.

Структура стратешких докумената зависи од неколико фактора, али су свакако најважнија основна полазишта на којима се заснива рад на изради стратешких докумената, као и специфичност стратешког окружења посматране државе. Ова полазишта представљају „својеврсна политичка усмерења на којима би требало да се заснива рад на изради докумената, односно које је потребно

операционализовати у документима” (Stojković et al., 2018: 175). У суштини, то су смернице које даје политички фактор државе, тј. демократски изабрани политички функционери који управљају државом водећи одређену политику. То је веома важно напоменути, јер су политике државе променљиве, што значи да је и политика националне безбедности променљива и зависи, поред осталог, и од идеолошког и политичког усмерења политичког фактора.

При разматрању специфичности стратешког окружења државе првенствено се сагледавају различити политички, економски, безбедносни, еколошки, социјетални, технолошки, енергетски, информациони и други фактори који утичу на безбедност државе и њен геополитички положај. Полазећи од правила да не постоји универзална анализа стратешког окружења држава, као и од околности које утичу на настанак изазова, ризика и претњи на глобалном, регионалном и националном нивоу, већина држава прибегава примени сопствених модела при изради процена угрожености њихове безбедности. На пример, предметна анализа разликоваће се од државе до државе, те ће тако острвске државе или државе са излазом на море много више пажње посветити поморској безбедности него државе које не излазе на море, што ће се одразити и на саму структуру стратешког документа.

Анализом разматраних стратешких докумената држава региона уочено је да скоро сви документи имају сличну или приближно идентичну структуру, као и да кључне разлике углавном постоје у називима поглавља и њиховом редоследу. Такође, приликом разматрања поглавља, уочен је и образац понављања најважнијих делова сваког стратешког документа, где се, поред увода и закључка, понављају и делови који се односе на анализу стратешког окружења (изазови, ризици и претње безбедности), националне интересе, политику и циљеве националне безбедности, као и на начин спровођења ових докумената.

У погледу структуре и садржаја документа не постоје значајније разлике Стратегије националне безбедности Републике Србије у односу на стратешка документа из области безбедности држава у региону. Наиме, разлике у називима поглавља су минималне, али је сама садржина у великој мери слична, што указује на то да Република Србија и државе региона имају сличну визију када је реч о структуралним питањима стратешког планирања, те не постоји специфично наглашавање одређеног дела стратегије, нити релевантност дате категорије, која може указати на специфично стратешко опредељење.

С тим у вези, често се покрећу дебате око редоследа поглавља (нпр. да ли је неопходно да поглавље које наводи националне интересе буде испред стратешког окружења или не и сл.). Међутим, такве дилеме су формалне природе, јер се у конкретном случају национални интереси одређују у односу на стратешко окружење и процену изазова, ризика и претњи безбедности државе. Анализа наведене категорије, односно структура разматраних стратешких докумената, приказана је у табели 1.

Табела 1 – Структура највиших стратешких докумената из области безбедности

Држава Структура	Република Србија		Република Хрватска		Република Бугарска		Република Северна Македонија		Црна Гора		Република Албанија	Фреквенција понављања у %
	Република Србија	БиХ	Република Хрватска	Мађарска	Румунија	Република Бугарска	Република Северна Македонија	Црна Гора	Република Албанија			
Увод	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	100%
Безбедносно окружење, изазови, ризици и претње	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	100%
Безбедносна политика, заједница	x				x	x	x	x				55%
Принципи (начела) безбедносне политике (енг. <i>principles, directions, premises, approach</i>)	x	x			x	x						44%
Националне вредности, интереси и циљеви	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	100%
Елементи политике безбедности		x							x			22%
Основи стратегије, мере, одговор на изазове, ризике и претње	x		x	x	x	x			x			66%
Безбедносни концепт			x		x						x	33%
Приоритети		x				x					x	33%
Стратешки фокус, циљеви и интереси			x	x					x	x		44%
Визија			x	x								22%
Систем (структура)	x	x	x		x	x			x			66%
Управљање	x	x	x			x			x	x		66%
Ресурси, финансије						x			x			22%
Имплементација стратегије	x	x	x		x			x	x	x		78%
Кризно управљање				x	x			x	x			44%
Критична инфраструктура, сајбер безбедност				x	x						x	33%
Политика одбране					x							11%
Закључак, завршне одредбе	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	100%

Анализа структуре стратешких докумената разматраних држава показала је да се фреквенција понављања њихових структурних елемената креће у распону од 22% до 100%. Највеће сличности уочене су при дефинисању безбедносног окружења, изазова, ризика и претњи, као и при утврђивању националних вредности, интереса и циљева, док су највеће разлике примећене при дефинисању елемената политике безбедности, као и при утврђивању визије и потребних ресурса и финансија за одбрану земље.

Наведене сличности указују на висок степен усаглашености међу стратешким документима ових држава, а посебно оних које се налазе у систему колективне безбедности, попут чланица НАТО-а. У односу на уочене сличности, разлике у стратешким документима ових држава показују да свака понаособ тежи остваривању сопствених националних интереса кроз исказивање заједничких и општеприхваћених стратешких опредељења заснованих на систему колективне безбедности (нпр. чланице НАТО-а), али и исказивању визије и приоритета развоја система одбране.

Национални интереси

Дефинисање националних интереса држава одувек је био веома сложен и захтеван подухват. Један од разлога за такву комплексност представља непостојање заједничког гледишта на теоријско и садржинско одређење појма нације и интереса, али и његових субјеката. Тако, дебата о исправности назива „национални интерес“ траје вековима, те многи аутори предлажу алтернативу датом називу у виду друштвеног или државног интереса (Simić, 2002: 31). Ради јединственог приступа при разматрању стратешких докумената држава, у раду је коришћен термин наведен у Стратегији националне безбедности Републике Србије из 2019. године.

Без обзира на терминолошке несугласице, постоји општеприхваћен став да народ и држава без јасно дефинисаних националних и државних интереса и циљева, које су прихватиле све релевантне снаге, немају шансу да опстану нити просперирају у све сложенијем времену наглих геополитичких промена (Kovač & Stojković, 2009: 194). Када говоримо о националним интересима држава, реч је о националним интересима који су специфични за одређену државу и универзалним националним интересима које обично дефинише већина држава света. У питању су, како то дефинише „Оксфордска референца“ (2022), интереси државе које у одређеном тренутку дефинише њена влада, а које могу користити политичари као инструмент тражења подршке за одређени правац деловања, али и као средство за анализу спољне (или друге, прим. аутора) политике.

Специфичност националних интереса одређене државе произилази из неколико фактора, попут стратегијског окружења, историјског наслеђа и политичког чиниоца. Без обзира на врсту, национални интереси такође помажу да се одреде врсте и количине националне моћи која се користе као средство за спровођење одређене политике или стратегије (Stolberg, 2012: 10). Сходно томе, др-

жаве попут Републике Србије, које имају безбедносну претњу у виду делимично или потпуно испољеног сепаратизма на делу њене територије, као национални интерес могу навести очување те територије у саставу државе.

С друге стране, острвске државе, које се константно суочавају са специфичним врстама изазова, ризика и претњи безбедности, попут пиратских активности или временских непогода, своје националне интересе прилагођавају датим околностима. Такође, строго формално гледајући, тешко је утврдити постојање универзалних националних интереса, јер је немогуће одредити националне интересе који су заједнички за све државе.

Без обзира на такве ставове, постоје одређени интереси који се претежно дефинишу у већини држава, попут очувања суверености, независности и територијалне целовитости, али постоје и одређени национални интереси својствени претежно нпр. демократским државама, попут очувања демократије, људских права и владавине права. Анализа категорије „национални интереси”, приказана је у табели 2.

Табела 2 – Национални интереси

Држава Нац. интереси	Република Србија	Република Хрватска	Мађарска	Румунија	Република Бугарска	Република Северна Македонија	Црна Гора	Република Албанија	Фреквенција понављања у %
Очување суверености, независности и територијалне целовитости	x	x	x	x	x	x	x	x	100%
Очување унутрашње стабилности и безбедности	x		x		x		x		50%
Заштита матичног народа	x	x	x						38%
Заштита националних мањина	x		x					x	38%
Очување мира и стабилности у региону и свету	x		x	x	x	x	x	x	88%
Европске интеграције и чланство у ЕУ, сарадња унутар ЕУ	x			x	x	x	x	x	75%
Благостање, просперитет и заштита живота и имовине грађана		x		x	x	x	x	x	75%
Чланство у НАТО-у, сарадња унутар савеза, колективна безбедност			x	x	x	x	x	x	75%
Национални идентитет	x	x	x	x	x	x	x	x	100%

Држава Нац. интереси	Република Србија	Република Хрватска	Мађарска	Румунија	Република Бугарска	Република Северна Македонија	Црна Гора	Република Албанија	Фреквенција понављања у %
Економски развој, развој тржишне економије и укупни просперитет	x		x	x	x	x	x		75%
Очување животне средине и ресурса, енергетска безбедност	x		x		x	x	x		63%
Међународни углед и утицај		x		x					25%
Заштита демократије, људских права, социјалне државе, владавине права			x	x	x	x	x	x	75%
Развој мултиетничког друштва, међуверски склад						x		x	25%
Развој безбедносне културе						x			13%
Образовање, образовни систем				x					13%
Заштита критичне инфраструктуре, сајбер безбедност					x				13%
Демографски развој					x				13%

У табеларном прегледу може се уочити да постоје одређене разлике у утврђивању националних интереса код разматраних држава. Национални интереси који су заједнички свим анализираним државама тичу се очувања суверености, независности и територијалне целовитости, као и они који се односе на очување националног идентитета. Највећа одступања држава региона у односу на Републику Србију постоје по питањима чланства у НАТО-у, као и неких специфичних националних интереса, попут демографског развоја или развоја безбедносне културе. Такође, може се уочити да постоје и одређене разлике када је у питању редослед декларисаних националних интереса. Анализом националних интереса држава региона може се закључити да њихов редослед, поред осталог, указује и на приоритете ових држава, како са безбедносног, тако и са политичког аспекта.

Међутим, у формалном смислу, у процесу стратешког планирања редослед националних интереса нема неког посебног значаја, јер се државе ретко опредељују да у стратешком документу утврде који национални интереси су „вреднији“ од других, осим ако их децидно не декларише политика те државе (нпр. Црна Гора). Насупрот томе, многе државе користе редослед националних инте-

реса да веома јасно укажу на, за њих, важна национална питања, а некада је то веома важна порука која се шаље међународној заједници (нпр. европске интеграције као национални интерес држава које желе да постану чланице Европске уније).

Анализа стратешких докумената држава региона према категорији „национални интереси” показује да државе дефинишу националне интересе претежно у складу са трендовима других држава, са тек понеким специфичним интересом, те да разматрана категорија не може нарочито допринети утврђивању њихових стратешких опредељења, осим у посебним случајевима специфичног навођења националних интереса и њиховог редоследа.

Међутим, релевантност категорије „национални интереси” је на много вишем нивоу у односу на прворазматрану категорију, која се односи на структуру стратешких докумената, јер она има веће могућности да укаже на одређене специфичности које доприносе утврђивању стратешких опредељења држава.

Изазови, ризици и претње безбедности држава

Идентификовање војних и невојних изазова, ризика и претњи безбедности државе представља изузетно важно полазиште за сагледавање потреба, планирање и предузимање активности усмерених ка сталном унапређењу система националне безбедности и система одбране Републике Србије, ради превентивног деловања, а, у случају потребе, и одлучног и ефективног реаговања.

Спроведене анализе, према претходно описаним категоријама, показују да Република Србија и државе региона претежно креирају стратешка документа и дефинишу националне интересе на сличан и уопштен начин, фокусирајући се мање на сопствене специфичне потребе.

Анализом наведених категорија идентификован је низ ограничења која укажују на мале могућности утврђивања стратешких опредељења држава, имајући у виду да се разматране категорије у назначеним документима дефинишу на нивоу општости, односно са малом дозом специфичности.

Међутим, истраживањем је утврђено да то није случај када су у питању војни и невојни изазови, ризици и претње безбедности држава. С тим у вези, изазови безбедности су потенцијалне опасности, а претње безбедности су постојеће опасности, и под одређеним условима могу угрозити националне и одбрамбене интересе Републике Србије, док ризици представљају опасности са могућношћу настанка негативних ефеката на систем њене националне безбедности.

Компаративна анализа и анализа садржаја војних и невојних изазова, ризика и претњи Републике Србије и држава у окружењу, уз посредно декларисане највеће изазове, ризике и претње (означене зеленом бојом), приказана је у табели 3.

Табела 3 – Војни и невојни изазови, ризици и претње безбедности (ИРП)

Држава ИРП	Република Србија	БиХ	Република Хрватска	Мађарска	Румунија	Република Бугарска	Република Северна Македонија	Црна Гора	Република Албанија	Фреквенција понављања у %
	Оружана агресија, војне претње	x		x	x		x	x	x	
Сепаратизам	x									11%
Оружана побуна	x									11%
ЈПН АП Косова и Метохије	x									11%
Тероризам, међународни тероризам	x	x	x	x	x	x	x	x	x	100%
Оружје за масовно уништење, пролиферација	x	x		x	x	x	x	x	x	89%
Климатске промене, елементарне непогоде, техничко-технолошке несреће	x	x	x	x	x	x	x	x	x	100%
Етнички екстремизам	x	x					x	x	x	55%
Верски екстремизам	x	x					x	x	x	55%
Обавештајна делатност	x		x				x	x	x	55%
Организовани криминал, угрожавање јавне безбедности	x	x	x	x	x	x	x	x	x	100%
Наркоманија, дистрибуција и производња наркотика	x	x							x	33%
Миграције, неуспешна интеграција миграната у друштво	x	x	x	x		x	x	x		78%
Економски развој, транзиција, економска безбедност, економска међузависност, криза	x	x	x	x		x	x	x	x	89%
Демографски развој	x		x	x					x	44%
Епидемије и пандемије заразних болести, здравствена безбедност	x	x		x	x	x	x		x	78%
Енергетска безбедност, ресурси	x		x	x	x	x	x	x	x	89%
Разграничење, нерешени међудржавни спорови	x		x						x	22%

Држава ИРП	Фреквенција понављања у %									
	Република Србија	БиХ	Република Хрватска	Мађарска	Румунија	Република Бугарска	Република Северна Македонија	Црна Гора	Република Албанија	
Сајбер напади, високотехнолошки криминал, критична инфраструктура	x		x	x		x	x	x	x	78%
Политичка, идеолошка делатност		x	x				x		x	44%
Навијачки екстремизам			x							11%
Корупција, злоупотреба јавних овлашћења, проблеми политичке транзиције	x	x	x			x	x		x	67%
Заостала оружја, муниција, експлозивне направе, неконтролисана продаја оружја		x	x							22%
Злоупотреба нових технологија, научних достигнућа	x			x						22%
Генетски, медицински, метеоролошки инжењеринг	x									11%
Угроженост матичног народа ван граница државе				x						11%
Дестабилизација региона или међународног поретка, регионални сукоби, кризна подручја, феномен пропалих држава у региону (енг. <i>failed states</i>)		x		x	x	x			x	55%
Саобраћајне незгоде						x				11%
Индустријске несреће и катастрофе				x						11%
Несташица воде				x		x				22%
Пиратске активности (напади на трговачке бродове, отмице)						x				11%
Службе безбедности, неуспешна реформа, злоупотреба						x			x	22%
Емиграција, одлив мозгова									x	11%
Хибридне претње (као засебан ИРП)			x					x		22%

Држава ИРП	Држава								Фреквенција понављања у %	
	Република Србија	БиХ	Република Хрватска	Мађарска	Румунија	Република Бугарска	Република Северна Македонија	Црна Гора		Република Албанија
Безбедност мора, подморја и морског дна								x		11%
Незапосленост		x								11%
Непотпуна имплементација Дејтонског споразума		x								11%
Проблеми управљања (административног и др.) делом територије									x	11%

Државе у стратешким документима веома ретко непосредно дефинишу субјекте (организације, суседне земље, војне савезе итд.) који представљају највеће изазове, ризике и претње њиховој безбедности. Пример изузетка је Пољска, која врло јасно наводи Руску Федерацију као највећу претњу миру (Council of Ministers, 2020: 6). Обично се предметна категорија посредно дефинише кроз језичке формулације, груписање по областима, као и кроз одређени број понављања у самом стратешком документу (пример Републике Албаније).

Након спроведене анализе садржаја и компаративне анализе стратешких докумената држава, уочено је да категорија војних и невојних изазова, ризика и претњи има већи утицај на утврђивање њихових стратешких опредељења, него две првобитно разматране категорије. Сагласно томе, овој категорији државе посвећују највише пажње, јер се њеном анализом правовремено може доћи до конкретних закључака који ће омогућити и идентификацију прикривених стратешких опредељења држава.

Овакво полазиште не значи да у стратешким документима држава постоје општа места (позиције) за утврђивање изазова, ризика и претњи њиховој безбедности, нити да један (одређени) изазов, ризик или претња безбедности (нпр. тероризам) има мањи значај у односу на други (нпр. проблем незапослености), само зато што је окарактерисан као „глобални тренд”. Уосталом, суштина стратешких докумената јесте усмеравање (деловање) мера и активности ка достизању општих циљева, а не конкретна акција која се до најдетаљнијег нивоа наводи у акционим плановима одређене стратегије, те је одређена доза општости незаобилазна.

Анализа изазова, ризика и претњи безбедности разматраних држава показала је да се фреквенција понављања њихових структурних елемената креће у распону од 11% до 100%. Највеће сличности уочене су при дефинисању тероризма, климатских изазова и организованог криминала, као најзаступљенијих изазова, ризика и претњи безбедности држава, док су највеће разлике примећене при дефинисању специфичних изазова, ризика и претњи безбедности држава, попут генетског, медицинског и метеоролошког инжењеринга.

Поред осталог, као и у домену разматрања прве категорије, односно анализе садржаја и структуре стратешких докумената, уочен је висок степен усаглашености међу стратешким документима држава које се налазе у систему колективне безбедности, попут чланица НАТО-а. Такође, уочене разлике у стратешким документима ових држава показују да не постоји унапред утврђени шаблон по којем државе дефинишу специфичне изазове, ризике и претње безбедности, што додатно даје значај категорији „изазови, ризици и претње безбедности држава” приликом утврђивања њихових стратешких опредељења.

Закључак

Након разматрања одабраних категорија у стратешким документима Републике Србије и држава региона, односно анализом структуре националних интереса и војних и невојних изазова, ризика и претњи, закључено је да је за идентификовање стратешких опредељења држава најефикаснија категорија – *изазови, ризици и претње безбедности држава*, док су остале категорије потенцијално релевантне искључиво у специфичним ситуацијама. Такође, утврђено је да не постоје већа одступања садржаја стратешких докумената у области безбедности Републике Србије и држава у региону, те да државе у ретким ситуацијама дефинишу специфичне категорије својствене искључиво њиховим интересима, већ копирају трендове других држава, што може указати на занемаривање стратешког планирања у области безбедности и одбране, као и непостојање јасног правца кретања политике безбедности таквих држава.

Анализом изазова, ризика и претњи безбедности држава тежишно су разматране сличности и разлике које могу да укажу на правац кретања стратешког опредељења држава. Слични резултати могу се добити и анализом осталих категорија у стратешким документима, пре свега код држава које веома јасно дефинишу специфичну структуру или националне интересе (нпр. Република Албанија јасно дефинише европске интеграције као свој најважнији стратешки циљ).

Приликом анализе стратешких докумената држава уочена је потреба опрезности у домену избора и коришћења адекватних инструмената, алата и техника стратешког планирања, а ради идентификовања индикатора (показатеља) који ће омогућити извођење поузданих закључака о њиховим делимично испољеним или прикривеним стратешким опредељењима. С тим у вези, документи који су разматрани у раду у највећем броју случајева не пружају никакве нове информације које друге државе (претежно велике силе) нису већ навеле у својим стратешким документима. То значи да многе државе, а пре свега оне које су укључене у системе колективне безбедности, преузимају исказана стратешка опредељења водећих чланица и прилагођавају их сопственим националним интересима.

Приликом разматрања стратешких опредељења држава увек треба имати у виду да се њихови стратешки документи у области безбедности и одбране најчешће мењају са променом стратешког (безбедносног) окружења, пре свега код

држава које се налазе у оквиру одређених система колективне безбедности (нпр. чланице НАТО-а), што углавном не важи за војно неутралне и друге политички и економски независне државе.

Тако, тренутно актуелна интервенција Оружаних снага Руске Федерације у Украјини, уз комбинацију бројних других фактора (мигрантска криза, пандемија корона вируса, непрестано кршење међународног права, селективна примена права на самоопредељење, интензивирање преговора од стране Европске уније о статусу јужне српске покрајине и сл.), значајно утиче на промену стратешког окружења Републике Србије. То нужно не значи да постоји потреба за изменом њених највиших стратешких докумената, јер су стратегије ове врсте свеобухватне и довољно уопштене, па их је потребно мењати искључиво у услови-ма радикалне промене стратешког окружења државе.

Литература

[1] Council of Ministers of the Republic of Bulgaria. (2011). National Security Strategy of the Republic of Bulgaria. Preuzeto 22. maja, 2023., sa https://www.me.government.bg/files/useruploads/files/national_strategy1.pdf.

[2] Council of Ministers of the Republic of Poland. (2020). National Security Strategy of The Republic of Poland. Preuzeto 22. maja, 2023., sa https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/National_Security_Strategy_of_the_Republic_of_Poland_2020.pdf.

[3] Forca, B., i Nikač, Ž. (2020). Komparativna analiza strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije. *Bezbednost*, 62/3, 22-42.

[4] Kovač, M., i Stojković, D. (2009). Strategijsko planiranje odbrane. Beograd: Vojno-izdavački zavod.

[5] Ministarstvo odbrane Bosne i Hercegovine. (2006). Sigurnosna politika Bosne i Hercegovine. Preuzeto 22. maja, 2023., sa https://www.mod.gov.ba/slike2014/02.28.20_1_Sigurnosna%20politika%20BiH.pdf.

[6] Ministarstvo odbrane Crne Gore. (2018). Strategija nacionalne bezbjednosti Crne Gore. Preuzeto 22. maja, 2023., sa <https://zakoni.skupstina.me/zakoni/web/dokumenta/zakoni-i-drugi-akti/522/1814-11450-00-38-18-1-4.pdf>.

[7] Ministarstvo odbrane Republike Srbije. (2019). Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije. Preuzeto 22. maja, 2023., sa https://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadržaj/dokumenta/strategije/2021/Prilog_1-StrategijaNacionalneBezbednostiRS-SRP.pdf.

[8] Ministry of Defence of Republic of Macedonia. (2003). National Security and Defence Concept, a na osnovu Cvetković, V., i Stojković, D. (2014). Komparativna analiza nacionalnih strategija bezbednosti Albanije, Makedonije i Crne Gore. *Bezbednost – Policija – Građani*, 3-4/14, 251-264.

[9] Ministry of Defence of the Republic of Albania. (2014). National Security Strategy. Preuzeto 22. maja, 2023., sa https://www.mod.gov.al/images/PDF/strategija_sigurise_kombetare_republikes_se_shqip_erise.pdf.

[10] Ministry of Defence of the Republic of North Macedonia. (2020). Defence Strategy of North Macedonia. Preuzeto 22. maja, 2023., sa

<https://mod.gov.mk/storage/2021/06/Defence-Strategy-of-the-Republic-of-North-Macedonia.pdf>.

[11] Mitić, V., Stojković, D., i Kankaraš, M. (2017). Prikupljanje podataka iz otvorenih izvora o vrednostima faktora iz okruženja sistema odbrane primenom metode analize sadržaja. *Vojno delo*, 69/3, 190-204.

[12] Oxford Reference. National interest. Preuzeto 22. maja, 2023., sa

<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100224268>.

[13] Romanian Presidency. (2020). National Defence Strategy 2020-2024. Preuzeto 22. maja, 2023., sa

https://www.presidency.ro/files/userfiles/National_Defence_Strategy_2020_2024.pdf.

[14] Simić, D. (2002). Nauka o bezbednosti – savremeni pristupi bezbednosti. Beograd: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu, Službeni list SRJ.

[15] Stojković, D., Kankaraš, M., Radović, B., i Mitić, V. (2018). Izrada strategijskih dokumenata Republike Srbije u oblasti bezbednosti i odbrane. *Vojno delo*, 70/6, 173-190.

[16] Stolberg, A.G. (2012). How Nation-States Craft National Security Strategy Documents. Carlisle USA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College.

[17] Subotić, Milovan. (2020). Geopolitički aspekti redefinisane državne moći na primerima EU i Balkana. *Politika nacionalne bezbednosti*, 2/2020. Institut za političke studije. 89-111.

[18] The Government of Hungary. (2020). Hungary's National Security Strategy. Preuzeto 22. maja, 2023., sa <https://honvedelem.hu/hirek/government-resolution-1163-2020-21st-april.html>.

[19] The Supreme Council for National Defense of Romania. (2007). The National Security Strategy of Romania. Preuzeto 22. maja, 2023., sa

https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/07/ROU_National_Security_Strategy_Romania_2007.pdf.

[20] Vijeće za nacionalnu sigurnost. (2017). Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske. Preuzeto 22. maja, 2023., sa

<https://www.uvns.hr/UserDocImages/dokumenti/nacionalna-sigurnost/Strategija-nacionalne-sigurnosti-RH.pdf>.

Резиме

Имајући у виду комплексност предмета истраживања, сагледане су специфичности садржаја стратешких докумената у области безбедности Републике Србије и држава у региону, уз сагледавање могућности утврђивања постојања већ исказаних и потенцијално нових стратешких опредељења држава на основу кључних ставова наведених у њиховим стратешким документима. Применом методе анализе садржаја, са тежиштем на компаративној анализи стратешких докумената, резултати истраживања су потврдили постављене истраживачке претпоставке да се компаративном анализом и анализом садржаја стратешких докумената у области безбедности, уз примену истраживачког арака за прикупљање података, могу утврдити стратешка опредељења држава у нормативно-стратешком

оквиру, те да је њихов садржај веома сличан и не одступа у великој мери од садржаја стратешких докумената у области безбедности других држава.

Након разматрања одабраних категорија у стратешким документима Републике Србије и држава региона, односно анализом структуре, националних интереса и војних и невојних изазова, ризика и претњи, закључено је да је за идентификовање стратешких опредељења држава најефикаснија категорија – изазови, ризици и претње безбедности држава, док су остале категорије потенцијално релевантне искључиво у специфичним ситуацијама. Такође, утврђено је да не постоје већа одступања садржаја стратешких докумената у области безбедности Републике Србије и држава у региону. Државе у ретким ситуацијама дефинишу специфичне категорије својствене искључиво својим интересима, већ копирају трендове других држава, што може указати на занемаривање стратешког планирања у области безбедности и одбране, као и на непостојање јасног правца кретања политике безбедности таквих држава.

С тим у вези, документи који су разматрани у раду, углавном не пружају нове информације, које друге државе већ нису навеле у својим стратешким документима. То значи да многе државе, а пре свега оне које су укључене у системе колективне безбедности, преузимају исказана стратешка опредељења водећих чланица и прилагођавају их сопственим националним интересима.

Приликом разматрања стратешког опредељења држава, увек треба имати у виду да се њихови стратешки документи у области безбедности и одбране најчешће мењају са променом стратешког (безбедносног) окружења, пре свега код држава које се налазе у оквиру одређених система колективне безбедности (нпр. чланице НАТО-а), што углавном не важи за војно неутралне и друге политички и економски независне државе. Тако, тренутно актуелна интервенција Оружаних снага Руске Федерације у Украјини, уз комбинацију бројних других фактора, значајно утиче на промену стратешког окружења Републике Србије. То нужно не значи да постоји потреба за изменом њених највиших стратешких докумената, јер су стратегије ове врсте свеобухватне и довољно уопштене, па их је потребно мењати искључиво у условима радикалне промене стратешког окружења државе.

Константна промена стратешких докумената на сваку нерадикалну промену стратешког окружења довела би до хаоса у стратегијско-доктринарном оквиру државе, који би имао негативне последице на систем националне безбедности.

Кључне речи: *стратешка документа, компарација, безбедност и одбрана, регионална безбедност, стратешка опредељења*

© 2023 Аутори. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

БЕЗБЕДНОСНИ АСПЕКТИ ГЛОБАЛИЗОВАНИХ КРИЗА И ФЕНОМЕН ПРОИЗВЕДЕНЕ НЕСТАБИЛНОСТИ У ПОСТСОВЈЕТСКОМ ПРОСТОРУ

Гордана Мишев¹

Достављен: 16. 04. 2022.

Језик рада: Српски

Кориговано: 09. 08. 2022.

Тип рада: Прегледни рад

10. 02, 16. 04, 17. 05. 2023.

Прихваћен: 30. 05. 2023.

DOI број: 10.5937/vojdelo2301018M

Глобализација и светско управљање економским и друштвеним развојем створили су феномен произведене нестабилности утемељен на несигурности и неједнакости више него икада у историји. Несигурност, у чијем корену лежи неизвесност и чије су манифестације страх и неједнакост, у којима се огледају дубоке социо-економске разлике и чије су манифестације незадовољство – само су једна димензија стања друштва, као предуслов настанка и развоја друштвених и политичких криза. Глобална политика наметања коју спроводе велике силе постала је императив заштите њихових интереса на рачун тзв. слабих држава (неразвијених и држава у развоју) ради производње нестабилности. Основна хипотеза полази од тога да су у безбедносном амбијенту у којем су сукоби на релацији САД–Русија и пројекција њихове моћи ван сопствених граница довели до стварања широке зоне нестабилности која се протеже дуж Црног мора и Карипског језера.

Предмет истраживања јесте анализа спољних фактора и глобалних околности које доводе до оружаних сукоба, а циљ је да се објасне безбедносни аспекти креирања друштвено-политичких криза и произведене нестабилности које се рефлектују на државе постсовјетског региона. Може се закључити да оружани сукоби у постсовјетским државама постају све озбиљније претње по светски поредак, укључујући могућност употребе оружја за масовно уништење.

Кључне речи: *глобализација, криза, нестабилност, безбедност, постсовјетски простор*

¹ Градска општина Звездара, Београд, Република Србија, gordana.misev@zvezdara.org.rs, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8525-088X>

Увод

Глобализација, као продукт западног система заснованог на акумулацији капитала, собом носи бројне промене, на које земље бившег социјализма и колонијализма нису имале адекватан одговор. Такве промене, које захватају како политичке и друштвене, тако и економске сегменте друштва и државе, често прате опасни и штетни (спољни и унутрашњи) догађаји или околности које својом појавом могу прерасти у кризу. Криза се може дефинисати као непредвидљив догађај или појава чији је почетак тешко наслутити, а њен развој немогуће ограничити и контролисати, јер захвата све сфере политичког, друштвеног и економског живота, а оставља далекосежне и неочекиване последице и након завршетка кризе. Свака криза подразумева промене начина функционисања државног система или дела система који је директно или индиректно погођен неком појавом или догађајем.

Предмет овог рада јесте анализа стварања економске и друштвено-политичке кризе, као део глобалне политике наметања са циљем ширења утицаја великих сила, које се рефлектују у постсовјетским државама и немогућностима њиховог институционалног решавања, због чега долази до мешања међународних субјеката у унутрашње проблеме, а неретко и до ескалације грађанских немира и оружаних сукоба. Бузан (Barry Buzan) објаснио је разлику између слабе и јаке државе кроз однос Центра, Периферије и Полупериферије. Ако је држава јака (Центар), главне претње њеној безбедности долазе споља, а ако је држава слаба (Периферија и Полупериферија) већина претњи долази изнутра, што се затим одражава на њен концепт националне безбедности (Buzan, 1991). Као карактеристику слабих држава, Браун (Michael E. Brown) наводи ендемску корупцију, административну некомпетентност и неспособност да се промовише економски развој. Када ослаби структура државе, често настају унутрашњи сукоби. Мајкл Е. Браун сматра да су вештачки створене државе по својој природи слабе и у њих, поред бивших колонијалних, убраја и земље бившег СССР-а и СФРЈ (Кековић и Dimitrijević, 2017). У том смислу, концепт слабе и неразвијене државе, у које спадају постсоцијалистичке државе, требало би интензивније повезивати са безбедношћу.

Када се погледа глобална архитектура светског поретка последњих 30 година, завршетком хладног рата, државе капиталистичког економског уређења задржале су статус развијених држава, док су земље постсоцијалистичких режима кренуле пут транзиције, неспремне да се прилагоде глобализованом концепту развоја и безбедности. „Док се социјализам, од коренитог пројекта друштвених промена, деформисао на начин да је постао дефанзивни конзервативизам закупљен одбраном постојећих државних институција благостања, неспособних да одговоре на изазове произведене несигурности, дотле се неолиберализам 'наметнуо' као неприкосновена сила деструктивног и неспутаног капитализма, као морално проблематични концепт, који нагриза колективно ткиво зарад ефикасне акумулације” (Stojanović i Despotović, 2014: 21). Покушај ства-

рања глобалног друштва „у калупу“ западног модела развоја, подразумевајући императив акумулације капитала, произвео је систем економске неизвесности и друштвене несигурности.

Проблем земаља Периферије и Полупериферије јесте што имају системске слабости управљања државном организацијом (корупција, рецесија, трома бирократија), због чега нису у стању не само да обезбеде одржив развој, већ и мир и безбедност. Те државе се традиционално наклањају одређеном друштвено-политичком и/или војном блоку. Русија, без обзира на свој економски пад, никад није престајала да буде војна сила, одвајајући велика средства за развој и модернизацију наоружања, покушавајући да задржи свој утицај у пост-совјетском простору. С друге стране, САД са европским савезницима, специфичним механизмима меке моћи, од политичких уцена до економског условљавања, намеће и креира политике влада у државама урушеног социјализма. Као највећа војна организација, предвођена Сједињеним Државама, НАТО се полако приближила руским границама, што је очекивано наишло на велики дипломатски, али и војни отпор и жесток одговор Руске Федерације.

Безбедносни аспекти произведене нестабилности

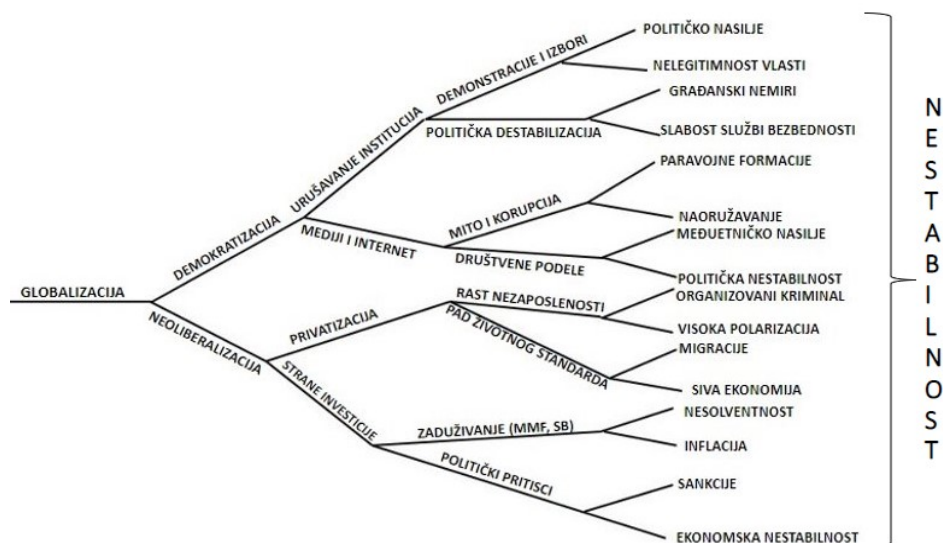
Узлетом и ширењем глобалног процеса долази до радикалног реконфигурисања Русије као једне од водећих светских сила. Док се Запад хегемонистичком политиком наметао Европи и свету, Русија је кренула најпре у енергетски, затим економски, политички и, на крају, војни поход на друге, пре свега суседне државе. Тиме се раме уз раме са САД поставила као креатор глобалне политике на чијим темељима лежи политика моћи и подела сфера утицаја. Надметање евроатлантске и евроазијске геополитичке концепције, сукоби у Евроазији, али и на Блиском истоку и Африци, тероризам, мигрантска криза, дефицит енергената, климатске промене, криза идеје глобалног друштва и повратак реалполитичких образаца у међународну политику представљају кључне стратегијско-безбедносне трендове. „Дискредитовање идеје глобалног друштва и све снажнији хладноратовски стереотипи, нарочито одсуство заједничке визије изградње поуздане глобалне безбедносне структуре намећу нова искушења у погледу дефинисања претпоставки у заштити националних интереса, посебно малих држава” (Stojanović i Đorđević, 207: 466). Јачањем Русије, Кине, Индије и Бразила, назире се обриси мултиполарности на глобалном нивоу, али без ефеката на бројност и распрострањеност сукоба. Оно што данас карактерише светски поредак није недостатак биполарности или мултиполарности великих сила, већ подељеност политичких и економских интереса геополитичким амбицијама мањих и већих сила, што оставља простор за редефинисање њихових улога у оружаним сукобима широм планете (Jeftić i sar., 2018).

Иако се глобална безбедност у ХХИ веку поставља као императив и највиша вредност, мир није постигнут. Транснационално економско повезивање и

оснаживање, умрежавање путем комуникационо-технолошког развоја, друштвена трансформација привредног развоја, као последица политике наметања, довели су до све веће поларизације друштва унутар нација, али и све веће зависности Периферије и Полупериферије од Центра. Велике силе су, као носиоци глобалног управљања променама, уместо развоја изазвале низ криза у slabим државама, због чега није дошло до стварања глобалног друштва већ до разједињења и оно мало уједињених нација и народа. Неприлагођене новом светском поретку који промовишу државе Запада, постсовјетске државе су се додатно урушиле пред глобалним проблемима. Све веће мешање Запада у унутрашње ствари једне земље и политика наметања друштвеног и економског развоја, тема је бројних научних дискурса у међународним односима и студијама безбедности. Анализирајући спољну политику САД, бивши амерички државни секретар Хенри Кисинџер је још 1969. године сматрао да америчка улога у покушајима „нових нација” да изграде легитимни ауторитет захтева озбиљно преиспитивање. Доминантни амерички став о политичкој структури јесте да ће државе мање-више аутоматски пратити економски напредак и да ће попримити облик уставне демократије (Kissinger, 1969). Нажалост, политика наметања довела је до произведене нестабилности и урушавања институција, као носиоца свеукупног развоја, због чега државе нису могле да поврате стабилност и безбедност, а понајмање да изграде систем демократије, које нема без стабилних институција. С друге стране, покушај Русије да задржи своје сфере утицаја наилазило је на све интензивније мешање Запада у унутрашње ствари постсоцијалистичких, посебно бивших држава СССР-а, ради остваривања апсолутне војне, политичке и економске доминације.

Управљање државом и економским развојем показује спрегу политике и економије и на глобалном нивоу. Међународна економија је сложен образац интеракције између националних економија, које је неопходно посматрати у ширем контексту безбедносних изазова. Појавни процеси и системска интеракција између војних, економских и друштвених фактора врло су комплексни и међузависни. Сви ови елементи су део сложене интеракције која прожима друштвени, економски, војни и политички систем једне државе, као и правце њеног спољнополитичког деловања (Mišev, 2018). Узрок бројних дезинтеграционих процеса и недовољни капацитети изградње демократије и неолиберализма, последица су изазивања криза (слика 1). Производња нестабилности, чије су главне полуге несигурност и неједнакост, темељи се на добро планираним активностима водећих актера међународне сцене, пре свега дугорочним оперативним деловањем бројних страних безбедносних служби. Различите тајне активности постале су средство комуникације у међународној политици помоћу војних, економских, дипломатских и пропагандних средстава. Добро је познато да стабилне индустријске демократије не користе отворено силу против других, али повремено узимају учешће у тајним интервенцијама, укључујући присилну промену режима у другим демократијама (Krstić, 2017). У том смислу, безбедносне службе врше оперативне активности на територији стране државе инте-

грисањем у државне системе, медијске куће и приватне корпорације. Најпре се врши друштвена трансформација креирањем јавног мњења кроз медијску и интернет промоцију и ангажовање политичких актера погодних за структурну промену свих сегмената државног, привредног и друштвеног система. Транзицијом из социјализма у неолиберализам, промовисањем приватизације и страних директних инвестиција као темеља развоја, долази до гашења, уместо реорганизације друштвених предузећа и фактичке деиндустрализације и метаморфозе привреде, а државе се претварају у продајна тржишта зависна од увоза. Зависност од увоза ствара презадужене земље, без капацитета да одрже ликвидност финансијског система, што изазива инфлацију, незапосленост и пад животног стандарда и квалитета живота. Пад животног стандарда, односно сиромаштво, прати развој сиве зоне, мито и корупција, али и наоружавање, раст криминала и тероризма. Економска нестабилност коју прате страх и неизвесност, јесте репер за финансирање политичких опонената и мотивисање маса на грађанске протесте чији је циљ насилна промена власти. Спрега страних безбедносних служби, политичке опозиције и криминала доводе до слабљења улоге војске и полиције, као носилаца безбедности грађана и државе и раздвајања политичких чинилаца од безбедносних служби стварањем линије неповерења. „Субверзивно деловање обавештајна служба спроводи кроз одређене форме, као што су: стварање и коришћење криза, субверзивна пропаганда, тероризам, саботажа, диверзија, употреба специјалних снага и насилни преврат” (Lazić i dr, 2021: 35).

Слика 1 – Дијаграм произведене нестабилности

Грађански и политички немири против владајуће структуре урушавају легитимитет власти и онемогућавају транспарентне, слободне и демократске изборне процедуре, као најважније институционалне механизме промене власти, ради стварања безбедносног вакуума (слика 1). У таквој атмосфери небезбедности ствара се погодно тло за интензивирање политичке и економске кризе, са циљем ескалације оружаних сукоба. Када дође до сукоба, политичка лојалност се више не поклапа са политичким границама. Сукоби међу државама спајају се са поделама унутар нација и почиње да нестаје линија раздвајања унутрашње и спољне политике. У најмању руку, неке државе сматрају се угроженима не само спољном политиком других земаља већ и унутрашњим трансформацијама. Мање земље су растрзане између потребе за заштитом и жеље да избегну доминацију великих сила. Свака од суперсила настоји да задржи надмоћ међу својим савезницима, да повећа свој утицај међу непосвећенима и да побољша своју безбедност у односу на противника (Kissinger, 1969). У овој фази контролисане кризе с циљем стварања нестабилности обично се повлаче економске и дипломатске мере, као што су економске санкције, уцене, суспензија чланства у међународним организацијама, политички притисци итд. Ове мере никако не доприносе развоју стабилности и мира већ, напротив, увећавају економску димензију кризе и подупиру оружане сукобе. У вишенационалним земљама јавља се вештачки изазван јаз између различитих нација и религија. Узроци кризе имају како идентитетску (етничку и религијску), тако и геополитичку (геостратегијску и геоекономску) димензију, и то на унутрашњем, регионалном и глобалном нивоу. Актери, које покрећу снажни идентитетски, верски или етнички мотиви, знатно су мотивисанији за борбу и спремнији на жртву у односу на оне које покрећу мотиви у сфери материјалних интереса. За овакве актере карактеристична је снажно изражена сила мржње и непријатељства према противнику и она једнако обузима руководство, војне снаге и становништво (Враџаг, 2017). Оно што доприноси интензитету етничких и сецесионистичких сукоба јесте нестанак централне државне власти, које пролазе кроз изузетан период економске, политичке и социјалне нестабилности. Организационе борбе око политичких питања земље могу бити озбиљан дестабилизујући унутрашњи фактор (Keković i Dimitrijević, 2017). У фази оружаних сукоба, поред бројних људских жртава, долази до уништавања војне, енергетске, саобраћајне и цивилне инфраструктуре, што покреће таласе миграција, чиме се сукоб и фактички прелива на околне земље, односно долази до регионализације сукоба или бар његових последица. На крају процеса произведене нестабилности долази најпре до дипломатске, а затим и војне интервенције једне или више великих сила. Углавном су то ваздушни напади, али и амфибијске операције. Улазак страних војних трупа на одређену територију јесте чин агресије, а сукоби трају од неколико месеци до неколико година са покушајима успостављања каквог-таквог мира. Када се потпише споразум и успостави мир, та држава остаје регион тзв. замрзнутих, а нерешених конфликта, односно држава произведене нестабилности под контролом међународних субјеката.

Евидентно је да је глобализација уместо демократије, мира и развоја мултипликовала безбедносне изазове и проблеме, на шта указују светски извештаји. Када се погледа Глобални индекс мира (GPI) за 2021. годину, уочава се да је од 163 анализираних државе према нивоу мира 58 рангирано веома високо или високо, 65 средње и 40 ниско или веома ниско, односно да се 2/3 држава налази у зонама ниског степена развоја мира. Овај извештај анализира државе кроз три критеријума, који обухватају 23 индикатора (IEP, 2022). Ти критеријуми су:

1. текући домаћи и међународни сукоби (број и трајање интерних сукоба, број смртних случајева у сукобима, улога у спољним сукобима, интензитет унутрашњег сукоба, односи са суседним земљама);

2. друштвена сигурност и безбедност (ниво перципираног криминала у друштву, број избеглица и интерно расељених лица, политичка нестабилност, скала политичког тероризма, утицај тероризма, број убистава, ниво насилног криминала, вероватноћа насилних демонстрација, број затвореника, број службеника унутрашње безбедности и полиције);

3. милитаризација (војни расходи у процентима БДП-а, број припадника оружаних снага, трансфер (увоз/извоз) конвенционалног наоружања, финансијски допринос мировним мисијама УН, капацитети нуклеарног и тешког наоружања, лакоћа приступа лаког наоружања).

Оно што је забрињавајуће јесте да извештај за 2021. годину посебно апострофира индикаторе који су имали највеће погоршање, а то су: насилне демонстрације, политичка нестабилност и милитаризација. Са слике 1 се види да су управо поменути индикатори средство изазивања друштвено-политичких криза које производе нестабилност државе. Како је један од најважнијих праваца развоја глобализације ширење демократије, неопходно је анализирати и извештај Економске обавештајне јединице. По Демократском индексу 2/3 држава света су ниско рангиране, односно немају развијену демократију (Democracy Index, 2021). По споменутим извештајима, постсовјетске државе су веома ниско рангиране према свим факторима. Према Демократском индексу, украјински и грузијски политички систем спада у хибридне режиме, док Белорусија, Киргистан, Азербејџан, Туркменистан и Казахстан имају ауторитативне режиме. Све државе постсовјетског простора су средње рангиране према Глобалном индексу мира, док је Украјина очекивано ниско (142 од 163 државе). Ови извештаји упућују на то да су две трећине држава света веома подложне изазивању криза, које ескалирају у најгори облик произведене нестабилности, а то су оружани сукоби.

Геополитичке димензије односа САД и Русије на постсовјетском простору

Распадом Совјетског Савеза на 15 држава, у децембру 1991. године, започела је нова ера у међународним односима Евроазије. Новостворене државе покушале су да продубе своје везе са Кином, Европом и Сједињеним Држава-

ма, како би ублажиле утицај Русије (Weitz, 2008). Економски неразвијене и војно зависне од Русије, оне нису успевале да оснаже и изграде своје институције као модерне развијене државе, без обзира на убрзано ширење глобализације и светских економско-трговинских веза. Долази до проблема око великог броја спорних територија, које имају културну, историјску, економску и политичку димензију, а које се налазе на границама Казахстана и Узбекистана, Таџикистана и Киргистана, Узбекистана и Туркменистана и другим граничним подручјима. Институционално, економски и војно ослабљене ове државе урушиле су се пред бројним проблемима. Постало је очигледно да нове претње безбедности, у условима транспарентних граница, као и чињеница да се четири од пет централноазијских држава граниче са Авганистаном, прете брзом ширењу оружаних сукоба широм региона (Rahimov i Urazaeva, 2005: 18). На ванредној седници Савета за колективну безбедност ОДКБ, јануара 2022, председник Таџикистана Емомали Рахмон изјавио је да повећана активност међународних терористичких група у Авганистану директно утиче на зону колективне безбедности ОДКБ-а. Упозорио је да је ситуација на таџикистанско-авганистанској граници сваким даном све компликованија (CSTO, 2022). У Таџикистану и Киргистану гранични спорови прерасли су у оружане сукобе. Иако су обе ове државе у НАТО програму Парнерство за мир, Русија има већи политички и војни утицај, имајући у виду да су њене војне базе у тим државама, које су уједно и чланице Организације уговора о колективној безбедности и Шангајске организације за сарадњу (Роровић, 2012). Утицај спољних фактора на овај конфликт је изванредно посебно узимајући у обзир заједничке војне вежбе у којима су, поред Русије и Таџикистана, учествовали и припадници Оружаних снага Узбекистана (Baltić, 2021). Овај регион посебно је осетљив због све већег прилива терориста, пре свега из Авганистана и Пакистана и формирања паравојних формација.

Бројни сукоби на постсовјетском простору, укључујући Нагорно-Карабах у Азербејџану, Придњестровље у Молдавији, Абхазија и Јужна Осетија у Грузији, Крим, Доњецк и Луганск у Украјини – пример су произведене нестабилности ради ширења утицаја, односно контроле ових региона. „Русија је била лидер региона у протеклих 200 година, што за последицу има да се политика Русије према земљама у региону и шире – како на Кавказу, тако и према Белорусији, Украјини и у централној Азији – спроводи тако да оствари руску доминацију над њима, било путем сарадње, било путем принуде” (Rajić, 2021: 231). Рат у Грузији настао је као последица приближавања ове земље НАТО-у 1995. године и отказивања уговора о стационирању руских војних база на њеној територији 1999, као и услед избијања тзв. „Револуције ружа” 2003. године која је на чело државе довела Михаила Сакашвилија, прозападног лидера, што је директно изазвало Русију да интервенише у Грузији и подржи сепаратисте 2008. године (Rajić, 2021). Одвајањем Абхазије и Јужне Осетије, Русија је добила тампон-зону према Црном мору и прозападно опредељеним државама. Када је у питању рат око Нагорно-Карабаха, Русија и Јерменија су стратешки савезници, при чему је Јерменија и чланица ОДКБ-а и Евроазијске економске уније. Током 2020.

године Русија је била заузета проблемима у Украјини и сталним политичким и економским притисцима Запада, тако да није пружила пуну подршку Јерменији у сукобу око Нагорно-Карабаха, сматрајући то унутрашњим питањем. Због тога су, као и у Азербејџану, Грузији и Украјини, власти у Јерменији одлучиле да се приближе Западу и НАТО-у. Московским споразумом 2020. године потврђен је јерменски пораз, али сам мир није довео до престанка тензија, које трају већ 30 година (Perezanović, 2022). Нерешени сукоби, укључујући сукобе у Придњестровљу, Чеченији, Абхазији, Нагорно-Карабаху, Јужној Осетији и Таџикистану, негативно утичу на ситуацију у региону. Оне ометају политички и економски развој погођених земаља, доводе до брутализиције политичког живота и стварају нестабилност, пружајући услове за организовани криминал, тероризам, миграције итд. (Strachota, 2003).

Највећи сукоб на постсовјетском простору дефинитивно је оружани сукоб у Украјини, где је руска војска, 2022. године, започела велику војну операцију. Овом рату претходиле су године политичких немира и смене проруских и проамеричких власти (2005, 2007, 2010), чији врхунац су биле тзв. Евромајдан демонстрације 2014. године и потписивање Споразума о придруживању ЕУ, после које Русија, као противмеру, организује референдум и присваја полуострво Крим. Користећи грузијски модел, Русија подржава сепаратисте против прозападне власти Украјине, па убрзо Доњецк и Луганск проглашавају независност, а сукоби постају све интензивнији. Ескалацијом сукоба у свету и ширењем криза на европски простор, Хенри Кисинџер, 2014. године, упозорава да вишедеценијско третирање Украјине као простора за сукобљавање између Истока и Запада, уништава сваку перспективу да се Русија и Запад уведу у систем међународне сарадње. Срж проблема је, с једне стране, у покушају САД да Украјину и остале земље увуку у евроатлантске интеграционе токове, пре свега у НАТО, а с друге стране у настојањима Русије да задржи своју сферу утицаја на овом делу постсовјетског простора. Почетком 2022. године, руске војне снаге улазе на територију Украјине и тиме почиње прави модерни међудржавни рат. Поред Доњецка и Луганска, затим Херсона, Маријупоља и Одесе, војна дејства руске војске усмерена су и на остатак Украјине, што изазива посебно велику забринутост у Пољској, али и Финској и Шведској, али и широм Европе. Цео евроазијски регион постао је полигон за сукоб САД и Русије, стварањем произведене нестабилности у којој су обе силе имале значајну улогу. Кисинџер се осврће и на то да је Украјина независна само 23 године, па зато није ни чудно што њени лидери нису стекли вештину за постизање компромиса и баланса између Истока и Запада, али и између прозападних католичких и проруских православних Украјинаца (Kissinger, 2014). Његов став се није променио ни 2021. године, када је позивао Запад, а пре свега Сједињене Америчке Државе да анализирају своју спољну политику, која укључује обавезу промене владиних структура широм света, како би их учинила компатибилним са западним. Кисинџер сматра да мора доћи до консензуса међу великим силама о правцима изградње међународног система, јер у оваквим констелацијама моћи један конфликт ће изма-

ћи контроли и цео свет ће бити у ситуацији као пред Први светски рат, што се у случају Украјине управо и десило (Kissinger, 2021). На овај начин Кисинџер озбиљно доводи у питање да ли је насилна промена власти у одређеним државама најбољи начин за достизање демократије и одрживи развој држава и са њима повезане безбедности.

Постсовјетске државе, као што су Украјина, Грузија, Молдавија, Јерменија, Азербејџан и Таџикистан, нису биле спремне на промене које носи глобализација, што је онемогућило да самостално економски, самим тим и војно јачају. „У контексту великих превирања на глобалном нивоу, сматрамо да поменуте државе стојери у руском окружењу бројне потезе чине супротно сопственим интересима, доводећи себе у директну конфронтацију са Русијом” (Despotović i Glišin, 2021: 133). Све државе источне Европе определиле су се за евроатлантске интеграције, што је направило простор НАТО-у да полако шири своје капацитете и утицај према Истоку, стављајући државе источне Европе под свој протекторат. Тиме је озбиљно нарушен баланс моћи између великих сила, пре свега у корист САД. Офанзивно ширење НАТО-а и приближавање руским границама (1999. године: Пољска, Чешка, Мађарска, затим 2004. године: Словачка, Бугарска, Румунија, Летонија, Литванија, Естонија итд), као и размештање америчке противракетне одбране на простору источне Европе и Балтика, Русија је означила као безбедносну претњу својим националним интересима. Јасно је да наставак процеса ширења НАТО-а на Исток има веома негативне последице по глобалну безбедност у контексту изазивања трајног незадовољства Русије, што је утицало на радикализацију руског приступа глобалној безбедности. Евроазијски простор, који укључује земље каспијског и црноморског региона, има велики геостратешки значај, пре свега са безбедносног и енергетског аспекта, због чега је контрола овог региона један од виталних интереса Русије. Узрок нестабилности постсовјетског простора треба тражити у покушајима САД да од овог региона начини тампон-зону и изолује Русију од Европе и Азије, како би отежали транзит руских енергената, али и блиске трговинске односе. Зато не изненађује да је Руска Федерација, најпре неприметно, а затим све отвореније, покренула своје војне капацитете подједнако агресивно као и западна алијанса. Уместо стабилности и развоја, створени су велики потреси и кризе, које карактеришу таласи нестабилности и небезбедности у постсовјетским републикама (слика 1). Заоштравањем сукоба и примена најмодернијег наоружања и опреме, као и руска претња нуклеарним арсеналом у Украјини, произвела је кризу глобалних размера. Најважнија наднационална институција УН изгубила је на значају, војне интервенције се изводе без сагласности СБ УН, а државе које су водиле политику војне неутралности, Финска и Шведска, определиле су се за НАТО. Први пут од Кубанске кризе свет се суочава са најопаснијом претњом, а то је преливање регионалних сукоба на Европу, али и на свет. Дакле, јасно је да је политика хладног рата заживела у свом најекстремнијем облику – сецесионистичким сукобима на евроазијском простору са тенденцијом изазивања још једног глобалног рата.

Закључак

Процес трансформације економских и политичких система држава обухвата сложене интеракције субјеката у међународном систему. Изазивање криза има само један циљ – институционално урушавање и дестабилизацију земље у свим њеним сегментима, најпре економским, друштвеним и политичким, а затим безбедносним. Глобализација је омогућила великим силама да кроз политику наметања обесмисли право народа на политичко опредељење и економско-друштвено уређење. На тај начин велике силе створиле су концепт произведене нестабилности, са циљем очувања и ширења свог утицаја и контроле слабих држава, укључујући државе постсовјетског простора. Бројни сукоби широм света показују да глобална политика наметања и управљања променама не даје конструктивна решења за изградњу мира, већ урушава основне темеље демократије и слободне економије, стварајући не само државе, већ и читаве регионе произведене нестабилности.

Безбедносни комплекс Европе, односно поткомплекс Источне Европе, уздрмали су оружани сукоби, у које су укључени скоро сви актери међународне заједнице. Велике силе нису поучене примером земаља бивше СФРЈ, које представљају симбол краха међународног поретка и најтрагичнији пример произведене нестабилности. Нажалост, пропустиле су и шансу да украјинску кризу искористе за постизање политичког консензуса за изградњу стабилног међународног биполарног поретка или веће укључивање међународне заједнице у нови глобални поредак. Велике силе, као што су Кина, Индија и Бразил, држале су се на маргинама ових трагичних догађаја, не преузимајући на себе одговорност за спречавање урушавања мира и стварања читавих региона нестабилности. У стихији бројних ратова (Грузија, Украјина, Азербејџан, Таџикистан, Киргистан) и различитих дипломатских и политичких фронтова (Молдавија, Јерменија) највећа опасност данашњице нашла се у растућој неизвесности глобалне конфронтације са елементима претње од нуклеарног рата. Такође, не треба изгубити из вида и избијање рата ширих размера, током којег би се употребило ненуклеарно оружје за масовно уништење. Свету је више него икад потребан консензус великих сила око успостављања новог, стабилнијег и безбеднијег глобалног поретка, чији се обриси, растом тензија и оружаних сукоба, још увек не назиру.

Литература

[1] Baltić, L. (2021). Kirgistan i Tadžikistan – sukob bez kraja. Centar za geostrateška istraživanja i terorizam. Preuzeto 10.4.2023., sa <https://cegit.org/kirgistan-i-tadzikistan-sukob-bez-kraja/>

[2] Buzan, B. (1991). New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century“. *International Affairs*, Vol. 67, No. 3, 431-451

[3] CSTO (2022). Extraordinary session of the CSTO Collective Security Council, 9. January 2022. The Collective Security Treaty Organization. Preuzeto 12.4.2023. sa https://en.odkb-csto.org/news/news_odkb/10-yanvarya-v-formate-videokonferentsii-sostoitsya-zasedanie-soveta-kollektivnoy-bezopasnosti-odkb-p/#loaded

[4] Democracy Index (2021). The China challenge. Economist Intelligence Unit, London. Preuzeto 1.4.2022. sa https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2021/#mktoForm_anchor

[5] Despotović, Lj. i Glišin, V. (2021) Geopolitička pozicija ruske federacije na post-sovjetskom prostoru, u Konfliktne zone na postsovjetskom prostoru i regionalna bezbednost, Petrović, D. (ur.), *Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd*

[6] Kissinger, H. (1969). Central Issues Of American Foreign Policy. Foreign relations of the United States, 1969–1976, Volume I, Foundations of Foreign Policy, 1969–1972. The Office of the Historian, Preuzeto 25.3.2022 sa <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v01/d4>,.

[7] Kissinger, H. (2014) To settle the Ukraine crisis, start at the end. Washingtonpost. Preuzeto 23.3.2022. sa https://www.washingtonpost.com/opinions/henry-kissinger-to-settle-the-ukraine-crisis-start-at-the-end/2014/03/05/46dad868-a496-11e3-8466-d34c451760b9_story.html

[8] Kissinger, H. (March 2021). The future of liberal democracies: in conversation with Henry Kissinger. Chatham House. Preuzeto 26.3.2022. sa <https://chathamhouse.soutron.net/Portal/DownloadImageFile.ashx?fieldValueId=5685>

[9] IEP (June 2021). Global Peace Index 2021: Measuring Peace in a Complex World. Institute for Economics & Peace. Preuzeto 5.4.2022. sa <http://visionofhumanity.org/reports>

[10] Jeftić, Z., Mišev, G., Stanojević, P., i Obradović, Ž. (2018). Savremeni konflikti i njihove tendencije“. *Vojno delo 7/2018*, ISSN: 0042-8426, *Univerzitet odbrane u Beogradu*. 23-40

[11] Keković, Z. i Dimitrijević, R. I. (2017). *Sistemi bezbednosti sa sistemom bezbednosti R. Srbije*. Fakultet bezbednosti. Beograd.

[12] Krstić, M. (2017). Tajne akcije – „alternativni pravci“ delovanja obaveštajnih službi. *Vojno delo, 3/17, Univerzitet odbrane u Beogradu*. 119-133

[13] Lazić, R., Kulić, M. i Bubalo, M. (2022). Krivično delo špijunaže kao oblik agenturnog metoda u prikupljanju podataka, *Vojno delo 1/2022*, ISSN: 0042-8426, *Univerzitet odbrane u Beogradu*. 32-45

[14] Mišev, G. (2020). Teorijski dometi izučavanja energetske bezbednosti kao globalnog izazova u međunarodnim odnosima. *Sociološki pregled*, vol. LIV, no. 1. 149-173.

[15] Perezanović, M. (2022). Rat u Nagorno Karabahu 2020. godine – uloga svetskih i regionalnih sila. *BAŠTINA, Priština – Leposavić, sv. 58*. 113-124

[16] Popović Miloš (2012). Poluporozni regioni u svetskoj politici: slučaj Središnje Azije, *Političke perspektive, UDC 327(5-191.2)*. 55-79

[17] Proroković, Dušan. 2018. Uloga Šangajske organizacije za saradnju u promeni ravnoteže snaga u centralnoj Aziji. *Politika nacionalne bezbednosti 2/2018*. Institut za političke studije. Beograd. 79-95.

[18] Rajić, N. (2021). Analiza spoljne politike Ruske Federacije prema Gruziji kroz prizmu neoimperijalnih regionalnih ambicija. *Civitas, 11(2)*. 226-248

[19] Rahimov, M. i Urazaeva, G. (2005). Central Asian Nations & Border Issues. Conflict Studies Research Centre. Preuzeto 12.4.2023. sa https://www.files.ethz.ch/isn/92527/05_Apr.pdf

[20] Stojanović, S. i Despotović, Lj. (2014). Diskurzivno transformisanje države blagostanja. *Srpska politička misao* 4, UDK: 316.323.65+321.01. XXI, vol. 46. 11-34

[21] Stojanović, S. S. i Đorđević, B. (2017). Svetsko društvo rizika i zaštita nacionalnih interesa Republike Srbije. *Međunarodni problemi* 4. 465–482

[22] Strachota, K. (2003). Armed Conflicts in the Post-soviet Region. Present Situation, Prospects for Settlement. Consequences. Centre for Eastern Studies. Preuzeto 10.4.2023. sa <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-studies/2003-06-10/armed-conflicts-post-soviet-region-present-situation-prospects>

[23] Vračar, S. M. (2017). Fizionomija rata u postmoderni: studija slučaja sirijskog oružanog sukoba. *Međunarodni problemi* 4. 447–475

[24] Weitz, R. (2008). *Kazakhstan and the New International Politics of Eurasia*. Washington: Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program.

Резиме

Кључни стратегијско-безбедносни трендови на глобалном нивоу јесу сукоби у Евроазији, тероризам, мигрантска криза, дефицит енергената, климатске промене, али и криза идеје глобалног друштва, чији узроци се крију у вечитом надметању САД и Русије око ширења сфера утицаја и моћи. Падом социјализма, велике силе, као носиоци глобалног управљања променама уместо развоја, изазвали су низ друштвено-политичких криза у слабијим државама, због чега није дошло до стварања глобалног друштва, већ до бројних сукоба и ратова унутар и између држава. Неприлагођене новом светском поретку који промовишу државе Запада, постсовјетске државе су се додатно урушиле пред глобалним проблемима. Све државе бившег Совјетског Савеза су се од његовог распада нашле између руског утицаја и све већег продора Западних сила, пре свега САД, у овај регион. Производња нестабилности, чије су главне полуге друштвена несигурност и економска неједнакост, темељи се на добро планираним активностима водећих актера међународне сцене, због чега се ове земље већ 30 година налазе у наизменичним фазама оружаних сукоба и замрзнутих конфликта. Транзицијом из социјализма у неолиберализам, промовисањем приватизације и страних директних инвестиција као темеља развоја, долази до гашења друштвених предузећа и фактичке деиндустријализације и стагнације привреде, а државе се претварају у продајна тржишта зависне од увоза. Зависност од увоза ствара презадужене земље, без капацитета да одрже ликвидност финансијског система, што изазива инфлацију, незапосленост и пад животног стандарда и квалитета живота. Пад животног стандарда, односно сиромаштво, прати развој сиве зоне, мито и корупција, али и наоружавање, пораст криминала и тероризма. Економска нестабилност, коју прате страх и неизвесност, јесте репер за финансирање политичких опонената и мотивисање маса на грађанске протесте ради насилне промене власти. У таквој атмосфери небезбедности ствара се погодно тло за интензивирање политичке и економске

кризе, са циљем ескалације оружаних сукоба. Евроазијски простор, који укључује земље каспијског и црноморског региона, има велики геостратешки значај, пре свега са безбедносног и енергетског аспекта, због чега је контрола овог региона један од виталних интереса Русије. Узрок нестабилности постсовјетског простора треба тражити у покушајима САД да од овог региона начини тампонзону и изолира Русију од Европе и Азије, како би се отежао транзит руских енергената, али и блиски трговински односи. Украјина и остале постсовјетске земље су колатерална штета у геополитичким и геостратешким надметањима великих сила, односно САД и Русије. Уместо стабилности и развоја, створени су велики потреси и кризе, које карактеришу таласи нестабилности и небезбедности у постсовјетским републикама. Ескалација сукоба у Украјини, нестабилност у Грузији, ратови у Јерменији, Азербејџану, Таџикистану, Киргистану, па и Авганистану и Сирији, довели су до озбиљне претње глобалној безбедности, пре свега због све чешћих претњи нуклеарним и хиперсоничним оружјем, али и оружјем за масовно уништење. Свет се приближио највећој кризи после Другог светског рата. Уједињене нације су изгубиле своју улогу и значај, трајно неутралне државе, као што су Финска и Шведска, мењају спољнополитички курс одређивши се за НАТО, а опасност од избијања рата ширих размера постала је озбиљан политички, али и научни дискурс. Стање у међународним односима и одговори на глобално угрожавање безбедности дефинитивно зависе од реализације интереса великих сила које се боре око утицаја, ресурса и опстанка на позицији моћи.

Кључне речи: *глобализација, криза, нестабилност, безбедност, постсовјетски простор*

© 2023 Аутори. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

МЕРЕ СТРАТЕШКОГ ОДВРАЋАЊА РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ: ТЕРМИНОЛОГИЈА, ДЕФИНИЦИЈЕ И НЕКИ АСПЕКТИ ПРИМЕНЕ У СУКОБУ У УКРАЈИНИ 2022. ГОДИНЕ*

Милан Ђ. Миљковић¹
Зоран М. Марјановић²

Достављен: 01. 01. 2022.

Језик рада: Српски

Кориговано: 02. 03, 03. 07, 17. 10. 2022.
14. 02. 2023.

Тип рада: Прегледни рад

Прихваћен: 20. 02. 2023.

DOI број: 10.5937/vojdelo2301032M

У раду се анализирају теорија и доктрина стратешког одвраћања Руске Федерације и упоређују се са мерама њихове примене у сукобу у Украјини током 2022. године. Стратешко одвраћање се дефинише као холистички приступ који интегрише невојне и војне мере за обликовање доношења одлука противника у свим фазама сукоба. Из визуре војне теорије, оно не представља грубу стратегију силе већ принуду усмерену на манипулацију перцепцијом противника и утицај на његово стратешко понашање. Анализа руских теоријских и доктринарних ставова указује на то да је улога невојних мера у постизању стратешких циљева порасла, а у једном броју случајева превазишла моћ оружја по својој ефикасности. С друге стране, иако се може чинити да је актуелни руски концепт одвраћања превише невојног карактера, он, у одређеној мери, нагиње војним или насилним мерама. То је последица постојања дуализма у руској

* Рад је део научног пројекта Школе националне одбране „Војвода Радомир Путник” Универзитета одбране МО, под називом „Неутралност и стратешко одвраћање”, број пројекта: ШНО-ДХ/1/2224. Погледи изнети у чланку одражавају лични став аутора.

¹ Школа националне одбране „Војвода Радомир Путник” Универзитета одбране у Београду, Београд, Република Србија, milanmiljkovic04011@gmail.com, ORCID број: 0009-0005-9346-9442

² Министарство одбране Републике Србије, Београд, Република Србија, ORCID број: 0009-0001-0087-3106

теорији стратешког одвраћања, где тренутно јачу струју представља актуелно војно руководство оружаних снага Руске Федерације, које придаје пресудни значај војним кинетичким мерама, поготово у фази оружаног конфликта. Примена мера стратешког одвраћања у сукобу у Украјини, током 2022. године, потврђује хипотезу о тренутно већој исправности правца у руској војној теорији који у стратешком одвраћању већи значај придаје примени војних кинетичких мера.

Кључне речи: *стратешко одвраћање, принуда и застрашивање, војне и невојне мере, ефикасност*

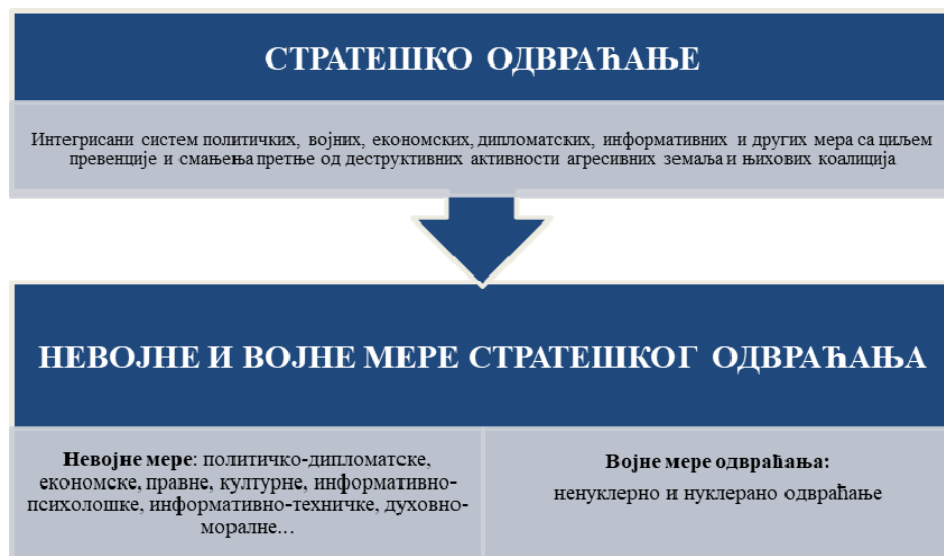
Увод

Од распада Совјетског Савеза, руска теорија одвраћања је еволуирала кроз дебате разних школа стратешке мисли у Руској Федерацији. Као резултат чињенице да је руској војној теорији често недостајао конзистентан термилошки апарат, руски стручњаци међу собом, као и западни теоретичари, често подразумевају различите ствари када користите исте термине. Руски приступ одвраћању разликује се од западне концептуализације овога термина. Укратко, са руског становишта одвраћање означава употребу претњи, понекад праћених ограниченом употребом силе, са циљем: а) одржавања *status quo* („одвраћање” на језику Запада), б) промене *status quo* („принудити” на западном језику), в) обликовања стратешког окружења у оквиру међусобне интеракције са другим стратешким факторима и г) спречавања ескалације или довођења до деескалације (Adamsky, 2020:161-175). Термин се користи да опише активности како пре, тако и у току војног сукоба, а обухвата све фазе рата.

Актуелни појам и мере стратешког одвраћања

Стратешко одвраћање, у смислу који користи руска војна теорија, холистички је концепт који предвиђа интеграцију невојних и војних мера за обликовање доношења одлука противника. Овај концепт интегрише државне невојне инструменте националне моћи и специфичне војне способности које су „стратешке” због очекиваних ефеката када се користе у сврху одвраћања. Према руском мишљењу, стратешко одвраћање је концепт који је прилагодљив, јер се може применити на управљање непредвиђеним ситуацијама, у распону од локалних ратова са једном државом, преко регионалних сукоба против коалиција, до ратова великих размера против глобалних сила са нуклеарним оружјем (Kofman et al, 2020:5).

Табела 1 – *Актуелне мере стратешког одвраћања Руске Федерације (Current strategic deterrence measures of the Russian Federation)*

Стратегија националне безбедности Руске Федерације из 2015. године дефинисала је стратешко одвраћање као низ међусобно повезаних политичких, војних, војнотехничких, дипломатских, економских и информативних мера усмерених на спречавање употребе силе против Русије, ради одбране суверенитета и очувања територијалног интегритета (Russian National Security Strategy, 2015, p. 4). Званични речник војних термина Министарства одбране Руске Федерације дефинише стратешко одвраћање као „систем насилних (војних) и ненасилних (невојних) мера, чији је циљ да обузда другу страну од употребе силе против Руске Федерације, посебно у стратешком обиму.” Стратешке мере одвраћања се користе континуирано у мирнодопским временима, не само за одвраћање већ и за обуздавање, а у рату ради управљања ескалацијом сукоба (Encyclopedia of the Ministry of Defense of the Russian Federation, 11). Невојне мере обухватају политичке, информативне, дипломатске, правне, економске, идеолошке, техничко-научне и друге. Списак војних мера је опширнији, што показује да се ради о концепту који се првенствено ослања на крај спектра који се односи на употребу силе. Оне обухватају демонстрацију војног присуства и војне моћи, подизање спремности на ратне нивое, распоређивање снага, демонстрације спремности унутар снага и средстава намењених за доношење удара (укључујући нуклеарно оружје) и извођење или претње извођењем појединачних удара, што опет укључује нуклеарно оружје (Ibid). Такве мере се примењују у време мира како би се спречила директна агресија или употреба војног притиска против руских интереса. У ратном времену оне су дизајниране да упра-

вљају ескалацијом и да деескалирају или окончају рат у раним фазама под условима који су повољни за Руску Федерацију (Khryarin, Braichev, 2008). Садашња руска војна теорија и доктрина одвраћања представља интегрисани комплекс нуклеарних, нунуклеарних, невојних и информационих мера утицаја, садржаних у јединственом програму за више домена. Стратешко одвраћање је ускладило нуклеарну способност, без умањивања његове улоге, са другим средствима принуде.

Значај невојних и информационих мера у концепту стратешког одвраћања

У периоду од 2000. године до првих година друге деценије 21. века, могу се разликовати две „школе војностратегијске мисли“ у Руској Федерацији. Прва је традиционална и конзервативна, а друга је новонастала и иновативна, у оквиру које се издваја теорија о вођењу сукоба у информационој сфери (Miljković, Jevtić, 2021, pp. 105-131). Заговорници традиционалне војне мисли не поричу промену садржаја рата, али сматрају да је преувеличана улога „невојног фактора“ у постизању коначног успеха у рату, па и у концепту стратешког одвраћања.

Наведени дуализам у војној теорији пренео се у руску војну праксу стратешког одвраћања, јер је евидентно да постоје два угла гледања, која слично указују на значај невојних и информационих мера, али различито оцењују важност војних или невојних мера у појединим фазама сукоба.

Анализом се може се констатовати да је представник традиционалног гледања генерал Валери Герасимов, који заступа став да се стратешко одвраћање, пре свега, заснива на примени војних кинетичких мера, које су подржане применом невојних мера (Gerasimov, 2013). У свом говору, у марту 2019. године, на Руској академији војних наука, он је навео да се „појава нових сфера конфронтације у савременим сукобима и методама ратовања све више помера ка интегрисаној примени политичких, економских, информационих и других невојних мера, чија реализација треба да се ослања на војну силу“ (Gerasimov, 2019). Према његовим речима, војска узима у обзир све друге невојне мере које утичу на ток и исход рата, обезбеђују и успостављају услове за ефикасну употребу војне силе. Ипак, наглашава да главни садржај војне стратегије чине питања о припремама за рат и његовом вођењу, пре свега од стране оружаних снага. Герасимов наставља да даје тон дискусијама о руској стратегији одвраћања, за коју сматра да је употреба оружане силе кључна за подршку невојним облицима такмичења у мирнодопским условима.

Другачији угао сагледавања имају одређени руски теоретичари, као што су Чекиров и Богранов, који сматрају да је једна од суштинских будућих улога кинетичких војних операција да подржавају информативне кампање, којима се постиже крајњи, политички циљ рата. Они наводе да је све већи значај информационих операција променио данашње схватање традиционалних кинетичких опера-

ција у „коначну меру пораза” тек након постигнуте пуне информационе супериорности (Chekinov, Bogdanov, 2017). Као они, и други руски теоретичари сматрају да је „супериорност информација” сада неопходна да би се омогућила успешна кинетичка операција. Руски аналитичари тврде да успех „не само почетне фазе војне операције, већ и исход целе кампање зависи од веште, јасно прорачунате и образложене” информативне операције (Pechurov, Sidorin, 2017). Оцењују да кинетичка операција не може успети без успешне информационе операције која би је омогућила (Chekinov, Bogdanov, 2013, pp. 12-23). Због тога, поједини руски војни теоретичари и практичари сматрају да је кључ промена у будућим сукобима у преокрету историјског обрасца и улоге невојних мера које подржавају војне операције, односно да у модерним ратовима информационе кампање подржавају и утичу на начин употребе кинетичких операција (Gerasimov, 2016).

Активности информационих мера одвраћања

Уласком у еру информационог друштва, одбрана сваке државе у савременом добу суштински зависи од заштите националних интереса у информационој димензији безбедносног окружења, а у будућем току технолошког напретка ова зависност ће се још више повећавати, а информациони ресурс биће све значајнији део потенцијала државе за стратегијско одвраћање невојним средствима (Miljković, Jevtić, 2022, pp. 18-40).

Информациона средства заузимају истакнуто место у руском концепту стратешког одвраћања. Она су, такође, кључна за акције или мере предузете током фазе пре избијања сукоба и за руску стратегију одвраћања и управљања ескалацијом. Активности које спадају у домен одвраћања путем информационог деловања, у руској војној теорији су познате под називом информационо ратовање и рефлексивна контрола (Miljković, 2010, pp. 257-284).

Руски војни теоретичари заступају став да се информациони рат према примењеним средствима деле на сукобе који се спроводе:

1) информационо-техничким средствима (нападом на критичне објекте националне инфраструктуре, сајбер нападима) и

2) информативно-перцептивним средствима, пропагандом, управљањем перцепцијом противника, обмањивањем, дезинформацијама, психолошким операцијама и обманом.

С друге стране, рефлексивна контрола је процес у којем страна која контролише одабране доносиоце одлука унутар противничке лидерске структуре намерно преноси одабрани скуп информација које приморavaju ове актере да изврше акције у складу са сопственим намерама. То, у суштини, укључује процес разумевања мотивације и жеље противника, затим развијања стратегије у вези са понашањем противника и, на крају, преношења информација у складу са размишљањем и интересима противника које га воде ка понашању корисним за другу страну која га контролише (Pečatnov, 2012).

Док је рефлексивна контрола употребљива у периоду пре сукоба, руски чланци је описују као максимално корисну када ситуација прети да ескалира у потпуни војни сукоб. То значи да је делотворна за навођење противника да предузме акције које су корисне за страну која користи рефлексивну контролу у почетном периоду војних операција (Raskin, Sorokin, 2008, pp. 26-30). Дакле, овај концепт је применљивији на демонстрације одржане током периода угрожености сукоба, посебно на директне претње виталној инфраструктури. Генерал-мајор М.Д. Ионов, један од познатих руских војних стручњака, идентификовао је четири основне методе које се користе за пласирање информација према непријатељу, како би се остварила контрола над њим. Ове методе укључују: а) промоцију силе, б) мере којима се преносе лажне информације о ситуацији, в) утицај на процес доношења непријатељевих одлука и г) убрзавање и скраћивање времена доношења противникових одлука (Ionov, 1995, pp. 47-131).

Примена мера стратешког одвраћања у сукобу у Украјини 2022. године

Руска Федерација је у сукобу у Украјини, током 2022. године, примењивала војне нуклеарне и ненуклеарне, као и одређење невојне мере стратешког одвраћања, кроз више домена утицаја. Највидљивије су биле мере нуклеарног одвраћања, ненуклеарног одвраћања далекометним оружјем, одвраћање мерама у енергетској политици и информационом ратовању.

Мере стратешког одвраћања нуклеарним средствима почеле су да се примењују пре 24. фебруара 2022. године, а њихова несмањена примена настављена је и током трајања сукоба (McDermott, 2022). Ове мере утицале су на ангажовање држава Запада у сукобу, јер је одвраћање засновано на ранијим претњама и вежбама руских нуклеарних снага које су „увериле“ Запад да ће Руска Федерација користити тактичко нуклеарно оружје и у конвенционалном сукобу ради наметања својих услова (Holloway, Blair, 2022). Другачије речено, руске претње нуклеарним оружјем се на Западу процењују као имплицитно веродостојне (Ignatius, 2022). У децембру 2021. године, високи руски званичници су упозорили да би проширење НАТО-а на Исток покренуло руско распоређивање тактичког нуклеарног оружја (VOA News, 2021). Реторичка склоност ескалацији појавила се и у говорима представника Руске Федерације, 21. и 23. фебруара 2022, у којима је најављена специјална војна операција (Obrashchenie Prezidenta Rossiiskoi Federatsii, 2022). Такође, 27. фебруара 2022. године, председник Владимир Путин је изјавио да због западних претњи подиже статус приправности руског нуклеарног оружја (Roth et al, 2022). Реторичке претње руског политичког руководства се следећих месеци настављају, сугеришући могућност нуклеарне ескалације у случају „егзистенцијалне кризе“ за Русију која се појави из рата у Украјини (Paubara, 2022). Као последица одвраћања застрашивањем, делимично су спречени напори Запада да пружи пуну војну помоћ Украји-

ни, као што је нпр. кампања за увођење „зоне забрањег летења” или слање борбених авиона украјинској страни. Напори на „заstraшивању” НАТО-а се константно примењују, укључујући и мере информационог ратовања према европским државама, ради слабљења савеза САД и осталих чланица НАТО-а. Због тога високи представници Савеза истичу да је одржавање јединства назважнији задатак НАТО-а у овом сукобу (BBC News, 2022).

Сукоб у Украјини такође показује да је руско нунуклеарно стратешко одвраћање концептуално валидно и да има јасну практичну примену, али да потенцијална ограничења његових ефеката зависе од довољности ефектива далекометног и високопрецизног наоружања (Akimenko, 2021). У случају Руске Федерације, постоје отворена питања која се односе на капацитет овог оружја. На пример, процењује се да руска морнарица има ограничен број пројектила *калибар* које може да распореди, с обзиром на њихово досадашње трошење у рату у Сирији, као и ограничен број бродова који могу да буду опремљени овим далекометним пројектиlima (Wordpress, 2020). С друге стране, мањи домет ракетног система земља-земља *искандер* надокнађује се њиховим много већим бројем. У субстратешкој хиперсоничној категорији, сматра се да је ограничена доступност ракета *кинзхал*, које имају велику разорну моћ и брзину, као и способност маневрисања читавом путањом лета до циља, с обзиром на релативно мали број платформи МиГ-31К за њихову примену, упркос информацијама о употреби њихових адаптација за друге ваздушне платформе, као што је *тупољев* Ту-22М3/-22М3М. Насупрот томе, употреба ракете *циркон* ће се, према стручним оценама, широко примењивати, јер ће бити лансирана са универзалних вертикалних система за лансирање на подморницама и бродовима. Стога, да би било заиста ефикасно, конвенционално стратешко одвраћање мора да се ослања на огроман арсенал оружја (Bukkvoll, McDermott, 2017). Остаје питање да ли Русија поседује довољно таквог оружја у овом сукобу. Према западним и украјинским изворима, залихе руских далекометних пројектила су истрошене (BBC News на српском, 2022), што закључују на основу употребе ракета земља-ваздух за гађање земаљских мета, што је показатељ несташице прикладније муниције. Може се оценити да, упркос могућим ограничењима капацитета, руске нунуклеарне мере одвраћања и даље заслужују пажњу.

У домену одвраћања невојним средствима посебно су видљиве мере на енергетском плану и, по оцени западних експерата, Руска Федерација има иницијативу и за сада побеђује у „енергетском рату” (Consilium Europa, 2022). Због енергетске кризе, изазване прекидима у руском снабдевању, долази до гашења индустријских капацитета у европским земљама, тако да Великој Британији потенцијално прети гашење око 60 одсто производних капацитета, а сличан сценарио односи се и на Немачку. Обим ове енергетске кризе, која још увек траје, као и колатерална штета (инфлација, радна места и извоз у ЕУ) сада зависе од онога што се дешава због рата у Украјини (Mills, 2022). Енергетски застој између Русије и Европе, почетком септембра 2022. године, достигао је свој врхунац јер је Руска Федерација затворила, на неодређено време, свој главни гасовод Северни ток 1 ка Западу. Сматра се да ће европске земље бити мање способ-

не да поднесу велике зимске рачуне за енергију и могуће несташице, због чега се може очекивати да ће енергетска криза утицати на европско јединство према сукобу у Украјини (Financial Times, 2022).

Информационо ратовање у сукобу у Украјини је аспект стратешког одвраћања Руске Федерације који је значајно примењиван, али чији ефекти се могу оценити као споредни у односу на ефекте кинетичког оружја, тако да се за сада потврђује хипотеза да оне задржавају своју важност као помоћне компоненте укупне руске стратегије одвраћања у сукобу у Украјини. Оште запажање јесте да Руска Федерација, пре и после 24. фебруара 2022. године, није успела да оствари информациону супериорност у односу на противничку страну, што је негативно утицало на ефикасност примене мера одвраћања путем информација. Сукоб и одвраћање у информационом простору у овом сукобу водио се операцијама у сајбер простору, на пропагандном и обавештајном плану, као и надметањем на плану овладавања противничких комуникационих система. Прелиминаран закључак је да се очекивало да ће руска страна постићи много више резултата на плану обмањивања противника, сајбер операција, пропагандним активностима на плану стратешке комуникације или утицајем на комуникацију противника на бојном пољу, што је у руској војној теорији и доктрини одвраћања постављено при врху листе циљева.

Међународне војне експерте изненадила је чињеница да на почетку непријатељстава, од 24. фебруара 2022. године, Руска Федерација није предузела сајбер напад на украјинску телекомуникациону инфраструктуру. Украјина је остала на интернет мрежи све време специјалне војне операције, иако руска војна доктрина подразумева употребу сајбер ефеката уз традиционално кинетичко ратовање. Постоје подаци да је Русија покушала да изазове сајбер ефекте на украјинску интернет мрежу, али су они умањени новом везом преко свемирске орбиталне информационе мреже SpaceX's StarLink (O'Neill, Patrick, 2022). Русија није успела да затвори Украјину од сајбер простора, што јој је омогућило да успешно одржава интерне комуникације и средства да своју поруку пренесе свету, било путем традиционалних канала вести или преко Јутјуба, ТикТока и других онлајн медија. Такође, изненађење је било одсуство масовног сајбер напада усмереног на критичну инфраструктуру Украјине, имајући у виду искуства из 2015. и 2016. године, када је Русија извела против Украјине до тада неке од најсложенијих сајбер напада на електричну инфраструктуру. Према страним изворима, такви напади су били покренути, али су били неуспешни, јер су брзо поправљени (Collier, 2022). Поред тога, постоје информације да је Сајбер команда америчког министарства одбране дала велики допринос сајбер одбрани Украјине (Mehul et al, 2022). Све то упућује на закључак да је ефекат сајбер операција у руском одвраћању био споредан у односу на кинетичке војне нападе.

Када се разматра сукоб у области комуникација, оцењује се да није био очекиван вишеструки прекид комуникација међу руским јединицама које су ангажоване у Украјини и покушавале да координирају сложене оперативне маневре у вишеструким нападима преко стотина километара фронта (Cranny-Evans, Wittington, 2022). Постоје сазнања која указују на то да су поједине руске јединице

имале небезбедне комуникације на тактичком и оперативном нивоу (Greg, 2022). Суочени са несигурном комуникацијом на бојном пољу, руски команданти су прешли на оно што је функционисало, углавном на мобилне телефоне, који често раде на украјинској телефонској мрежи (Horton et al, 2022; Schogol, 2022). Насупрот томе, очекивало се да ће руске снаге бити успешне у хаковању украјинске мобилне мреже, посебно када се знају њихове могућности електронског ратовања (Tanmay, 2022). Овакви догађаји могу се објаснити евидентном помоћи америчке војске која је помогла Украјини да се ослабе руски сајбер напади у овом сукобу (Mehul et al, 2022).

Област у којој се од Руске Федерације очекивало највише јесу пропагандне операције утицаја, које се воде преко класичних и модерних медија и сајбер простора. Међутим, насилно гашење руских медија у САД и ЕУ, као и значајно ангажовање западних обавештајних служби на лоцирању и уклањању социјалних мрежа које пласирају проруске ставове западном јавном мњењу, и чињеница да је Украјина уз помоћ Starlinka свемирског система за интернет остала повезана на глобалну мрежу, додатно је смањило могућност да Руска Федерација оствари информациону супериорност (Balkans Aljazeera, 2022). Све то је допринело да Украјина задржи капацитете којима, уз помоћ Запада, ефикасно парира у информационом и пропагандном рату за подршку стране и домаће јавности (Pomerlau, 2022). С друге стране, због наведене информационе блокаде од стране Запада, руска пропаганда се окренула домаћој јавности и јавном мњењу у земљама „трећег света“, Азије и Африке, како би подстакла поделу „Запада против остатка света“.

Литература

[1] Adamsky, D. (2020). Deterrence à la Ruse: Its Uniqueness, Sources and Implications. in *Deterrence in the 21st Century-Insights from Theory and Practice*, NL ARMS Netherlands Annual Review of Military Studies.

[2] Akimenko, V. (2021). Russia and strategic non-nuclear deterrence: Capabilities, limitations and challenges. *Russia and Eurasia Programme*. July 2021. Preuzeto 20. novembra 2022. sa <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2021-07/2021-07-29-russia-strategic-non-nuclear-akimenko.pdf>

[3] Bukkvoll, T. McDermott, R. (2017). Russia in the Precision-Strike regime - military theory, procurement and operational impact. *Norwegian Defence Research Establishment (FFI)*. Preuzeto 20. Novembra 2022. sa <https://www.ffi.no/en/publications-archive/russia-in-the-precision-strike-regime-military-theory-procurement-and-operational-impact>

[4] Chekinov, S. Bogdanov, S. (2010). Asymmetric Actions in Support of the Military Security of Russia, *Voennaya Mysl*, no. 3.

[5] Chekinov, S., Bogdanov, S. (2012). Initial Periods of War and Their Impact on a Country's Preparations for a Future War. *Voennaya Mysl*, no. 11, 2012.

[6] Chekinov, S., Bogdanov, S. (2013). The Nature and Content of a New-Generation War. *Military thought*, October - Decembe 2013, p. 12-23.

[7] Chekinov, S., Bogdanov, S. (2017). Evolution of the Essence and Content of the Concept of War in the 21st Century. *Military Thought*, January 2017. Preuzeto 14. decemba, 2022 sa <https://dlib.eastview.com/browse/doc/50724910>.

[8] Clark, M. (2020). Russian hybrid warfare. Military learning and the future of war series. *Institute for the Study of War*. september 2020.

[9] Collier, K. (2022). Ukraine foiled Russian cyberattack that tried to shut down energy grid. *NBC News*, 12 April 2022, Preuzeto 2. septembra 2022. sa <https://www.nbcnews.com/tech/security/ukraine-says-russian-cyberattack-sought-shut-energy-grid-rcna24026>.

[10] Cranny-Evans, S. Withington T. (2022). Russian Comms in Ukraine: A World of Hertz. *RUSI*, Preuzeto 14. decemba, 2022 sa <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/russian-comms-ukraine-world-hertz>.

[11] Dulnev, P. Litvinenko, V. (2016). With Accumulated Experience – Into the Future. *Army Collection*. January 2016, Preuzeto 20. septembra 2022. sa <https://dlib.eastview.com/browse/doc/45952771>.

[12] Encyclopedia of the Ministry of Defense of the Russian Federation, „Strategic Deterrence,” undated. Preuzeto 12. septembra 2022. Sa <http://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/dictionary/detail>

[13] EU must stand together in the energy war against Russia. *Financial Times*. (2022). Preuzeto 12. septembra 2022. sa <https://www.ft.com/content/78de81d3-314d-43f6-95e0-68>, EU must stand together in the energy war against Russia | Financial Times (ft.com).

[14] Gerasimov, V. (2013). Principal Trends in the Development of Forms and Methods of Employing Armed Forces and Current Tasks of Military Science Regarding their Improvement. *Vestnik AVN*. no. 1. Preuzeto 20. novembra 2022. sa <http://www.avnr.ru/index.php/zhurnal-qvoennyj-vestnikq/arkhiv-nomerov/534-vestnik-avn-1-2013>.

[15] Gerasimov, V. (2013). The Value of science in foresight. *VPK*. Preuzeto 20. novembra 2022. sa https://www.armyupress.army.mil/portals/7/militaryreview/archives/english/militaryreview_20160228_art008.pdf

[16] Gerasimov, V. (2016). On the Experience of Syria. *VPK*. March 7, 2016, Preuzeto 20. novembra 2022. sa [https://vpk-news\(\(.\)\)ru/articles/29579](https://vpk-news((.))ru/articles/29579).

[17] Gerasimov, V. (2019). Vectors of military strategy development. *Krasnaya Zvezda*, Preuzeto 20. novembra 2022. sa [http://redstar\(\(.\)\)ru/vektory-razvitiya-voennoj-strategii](http://redstar((.))ru/vektory-razvitiya-voennoj-strategii).

[18] Holloway, H. Blair, A. (2022). Russian Planes Carrying Nuclear Weapons Violated Swedish Airspace. March 31. Preuzeto 12. septembra 2022. sa <https://www.news.com.au/world/europe/russian-bombers-armed-with-nuclear-warheads-violated-eu-air-space-sweden-says/news>.

[19] Horton, A. Shane, H. (2022). Russian troops' tendency to talk on unsecured lines is proving costly. *The Washington Post*, March 27. Preuzeto 12. septembra 2022. sa <https://www.washingtonpost.com/national-security/2022/03/27/russian-military-unsecured-communications/>.

[20] Ignatius D. (2022). Watching Russia's military failures is exhilarating. But a cornered Putin is dangerous. *The Washington Post*, March 17. Preuzeto 10. oktobra 2022. sa <https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/03/17/cornered-putin-dangerous-ukraine-david-ignatius>.

[21] Impact of Russia's invasion of Ukraine on the markets: EU response. (2022). Preuzeto 2. septembra 2022. Sa [https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/Impact of Russia's invasion of Ukraine on the markets: EU response - Consilium \(europa.eu\)](https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/Impact of Russia's invasion of Ukraine on the markets: EU response - Consilium (europa.eu))

[22] Ionov, M. D. (1995). On Reflexive Control of the Enemy in Combat. *Military Thought* (English edition), No. 1, January 1995, p. 47.

[23] Khryapin, A.L. Braichev, I.V. (2008). Methodological Foundations of Strategic Deterrence of Military Aggression. *Strategic Stability*, no. 2, 2008. Preuzeto 14. novembra, 2022 sa <http://pstmprint.ru/2008/06/04«Стратегическая стабильность» № 2 / 2008 — PSTM Print>

[24] Kofman, M. (2020). *The Role of Nuclear Forces in Russian Maritime Strategy*. Preuzeto 2. septembra 2022. sa <https://russianmilitaryanalysis.wordpress.com/2020/03/12/the-role-of-nuclear-forces-in-russian-maritime-strategy/>.

[25] Kofman, M. Fink, A. Edmonds, J. (2020). *Russian Strategy for Escalation Management: Evolution of Key Concepts*, CNA's Strategy, Policy, Plans, and Programs Division (SP3), April 2020.

[26] Kondakov, E. E. (2022). Nonmilitary measures of ensuring the military security of the Russian Federation and the main problems of their realization. *Flot.com*, Preuzeto 10. oktobra 2022. sa <https://flot.com/publications/books/self/safety/11.htm>.

[27] Matvichuk, V. Khriapin, A. L. (2010). Sistema strategicheskogo sderzhivaniia. *Voennaya Mysl*. no. 1. Preuzeto 20. novembra 2022. sa <https://vm.ric.mil.ru/Nomer1>

[28] McDermott, R. (2022). Assessing the Risks of Nuclear Confrontation Over Ukraine. *Eurasia Daily Monitor*. Part 1, April 27. Preuzeto 20. novembra 2022. sa <https://jamestown.org/program/assessing-the-risks-of-nuclear-confrontation-over-ukraine-part-one>.

[29] Mehul, S. Murgia, M. Murphy, H. (2022). The secret US mission to bolster Ukraine's cyber defences ahead of Russia's invasion. *Financial Times*. March 8, 2022. Preuzeto 20. novembra 2022. sa <https://www.ft.com/content/1fb2f592-4806-42fd-a6d5-735578651471>.

[30] Miljković, M. (2010). Informaciono ratovanje u savremenoj vojnoj teoriji i praksi. *Vojno delo*. vol. 62, br. 2.

[31] Miljković, M. Jevtić, D. Stojičević, S. (2022). Informaciona dimenzija bezbednosnog okruženja – osnovna obeležja. *Vojno delo* br 2/2022.

[32] Miljković, M. Jevtić, D. (2021). Sukobi u informacionom prostoru iz ugla savremene vojne misli u ruskoj federaciji – iskustva za bezbednost Republike Srbije. *Nacionalni interes*. Godina XVII, vol. 40 Broj 2/2021.

[33] Mills, M.P. (2022). Europe Is Losing the Energy War - Here's how the continent can fight back. *City Journal*. September 18. 2022. Preuzeto 20. septembra 2022. sa <https://www.city-journal.org/Europe Is Losing the Energy War>.

[34] Muntianu, A V. Tagirov, R G. (2010). Nekotorye problemnye voprosy. *Strategicheskaja Stabilitnost*. 53/4, 2010, p. 69.

[35] Myre, G. (2022). How does Ukraine keep intercepting Russian military communications?" *NPR*. Preuzeto 20. septembra 2022. sa <https://www.npr.org/2022/04/26/1094656395/how-does-ukraine-keep-intercepting-russian-military-communications>.

[36] Obrashchenie Prezidenta Rossiiskoi Federatsii. (2022). Preuzeto 20. septembra 2022. sa <http://kremlin.ru/events/president/news/67843>.

[37] O'Neill, H. (2022). Russia hacked an American satellite company one hour before the Ukraine invasion. *MIT Technology Review*, May 10. Preuzeto 12. septembra 2022. sa <https://www.technologyreview.com/2022/05/10/1051973/russia-hack-viasat-satellite-ukraine-invasion/>.

[38] Paybarah, A. (2022). A Kremlin Spokesman Says Russia Could Use Nuclear Weapons If There Is 'An Existential Threat For Our Country. *The New York Times*, March 23, 2022, Preuzeto 14. decemba, 2022 sa <https://www.nytimes.com/2022/03/22/world/europe/russia-nuclear-weapons-cnn.html>.

[39] Pechatnov, A. (2012). A scientific and methodological approach to the formation of an indicator of the effectiveness of the non-nuclear force deterrence mechanism. *Strategic Stability*, no. 1.

[40] Pechurov, S. Sidorin, A. (2017). Lessons from Coalition Wars in Interpreting Western Military Theory. *Military Thought*. April 2017. Preuzeto 20. novembra 2022. sa <https://dlib.eastview.com/browse/doc/50728611>.

[41] Петровић, Лазар. (2018). Информациона безбедност – изазови 21. века. *Дипломатија и безбедност*, vol. 1. бр. 2. Факултет за дипломатију и безбедност. Београд. 239-261

[42] Pomerlau, M. (2022). *Air Force assessing information warfare lessons from Ukraine-Russia conflict*. Preuzeto 14. novembra, 2022 sa <https://www.fedscoop.com/Air-Force-assessing-information-warfare-lessons-from-Ukraine-Russia-conflict-FedScoop>.

[43] Raskin, A. Sorokin, M. (2008). Refleksivnoe upravlenie v paradigme sovremennoj vojny. *Strategičeskaja stabilnost*. № 3 / 2008, s 26-30.

[44] Roldugin, V.D. Kolod'ko, Yu.V. (2015). A clarification of the concept of deterrent damage in resolving the tasks of deterrence through the use of force. *Strategic Stability*. no. 4.

[45] Roth, A. Connolly, K. Raskin, J. (2022). Vladimir Putin Puts Russia's Nuclear Deterrence Forces On High Alert. Preuzeto 14. decemba, 2022 sa <https://sputniknews.com/russian-special-military-op-in-ukraine/>, February 27, 2022.

[46] Rusija i Ukrajina: Da li su ruske zalihe oružja i municije pri kraju. (2020). *BBC na srpskom*. Preuzeto 20. novembra 2022. sa <https://www.bbc.com/serbian/cyr/svet-6325956>

[47] Russia Threatens to Deploy Tactical Nuclear Weapons. (2021). *VOA NEWS*. December 14. 2021. Preuzeto 20. novembra 2022. sa <https://www.voanews.com/a/russia-threatens-to-deploy-tactical-nuclear-weapons-/6354408.html>.

[48] Russian warships fire Kalibr cruise missiles, destroy IS arms depots in Syria. (2017). *TASS*. Preuzeto 20. novembra 2022. sa <https://tass.com/defense/952980>.

[49] Russian National Security Strategy. (2015). Decree of the President of the Russian Federation, Preuzeto 20. Novembra 2022. sa <http://kremlin.ru/acts/bank/40391>.

[50] Samit NATO: Pet izazova za vojni savez, Turska pristala da Švedska i Finska uđu u alijansu. (2022). *BBC na srpskom*. Preuzeto 13. Avgusta 2022. sa <https://www.bbc.com/serbian>,

[51] Schogol, J. (2022). US military learning from Russian troops using cell phones in Ukraine. *Task & Purpose*, May 13, 2022. Preuzeto 13. Avgusta 2022. sa <https://taskandpurpose.com/news/russia-ukraine-cell-phones-track-combat> Tanmay, K. (2022). Russia's Electronic Warfare Capability 'Exposed' In Ukraine War; Is Putin's Techno-Savvy Army Losing The EW Battle? *EurAsian Times*, April 18, Preuzeto 2. septembra 2022. sa <https://eurasiatimes.com/russias-electronic-warfare-capability-exposed-in-ukraine-war/>.

[52] Turkin, A.I., Oseledko, A.V. Hryapin, A.L. (2008). The role of sderživaniya kak faktora sderživaniya agresii. *Strategičeskaja stability*, no 2. Preuzeto 14. novembra, 2022 sa <https://cyberleninka.ru/article/n> «Стратегическая стабильность» № 2 / 2008 — PSTM Print

[53] Vladykin, O. (2018). Military Science Looks to the Future. *Red Star*. March 26. Preuzeto 20. oktobra 2022. sa <http://redstar.ru/voennaya-nauka-smotrit-v-budushhee>.

Резиме

Тренутна руска војна теорија и доктрина одвраћања представља интегрални комплекс примене војних ненуклеарних и нуклеарних, као и невојних мера одвраћања у више домена. У актуелном војнонаучном дискусу у Руској Федерацији могу се издвојити две „школе војностратешке мисли“. Заговорници традиционалне војне мисли сматрају да је улога „невојног фактора“ у концепту стратешког одвраћања преувеличана и заговарају значајнију улогу кинетичке војне силе, док се у оквиру иновативне школе стратешког одвраћања посебно издваја група експерата који заступају одвраћање информационом мерама. С тим у вези, може се рећи да је анализа доступне руске војне литературе указивала на то да је актуелно руско војно руководство, и пре почетка специјалне операције у Украјини, 24. фебруара 2022. године, више подржавало „традиционалну школу“ и примену кинетичких мера стратешког одвраћања.

Анализа примене мера стратешког одвраћања Руске Федерације у сукобу у Украјини током 2022. године потврђује хипотезу о тренутно већој ефикасности и исправности правца у руској војној теорији која даје већи значај примени војних кинетичких мера одвраћања. У досадашњем току специјалне операције, Руска Федерација је у различитим доменима и различитим интензитетом примењивала војне нуклеарне и ненуклеарне, као и невојне мере стратешког одвраћања. Прелиминарна оцена јесте да су најбољи ефекти одвраћања постигнути нуклеарним мерама и мерама одвраћања у области енергетске политике, а најмањи, упркос великим очекивањима, остварени су у области одвраћања путем информационог деловања и сајбер операција.

Упркос томе што је у теорији и доктрини веће тежиште на ненуклеарном стратешком одвраћању, Руска Федерација наставља да даје приоритет нуклеарном

одвраћању у овом сукобу, ослањајући се на поседовање већих капацитета од НАТО-а и на развој тактичког нуклеарног оружја. Сукоб у Украјини такође показује да је ненуклеарно стратешко одвраћање концептуално валидно и има јасну практичну примену, али да потенцијална ограничења његовог дејства зависе од довољне количине и ефикасности далекометног и високопрецизног наоружања.

Коначно, опште је запажање да Руска Федерација до сада није успела да оствари информациону супериорност у односу на противничку страну, како на глобалном нивоу у односу на САД и ЕУ, тако и на регионалном нивоу на територији Украјине. Наставак развоја стратешког концепта одвраћања Руске Федерације вероватно ће имати у виду значајнију примену мера информационог одвраћања, при чему ће Русија морати да развије значајније организационе и техничке капацитете за пробијање информационе блокаде Запада и задобијање информационе супериорности. С тим у вези, остаје оцена да невојна, и унутар њих информационо средства, заузимају истакнуто место у руском концепту стратешког одвраћања, али и даље имају само помоћну улогу у односу на војне кинетичке мере одвраћања. На крају, може се извести генерални закључак да се концепт стратешког одвраћања Руске Федерације у пракси тежишно заснива на мерама војне силе, без којих се невојне мере показују неефикасним, што се посебно огледа у случају ефикасности мера информационог одвраћања.

Кључне речи: *стратешко одвраћање, принуда и застрашивање, војне и невојне мере, ефикасност*

© 2023 Аутори. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

ПОИМАЊЕ ПОБЕДЕ У СТРАТЕГИЈСКОМ КОНЦЕПТУ ТОТАЛНЕ ОДБРАНЕ

Дано Н. Маврак¹

Достављен: 13. 07. 2022.

Језик рада: Српски

Кориговано: 16. 08, 27. 10. 2022.
11. 01. 2023.

Тип рада: Прегледни рад

Прихваћен: 06. 04. 2023.

DOI број: 10.5937/vojdela2301046M

Мале државе које своју стратегију одбране заснивају на концепту тоталне одбране, чак иако војнички не поразе јачег противника, а у току оружаног сукоба ускрате непријатељу апсолутну победу према његовим критеријумима, и при томе заштите своје националне интересе, могу такав исход сматрати победом. Победа на стратегијском нивоу условљена је, али не и у потпуности детерминисана, војничким победама на тактичком и оперативном нивоу. Проглашавање победе на стратегијском нивоу је квалитативно-политичка перцепција лидера држава, док је на нижем нивоу то углавном предмет квантитативне анализе војних команданата. Анализом садржаја стратешко-доктринарних документа, научних публикација, а затим и компаративно-историјском анализом поимања стратегије и победе приказан је њихов однос и разумевање у различитим историјским епохама. Посебно је анализирано историјско поимање победе у Р. Србији од обнове државности у 19. веку до данас. Вишеструка студија (Р. Србија 1999–2022; Авганистан 2001–2021; Ирак 2003–2022) у којој су анализирани успеси бранилаца након напада асиметрично јаче оружане силе предвођене ОС САД, послужила је као основа за научно уопштавање и формирање коначног исказа о вези победе и концепта тоталне одбране. Разумевањем да се стратегијска победа слабијег у асиметричном конфликту достиже ослонцем на снаге одбране, али и пре свега синергијом свих елемената националне моћи, стварају се услови да се из конфликта изађе под повољним условима са што мањим људским и материјалним губицима.

Кључне речи: *победа, тотална одбрана, стратегија одбране, велика стратегија, конфликт, асиметрични сукоб*

¹ Министарство одбране, Београд, Република Србија, danobeograd@gmail.com, ORCID број: 0009-0004-9176-8687

Ставови изнети у овом раду одражавају лични став аутора, а не Министарства одбране Републике Србије.

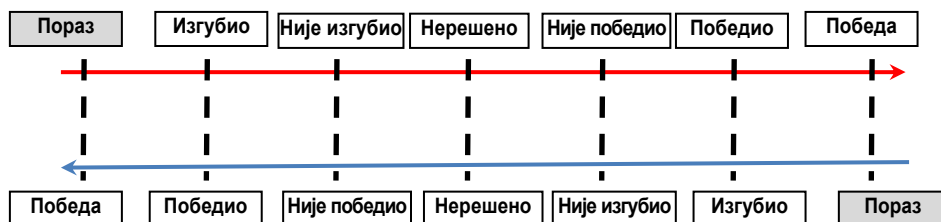
Увод

Колоквијална употреба појма „победа” којим се површно детерминише стање у коме је један ентитет достигао успех у конфликту с другим, колико год то парадоксално звучало, може бити препрека у доношењу научно-методолошке одлуке истраживача да се баве овим проблемом. Да бисмо разумели победу, потребно је извршити њену етимолошку анализу и објаснити могуће синониме. Поред проблема класификације и дефинисања победе, у овом раду се теоријски расправља и о различитој перцепцији победе страна у сукобу на стратегијском нивоу. У пракси се неретко дешава да се ратови заврше а да нема јасног победника, или се долази до привидно парадоксалне ситуације у којој обе стране тврде да су победиле. То се објашњава широким политичким перципирањем победе на стратегијском нивоу које не мора бити у директној корелацији са успехом војних операција на тактичком и оперативном нивоу. Да би се разумела победа у стратегијском концепту тоталне одбране, потребно је начинити историјско-компаративну анализу поимања победе и њеног односа према стратегији, али и према поразу. Тиме се жели показати да победа и пораз на стратегијском нивоу нису бинарни, већ да су у питању два екстремна стања између којих постоји низ могућих међустања. Анализом садржаја постојећих стратегијских докумената Р. Србије утврђено је да се појам „победа” у њима не помиње, па је основно питање у овом раду како и када мале државе, попут Србије, које своју безбедност заснивају на концепту тоталне одбране, могу дефинисати победу? Теоријски циљ истраживања јесте утврђивање успешности концепта тоталне одбране малих држава када су суочене са нападом вишеструко јачег противника. Практични циљ овог рада је боље разумевање промена парадигме победе у концепту одбране Р. Србије и даља расправа о потреби израде Стратегије Републике Србије, чиме би се минимизирало „стратешко лутање”.

Поимање, кодификација и класификација победе

Појам победа (*енг. Victory*) изведен је од латинске речи *Victoria*, од глагола *vinco, victus*, што значи *освојуми*. Формално се преводи као „стање у коме је непријатељ доживео пораз у рату или је надјачан у било ком другом облику надметања или конфликта” (Martel, 2007: 15). У дефинисању победе често се користи појам „успех” (*лат. Successus*), који подразумева достизање нечега што је планирано, жељено или до чега се желело доћи. Реч „победа” има слично значење у скоро свим словенским језицима и везује се, пре свега, за надвладавање у некој борби. Етимолошки, може се довести у везу са перманентном борбом човека за опстанак у тешким условима. Сам израз „*по-беди*” значи ударити по беди, односно надјачати све што доноси беду, несрећу,

страдање. На самом почетку треба нагласити да победа није антипод пораза иако се та два појма врло често доводе у узрочно-последичну везу. Појам „пораз” потиче од латинске речи *Disfaccere* – уништити, нанети озбиљну штету, изгубити, што доводи до закључка да би се у овом контексту победа само условно могла описати као „стање у коме је нанет пораз непријатељу”. То би се могло односити на Стари и Средњи век када се победом сматрало уништење непријатељеве војске у одлучујућој бици где су му нанети такви губици од којих се не може опоравити у кратком року. Неколико векова касније, Клаузевиц разбија постојеће парадигме о победи у „одлучујућој бици” јер одлучну победу не види само као резултат војне силе која је освојила бојиште, већ сматра да је за победу потребно „потпуно уништити физичку и моралну снагу противника и његова потпуна потчињеност нашој вољи уз одустајање од својих намера”. Овом дефиницијом Клаузевиц, као што је свесно увео и дефинисао појам тоталног рата, несвесно дефинише и појам „тоталне победе” као само једног од могућих исхода ратног сукоба (Klauzevic, 1956: 44). У складу са овим ставом, Бартоломеј, у покушају да дефинише победу, примарно поставља питања: Ко, када и под којим условима може тврдити да је остварио победу у рату и ко доноси суд о томе ко је победио? Након полемике око кодификације победе као стања а не као чињенице, Бартоломеј је остао близак Клаузевицевом поимању победе, доводећи је у обрнуто пропорционалну везу са отпором друге стране. Према формули, отпор је продукт средстава и воље којима противник располаже (Отпор = Средства x Воља). Он сматра да је победа стање у коме је отпор близу нуле, што је суштина дефиниције „тоталне победе”. Речју, разлити приступи и проблеми у њеном дефинисању потврђују Мартелову тврдњу да се „реч победа користи за непрецизно описивање концепта успеха у рату” (Martel, 2007: 87). За разлику од њих, Робертс сматра да је свако дефинисање победе бесмислено, те да политичари ради сопствене слободе маневра врло често избегавају да јасно дефинишу победу и све оно што треба урадити да би се до ње дошло. Он примећује да победа једне није нужно и пораз друге стране, посебно у случајевима када потенцијални противници имају и неке заједничке интересе (Roberts, 2020: 28). На крају, сматрајући да је проблем дефинисања победе везан за политичку природу рата, може се рећи да је „победа субјективна процена политичких лидера државе на стратегијском нивоу која није нужно детерминисана јасним објективним показатељима на оперативном и тактичком нивоу (људски и материјални губици, заузета територија и сл.)”. Једно од врло значајних и комплексних питања у расправи о победи је њена кодификација, односно покушај да се на неки начин одреде критеријуми пре него што нека страна прогласи победу. Можда за објашњење комплексности кодификовања победе треба узети у обзир мишљење Колина и Мартела који се слажу да победа и пораз, иако међусобно супротни екстреми стања у неком конфликту, нису бинарни, тј. да између њих постоји низ могућих међустања која у субјективном политичком парафразирању могу бити дефинисани као „победа” (Bartholomees, 2008: 27).

Слика 1 – Различити нивои победе и пораза

Основна претпоставка јесте да противници крећу у рат са супротних страна ове тзв. „скале успеха” са намером да, користећи сопствене стратегије, остваре повољан исход конфликта, односно победу. За даљу теоријску расправу о победи суштински је значајно питање када ће се једна од страна одлучити за проглашавање победе, прекид конфликта и како ће то перципирати друга страна у сукобу? Прекидање сукоба може се везати са скалу одлучности, односно циљева које стране у рату постављају пре него што крену у конфликт. Дакле, циљ и могући исход рата није само победа једне и имплицативно пораз друге стране већ је то сложен и вишезначан процес у коме је чак могуће, колико год то апсурдно звучало, да обе стране прогласе победу задовољавајући се са стањем које је до тада у конфликту достигнуто. Мартел сматра да је победа у рату процена две променљиве, постигнућа и одлучности на тактичком, оперативном и стратегијском нивоу (Martel, 2007: 27-28). На тактичком, и у већини случајева на оперативном нивоу, победа се везује за јасно видљиве ефекте деловања оружаних снага у сукобу. На стратегијском нивоу (и у неким деловима оперативном који се директно преклапају са стратегијским), перцепција јавности (домаће и међународне) има великог утицаја на проглашавање победе. У асиметричном рату асиметрична је и перцепција победе, тј. за јачег учесника је одређени конфликт, а самим тим и победа у њему од оперативног а за слабијег је можда од стратегијског значаја. Идеално би било да стране у сукобу буду задовољне својим достигнућима у конфликту, чиме би се створили услови да се свака страна задовољи „својом победом”, јер како каже Бартоломеј „знају да ће утрошени ресурси превазићи политичку добит ако се сукоб настави”. То имплицира да обе стране могу да прогласе победу, тј. према теорији игара *vin-vin* комбинацију као исход неког рата. Две остале комбинације према којима једна страна губи а друга добија (*vin-lose*, *lose-vin*) такође су извесне, док се победа логички не може придружити исходу *lose-lose* јер тада нема победника (што може бити исход нуклеарног рата великих сила – према теоријском концепту сигурног међусобног уништења *MAD – Mutual Assured Destruction*). У овом теоријском промишљању о победи треба одговорити на питање: зашто није могуће достићи победу у сваком рату, односно колику улогу имају политичари када пред оружане снаге постављају нереалне или имагинарне захтеве у вези с крајњим жељеним стањем које треба да се достигне употребом силе да би се прогласила победа? Иако има више таквих примера и у српској војној историји, можда је најбољи пример за то тзв. „рат против тероризма”, када је било скоро немогуће одредити војно или политичко ста-

ње у коме би се прогласила победа, посебно због тога што су се циљеви рата стално мењали, што је на крају довело до краха војне операције у Авганистану.

Друго питање је „колико“ је победе некој страни довољно да би прекинула конфликт и прогласила победу? У објашњавању импликација пораза и односа победника према пораженом, Мартел цитира латинску изреку *Vae Victis* – тешко побеђенима (Martel, 2007: 155), што је јасна алузију на примену углавном репресивних мера за очување апсолутне или условне субмисивности пораженог. Стране које су приближно исте снаге могу размишљати о „условној“ победи, док су велике силе увек тежиле апсолутној победи у којој у потпуности испуњавају циљеве конфликта у складу са националним интересима и без компромиса са другом страном. Са овом парадигмом може се разумети Мартелов став да је „апсолутна“ победа врло блиска америчкој теорији победе, јер представља неку врсту антиципације која произилази из увреженог осећаја националне надмоћи САД над другим нацијама. Анализом приступа ратовању кроз историју САД издвојено је неколико јасних критеријума победе: поразити непријатељеве војне снаге и његову економску инфраструктуру, контрола непријатељске државе, политичка реформа и реформа власти, обнова економије и инфраструктуре, промена спољне политике непријатељске државе и изградња нових односа са њом. То суштински подразумева потпуно редефинисање државних интереса, циљева, стратегија и политика за њихово спровођење. Другим речима, побеђена држава постаје минсион победника који диктира границе националних интереса побеђеног. Међутим, америчка победа, да би била потпуна, мора да буде призната и од других актера, па се поред од побеђене стране, траже потврде и од сопствене војске, америчке јавности и савезника. Овако дефинисана победа у суштини обухвата све Клаузевицеве елементе „тоталног рата“ (народ, војску и власт) што имплицира да победа (без обзира на снагу јаче стране) не може бити потпуна док је сви поменути елементи на пораженој страни не прихвате као фактичко стање. Руски војни дискурс везује разумевање победе за генерацију рата. У подели на шест генерација рата, према руској војној мисли, мењају се средства, нивои али и циљеви рата. Достицање ових циљева може се окарактерисати као победа у одређеној врсти конфликта (Ostapenko et al., 2012: 92-93). На основу расправе о сложености дефинисања и кодификовања победе намеће се потреба и за класификацијом овог сложеног „стања“, које се због своје теоријске недоречености врло често колоквијално употребљава. Мартел разликује четири елемената сваке победе: ниво победе, промена *statusa quo*, ниво државне мобилизације за рат (људске, материјалне, технолошке, идеолошке) и постконфликтне обавезе (Martel, 2007: 101).

Победе се могу класификовати према следећим критеријумима:

а) у односу на врсту борбених операција (овде су узете у обзир само нападне и одбрамбене војне операције као основни облици ратних операција):

- победа у нападу,
- победа у одбрани;

- б) у односу на врсту сукоба:
- победа у симетричном сукобу,
 - победа у асиметричном сукобу;
- в) у односу на ниво операција:
- тактичка – везује се за уништавање војних снага противника,
 - оперативна – победа која не значи нужно и уништавање његове војске јер војна победа не значи и политичку победу,
 - стратегијска победа – достизање стратегијских војно-политичких циљева једне стране у сукобу;
- г) у односу на степен уништења противничких капацитета за рат:
- тотална победа – углавном уништени одбрамбени капацитети противника,
 - ограничена победа – делимично уништени одбрамбени капацитети противника;
- д) у односу на степен напрезања сопствених ресурса:
- победа без губитака – што би се условно могло назвати „чистом” победом,
 - победа са ограниченим губицима и
 - скупа победа – тзв. „Пирова” због већих губитака победника него пораженог (Vujačić, 1996: 697);
- ђ) у односу на време трајања:
- временски ограничена победа,
 - трајна победа – која се више мери трајним ефектима након победе а не временским периодом;
- е) у односу на постајање формализованог акта којим се победа потврђује:
- формализоване победе и
 - неформализоване победе.

Оваква класификација може послужити као солидна основа за прецизније формулисање дефинијенса у дефинисању победе на различитим нивоима општости јер је свака победа, посебно на стратегијском нивоу, у суштини политичка опсервација *Sui generis*.

Однос стратегије и победе

Пошто теорија победе још није развијена, за сада нема јасне корелације између победе и стратегије. Мартел сматра да су досадашња теоријска промишљања увек потискивала победу као поткатегорију стратегије или дипломатије (Martel, 2007: 15-52). Правећи разлику између побеђивања у биткама и стратешке победе као крајњег стања до којег је потребно доћи, по могућности без рата и разарања, Сун Цу такође тврди да успех сваке стратегије зависи од способности да се очува победа која се добије на војном пољу. Слично овом ставу, Тукидид прави разлику у победи у биткама и победе у рату за коју тврди да је „мера промена стања у односу на почетак сукоба”. Римски војсковођа Полибијус као највећу мудрост наводи „правилну употре-

бу победе”, док је и Макијавели после њега фокус ставио на „истрајну победу и одржавање стања након војне победе”. Клаузевиц каже да у „стратегии нема победе”, те да је тактичка победа предуслов за стратегијски успех. Све до 19. века сматрало се да је успех сваке стратегије одлучујућа и брза победа над непријатељем. Анализирајући претходно наведено, може се закључити да је однос стратегије и победе нејасан и због тога што се и појам стратегија генерички помиње без суштинског префикса који би је ближе одредио, односно објаснио о којој стратегији говоримо. Највиши стратегијски документ државе је њена „велика стратегија” која обједињава све елементе моћи (економске, војне, политичке, информационе итд.) ради достизања стратегијских циљева. Стратегија одбране је ниже рангирана стратегијски документ који се односи на „припрему и употребу војних средстава у миру и рату, у оквиру интегралне одбране државе од свих облика оружаног угрожавања националних интереса и циљева”. За разумевање победе на стратегијском нивоу важно је приметити корелацију између „велике” и војне стратегије коју је дао Лидел Харт (*Liddell Hart*). Наиме, он је приметио да је циљ велике стратегије постизање политичког а самим тим и војног циља рата, с тим што се велика стратегија не бави ратом у ужем смислу већ обухвата ток и исход рата, као и мир након рата. С друге стране, војна стратегија (назива се и чиста стратегија) представља вештину војсковође, односно вештину расподеле војних ресурса ради постизања политичких циљева. Речју, Харт сматра да је војна стратегија „примењивање високе стратегије у нижем степену” (Коваџ и сар., 2009:173). Стратегијска војничка победа, која је дериват примене војне стратегије, недвосмислено води ка повољном исходу сукоба и вероватном достизању националних циљева у складу са великом стратегијом. Међутим, у сложеној и вишезначној динамици конфликта, војнички *status quo* или ускраћивање брзе победе потенцијално јачем противнику може створити предуслове за ангажовање других елемената моћи државе како би се преговорима постигао повољан исход конфликта. То је од суштинске важности за отварање теоријске расправе о томе да ли и мале земље могу да дефинишу победу, не као уништење војне силе несразмерно већег нападача већ, како то сматра бивши начелник Генералштаба Тајвана Ли Кси Минг, као одвраћање или спречавање непријатеља да оствари победу по својој замисли (Ksi Ming, 2020).

Поимање победе у стратегијском концепту тоталне одбране Републике Србије

Да би се објаснио и разумео историјски концепт српског поимања победе мора се разумети шири теоријски концепт стратешке културе. Требало би поћи од става Мартина Ван Кревалда да „различите културе на рат гледају другачије” (Van Creveld, 1991). Слично њему, Хусер тврди да различити поглед

на рат имплицира и различиту перцепцију победе, а своју тврдњу проширује чињеницом да постоје различите материјалне, социјалне и културне варијабле у поимању рата (Huser, 2010: 20). На основу различитог културног поимања рата, Хусер раздваја културе на „пасивне” и „активне”. Према његовом мишљењу, „пасивна култура” води у пасивно стратешко размишљање које обликује њихову стратегију. Насупрот ње стоји „активна култура” која води ка променама, при чему је рат само један од начина да се до тога дође. Аутор овде очигледно пезоративно посматра културе чији ратни етос почива на одбрани, док у исто време велича тзв. „активне”, а суштински агресивне културе, које наводно воде ка променама. Оваква подела је врло упитна, јер опредељење неке културе да рат не сматра начином којим је потребно покренути позитивне промене или да силом намеће своје вредности другима ту културу не чини мање вредном. У складу с тим, прихватљивија би била подела на „офанзивне” и „дефанзивне” културе. Неспорно је да геополитички положај неке државе, историјске трауме и наслеђе, религија, осећај припадности и патриотизам, систем вредности и велики низ других фактора обликују тзв. „стратешку културу” народа. У овом контексту, Врачар и Станојевић сматрају да „свака држава, подстакнута утицајима сопственог културног идентитета, има јединствен начин анализе, интерпретације и реакције на међународну стварност.” (Vračar i sar., 2019: 295-315). Степић сматра да су геополитички чиниоци основа српске стратешке културе, па са тог аспекта треба разумети да су српски ратни етос и *logos* примарно обликовани у борби за ослобођење и очување државности Србије у сложеним геополитичким околностима од 19. века до данас (Stepić, 2019: 166-180). Дуготрајни притисци „пожељног” спољнополитичког курса Р. Србије, перманентне, углавном дихотомне, унутрашње поделе око виталних националних интереса које је било скоро немогуће ускладити са дијаметрално супротним интересима великих сила, присиљавали су Р. Србију да буде у стању перманентне политичке и војне дефанзиве. Пре балканских ратова и Првог светског рата генерал Путник и пуковник Мишић креирали су Ратни план Србије чија је основна идеја била држати се одбране док се политичка и стратегијска ситуација не разјасни, а потом дејствовати према ситуацији (Група аутора, 1924). И након Првог светског рата, у државама у чијем саставу се налазила и Србија, такође доминира стратегијска парадигма одбране државе. Краљевина Југославија ушла је у Априлски рат 1941. године ангажујући своје снаге према ратном плану Р-41 који је суштински био дефанзивне природе. Након Другог светског рата Стратегија одбране СФРЈ заснована је на дефанзивном концепту ОНО и ДСЗ. Подразумевала је да ОС СФРЈ (ЈНА и ТО од 1968. године) буду носиоци отпора потенцијалном агресору и штите независност, суверенитет, територијалну целовитост и уставом СФРЈ утврђено социјалистичко уређење СФРЈ (Ustav SFRJ, 1974). На крају, за све ове епохе заједничко је перципирање да је успешно изведена одбрана синоним за победу, посебно ако је земља нападнута од несразмерно јачег агресор-

ра. Историјски сложено геополитичко окружење и унутрашња политичка превирања условила су да се национални (а тиме и одбрамбени) интереси Републике Србије мењају у складу са периодичним доминацијама стратешке културе која више нагиње ка прозападном или проруском политичком дискурсу. Анализирајући стање стратешке културе у Р. Србији, Врачар и Станојевић сматрају да изабрана политика војне неутралности има потенцијала да Србији обезбеди спољнополитички баланс у односима са великим силама, али и унутрашњи политички консензус између две јасно профилисане форме стратешке културе у земљи (Vračar i sar., 2019: 295-315). Војна неутралност подразумева искључиво ослонац на сопствене ресурсе, односно самопомоћ у случају сукоба, што је довело до тога да Р. Србија прихвати стратегијски концепт тоталне одбране као модел за развој сопственог система одбране (Stojković, 2019). Развијајући концепт тоталне одбране у Р. Србији, до сада су урађене Стратегија националне безбедности, Стратегија одбране и Доктрина Војске Србије (Forca i sar., 2014: 145-165). Анализом садржаја ових докумената утврђено је да ниједан не садржи појам „победа”, док је Доктрина операција ВС највиши доктринарни документ у коме се каже да је „победа крајњи циљ ангажовања војске у случају ескалације сукоба”, без икаквог додатног објашњења (Doktrina operacija VS, 2010). Иако се победа као појам не помиње у Стратегији одбране, на основу потенцирања одбране и заштите националних интереса могло би се закључити да је, са аспекта овог документа, победа на стратегијском нивоу у потенцијалном сукобу у ствари успешно изведена одбрана.

Перципирање стратегијске победе у одбрани малих земаља

Како бисмо тестирали раније изнесене тврдње у вези са начином на који мале земље могу да остваре стратешку победу у сукобу са вишеструко надмоћнијим непријатељем, користимо вишеструку студију случаја. Односно, извршићемо компаративну анализу успеха америчког војног ангажовања 20 година након агресије на СРЈ, Ирак и Авганистан, као примера војних операција где је употребљена несразмерно велика војна сила против држава које су се браниле. Као индикатори коришћени су критеријуми америчке победе које је дефинисао Мартел (Martel, 2007:104), а оцењивани су тростепеном Сетијевом скалом. Према овој скали, *успех* је потпуно испуњење или значајан позитиван напредак у испуњењу постављеног критеријума, *делимичним успехом* се сматрају околности у којима је остварен одређени напредак али није јасно да ли је могуће постићи потпуни успех датог критеријума, док је *неуспех* ситуација када постављени критеријум није достигнут или није био одржив без присуства јаких окупационих снага.

Табела 1 – Компаративна анализа успеха америчког војног ангажовања на КиМ, у Ираку и Авганистану

Критеријуми за стратегијску победу САД	КиМ (Р. Србија)	Авганистан	Ирак
Поразити непријатељеве војне снаге и његову економску инфраструктуру	Војска није поражена, али је економска инфраструктура значајно оштећена. – Делимичан успех	На почетку рата иницијатива је била на страни САД. Након 20 година рата Талибани су остварили превласт на територији државе. – Неуспех	Војска је поражена и економска инфраструктура уништена. – Успех
Контрола непријатељске државе	Снаге НАТО-а контролишу КиМ и већи број земља чланица подржава једнострану проглашену независност КиМ без формалног признања од стране Р. Србије и УН. – Делимичан успех	Од почетка рата успостављена је контрола само над већим демографским центрима и у захвату важнијих путева. На крају је потпуно изгубљена контрола над територијом. – Неуспех	Од почетка рата успостављена је контрола само над већим демографским центрима и у захвату важнијих путева. На крају сукоба значајан део територије је под контролом ИСИС-а и проиранских милиција. – Делимичан успех
Политичка реформа и реформа власти	У току 2001. долази до промене власти у Србији, док је на КиМ формирана тзв. Република Косово. Криза односа између Београда и Пришине је предмет преговора под покровитељством ЕУ и подршку САД. – Делимичан успех	Све проамеричке институције власти које су формиране у Авганистану су нестале након што су у августу 2021. Талибани преузели власт у Авганистану. – Неуспех	Институције се формирају на изборима и имају генерално добар однос са САД, али су оптерећене утицајима локаних фактора безбедности. – Успех
Обнова економије и инфраструктуре	Улагања у економију и инфраструктуру. – Делимичан успех	Све инвестиције и улагања доведене су у питање након војног пораза. Авганистан и даље остаје неразвијена земља. – Неуспех	Уложена су значајна средства у обнову енергетске инфраструктуре ради експлоатације нафте као примарног извора финансирања државе. – Делимичан успех

Критеријуми за стратегијску победу САД	КиМ (Р. Србија)	Авганистан	Ирак
Промена спољне политике непријатељске државе	<i>Р. Србија покушава својом спољном политиком да изгради добре односе са САД који су оптерећени нерешеним статусом КиМ. – Неуспех. Тзв. Косово беспоговорно следи америчку политику. – Успех. Закључак по овом индикатору. – Делимичан успех</i>	<i>Спољна политика авганистанске владе је након америчке окупације била у складу са интересима САД, али је доживела фијаско након доласка Талибана на власт. – Неуспех</i>	<i>Политика Ирака према САД је углавном пријатељска, али је неизвесно у ком правцу ће се развијати због јачања регионалних утицаја. – Успех</i>
Изградња нових односа са непријатељском државом	<i>Обе стране желе унапређење односа, али их оптерећују нерешена питања у вези са КиМ и различита перцепција сукоба у току ратова на простору бивше СФРЈ. – Успех</i>	<i>Са марионетском владом у Авганистану развијени су добри односи. Након доласка Талибана настала је суштинска промена. Није јасно у ком правцу ће се та сарадња развијати. – Неуспех</i>	<i>Суштински се напредовало у односима две земље у односу на период пре почетка рата. – Успех</i>
ЗАКЉУЧАК	<i>Квазистратегијска победа САД, како је описује Мартел са нејасним крајњим исходом. (Martel W., 2007). Покушај стварања хетерономне квазидржава која следи политику САД.</i>	<i>Стратегијски пораз САД, упркос низу тактичких и оперативних војних победа. Пропао је покушај изградње држава и нација деловањем спољног фактора према западном културолошком и легислативном обрасцу.</i>	<i>Квазистратегијска победа САД са нејасним исходом по многим параметрима победе.</i>

Анализирајући ова три случаја може се закључити да и мале земље, својим формализованим или нефомализованим стратегијама одбране у којима је суштина отпор и неприхватање пораза, могу нанети озбиљну штету агресору и његовим стратегијским циљевима. Такво деловање, посебно у дужем периоду, исцрпљује агресора и ускраћује му брзу победу, што у крајњем може имплицирати да одустане од својих иницијалних стратегијских циљева.

Закључак

Победу као стање могуће је кодификовати и јасно описати на тактичком и оперативном нивоу, док је њено дефинисање на стратегијском нивоу отежано јер се победом може описати било које стање у току сукоба за које политичари процене да задовољава минимум заштите националних интереса. То се посебно односи на покушај одређивања победе страна у асиметричном конфликту. Историјско-компаративна анализа показала је да је Р. Србија од нове своје савремене државности у 19. веку у различитим облицима развијала и одржавала концепт одбране у којем је фокус био на одбрани територије, те да је, следећи своју стратешку и суштински дефанзивну културу, тај концепт присутан и данас. Ипак, то не значи да мале земље, ослањајући се на сопствене ресурсе, не могу несразмерно већем противнику ускратити брзу победу, брзо уништење снага одбране и успостављање окупационог система власти. Стање у којем се противник успорава, губи иницијативу и политичку подршку у својој земљи, а да при томе ангажује веће људске и материјале ресурсе него што је то иницијално планирао, може довести до исхода који води ка очувању интереса Р. Србије. Овакво стање се на стратегијском нивоу условно може перципирати као победа. Студија случаја утврдила је да концепт тоталне одбране, чак и у условима када није формално кодификован, него је део стратешке културе народа (пример Авганистана), даје резултате ако су мале државе принуђене на стратегију конфронтације са великим силама. На крају, здраво стратегијско промишљање налаже да се држава брже прилагођава променама у стратешком окружењу, да се смањи стратегијско лутање, те да национални интереси морају бити јасно дефинисани на државном нову у оквиру Стратегије Републике Србије. На основу ње би се усмеравале све ниже рангиране стратегије и политике које би биле усмерене на решавање проблема пре него што се дође у ситуацију да једини гарант заштите националних интереса буду оружане снаге Р. Србије.

Литература

Књиге

- [1] Bartholomees, B. (2008). *Theory of Victory. Parameters.*
- [2] Colin S, G. (2002). *Defining and Achieving Decisive Victory.* US Army War College.
- [3] Huser, B. (2010). *The Evolution of Strategy, Thinking War from Antiquity to the Present.* Cambridge University Press.
- [4] Klauzevic, K. (1956). *O ratu.* Граfiчко предузеће Vuk Karadžić.
- [5] Kovač, M., Stojković, D., (2009). *Strategijsko planiranje odbrane.* Vojnoizdavački zavod.
- [6] Martel, W. (2007). *Victory in War.* Cambridge Univeristy Press.
- [7] Ostapenko, O., Baushev, S., Morozov, I. (2012). *Информационо-Космическое Обеспечение Группировок Войск (Сил) ВС РФ.* Любавич.

[8] Roberts, B. (2020). On Theories of Victory, Red and Blue. Lawrence Livermore National Laboratory.

[9] Sun Cu, V. (2020). Umeće ratovanja. Izdavačko preduzeće Babun.

[10] Van Creveld, M. (1991). The transformation of war. Free Press.

[11] Vujaklija, M. (1996). Leksikon stranih reči i izraza – jubilarno izdanje. Prosveta.

[12] Mišić, Ž. (1990). Moje uspomene. BIGZ.

[13] Đorđević, B. (2000). Istorija srpske ratne veštine. Vojnoizdavački zavod.

[14] Grupa autora, (1924). Veliki rat Srbije za oslobođenje i ujedinjenje Srba, Hrvata i Slovenaca, knjiga I.

Часописи

[15] Vračar, M., Stanojević, G. (2019). Strateška kultura Srbije i koncept totalne odbrane. Vojno delo, 8/2019, 294-315.

[16] Stepić, M. (2019). Geopolitički temelji srpske strateške kulture. Vojno delo, 8/2019, 166-180.

[17] Forca, B., Stojković, D., (2014). O hijerarhiji strategijskih dokumenata. Vojno delo, leto 2014, 145-165.

Интернет

[18] Ksi Ming, L. (2020). Taiwan's Overall Defense Concept, Explained. The Diplomat. Преузето дана 15.04.2022. године са <https://thediplomat.com/2020/11/taiwans-overall-defense-concept-explained/>

[19] Stojković, D. (2019). Koncept totalne odbrane u savremenim uslovima – 64. Sajam knjiga u Beogradu. Преузето дана 03.02.2022. са <https://www.youtube.com/watch?v=MtNZpDuxcgw>

Остало

[20] Стратегија националне безбедности Републике Србије, 2020.

[21] Стратегија одбране Републике Србије, 2009.

[22] Доктрина Војске Србије, 2010.

[23] Устав СФРЈ, 1974, Службени гласник.

Резиме

Расправу о победи на стратегијском нивоу оптерећује колоквијално тумачење самог појма и сложено тумачење односа победе и стратегије током историје. Поред проблема класификације и дефинисања победе, у овом раду се теоријски расправља и о различитој перцепцији победе страна у сукобу на стратегијском нивоу, што указује на сву сложеност односа победе и стратегије. Победа на стратегијском нивоу је политичка квалификација која може, али и не мора, да произађе из војничких победа на оперативном и тактичком нивоу. Основни критеријум за проглашавање победе на стратегијском

нивоу јесте сагледавање нивоа достизања проскрибованих циљева рата који се везују за достизање или одбрану националних интереса државе. У раду је показано да победа и пораз на стратегијском нивоу нису бинарни, већ да су у питању два екстремна стања између којих постоји низ могућих међустања. Мале државе своју победу могу прогласити у неком од међустања ако је тренутним стањем загарантована заштита њихових есенцијалних и виталних националних интереса. Такође, оне које своју стратегију одбране заснивају на концепту тоталне одбране, чак иако војнички не поразе јачег противника, те ако у току оружаног сукоба ускрате непријатељу апсолутну победу према његовим критеријумима, и при томе заштите своје националне интересе, такав исход могу сматрати победом. Концепт тоталне одбране може да доведе до условне победе када га подржавају државотворност и слободарска стратешка култура народа. Анализом садржаја стратешко-доктринарних документа, научних публикација, а затим и компаративно-историјском анализом поимања стратегије и победе приказан је њихов однос и разумевање у различитим историјским епохама. Посебно је анализирано историјско поимање победе у Р. Србији од обнове државности у 19. веку до данас. Вишеструка студија (Р. Србија 1999–2022; Авганистан 2001–2021; Ирак 2003–2022) у којој су анализирани успеси бранилаца након напада асиметрично јаче оружане силе предвођене ОС САД, послужила је као основа за научно уопштавање и формирање коначног исказа о успешности тоталне одбране, али и условне победе коју може прогласити страна која се успешно одбранила. Ради разумевања значења победе у концепту тоталне одбране Р. Србије, потребно је разумети стратешку културу нашег народа, односно факторе који су историјски обликовали српски геостратешки код, посебно од обнове модерне српске државе у 19. веку до данас. Треба рећи да се у постојећим стратегијским документима Р. Србије победа не помиње, па је и основно питање у овом раду како и када мале државе које своју безбедност заснивају на концепту тоталне одбране могу дефинисати победу? Показано је да је одговор на ово питање тзв. асиметрична победа. Наиме, треба разумети да се *стратегијска победа слабијег у асиметричном конфликту достиже ослонцем на снаге одбране, али се и пре свега синергијом свих елемената националне моћи стварају услови да се из конфликта изађе под повољним условима са што мањим људским и материјалним губицима*. Дакле, циљ и могући исход рата није само победа једне и имплицативно пораз друге стране, већ је то сложен и вишезначан процес у коме је чак могуће, колико год то апсурдно звучало, да обе стране прогласе победу задовољавајући се стањем које је достигнуто. У асиметричном рату асиметрична је и перцепција победе, тј. за јачег учесника је одређени конфликт, а самим тим и победа у њему, од оперативног значаја, а за слабијег је можда од стратегијског значаја. У сложеној и вишезначној динамици конфликта, војнички *status quo* или ускраћивање брзе победе потенцијално јачем противнику може створити предуслове за ангажовање других елемената моћи државе како би се преговорима постигао повољан исход конфликта. То је и

од суштинске важности како би се могло тврдити да и мале земље могу да дефинишу победу не као уништење војне силе несразмерно већег нападача, већ као одвраћање или спречавање непријатеља да оствари победу по својој замисли.

Кључне речи: *победа, тотална одбрана, стратегија одбране, велика стратегија, конфликт, асиметрични сукоб*

© 2023 Аутори. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

ПРОБЛЕМ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА У ВОЈСЦИ СРБИЈЕ – НЕОПХОДНЕ ПРОМЕНЕ*

Борис Т. Главач¹
Ксенија В. Бубњевић²
Младен М. Ћорић³

Достављен: 17. 06. 2022.

Језик рада: Српски

Кориговано: 17. 09, 15. 12. 2022.
21. 02. и 11. 03. 2023.

Тип рада: Прегледни рад

Прихваћен: 20. 03. 2023.

DOI број: 10.5937/vojdelo2301061G

Проблем савременог начина живота је што доприноси смањењу кретања, промени исхране и морфолошког профила, умањењу физичких способности, као и појави хроничних незаразних болести. У оквиру војног образовања и обуке, поред истих последица које се јављају и у цивилним структурама, додатни проблем је што се физичко васпитање заснива само на моторичкој компоненти. У раду се указује на неопходност промене у едукацији физичког васпитања. Претпоставка је да се проблем хипокинезије и неадекватне исхране у друштву, укључујући и војску као њен неодвојиви део, реши тако да се у оквиру едукације физичког васпитања, поред моторичке компоненте, уведе и морфолошки сегмент као обликаторни елемент. Примењен је метод анализе стања у оквиру релевантних чињеница из научних радова. Резултати указују на то да је базирање едукације физичког васпитања само на моторичкој компоненти недовољно да се реше функционални и поједини здравствени проблеми. Закључено је да је неопходно допунити програм физичког васпитања и обуке морфолошким и образовним сегментом, што би допринело побољшању физичких способности, морфолошког статуса и проширењу свести о физичком васпитању као трајној вредности.

Кључне речи: *физичко васпитање, физичке способности, морфологија, масно ткиво, војска, животни стил*

* Рад је заснован на пројектима, одобреним на Војној академији Универзитета одбране:

– Валидација модела за проверу физичких способности и функционалних могућности професионалних припадника Војске Србије, бр. 24-27, 26.01.2011. и

– Интеграциони модел наставног процеса и научноистраживачког рада у области физичке културе у војном школству министарства одбране, бр. ВА ДХ/2/22-24, 2021.

¹ Војна академија, Универзитет одбране у Београду, Београд, Република Србија, glavacboris@gmail.com, ORCID br. 0000-0003-1674-7670

² Факултет за спорт и психологију – ТИМС, Едуцонс Универзитет, Сремска Каменица, Република Србија, ORCID br. 0000-0001-6367-6719

³ Војна академија, Универзитет одбране у Београду, Београд, Република Србија, ORCID br. 0009-0001-1732-9596

Увод

Физичка активност је један од критеријума за оцену здравља, а физичка „неактивност идентификована је као четврти водећи фактор ризика општег морталитета” (IJZS BATUT, 2013: 42). С обзиром на модеран животни стил, временом долази до повећања масе тела, па је било потребно дефинисати мерну јединицу прекомерне тежине, што је и урађено преко индекса телесне масе (ИТМ, енгл. Body Mass Indeks – BMI). „Стандардна WHO (Светска здравствена организација) класификација је: потхрањеност $BMI < 18.5 \text{ kg/m}^2$; нормална ухрањеност $BMI = 18.5\text{--}24.99 \text{ kg/m}^2$; предгојазност $BMI = 25.00\text{--}29.99 \text{ kg/m}^2$; гојазност (класа 1) $BMI = 30.00\text{--}34.99 \text{ kg/m}^2$; гојазност (класа 2) $BMI = 35.00\text{--}39.99 \text{ kg/m}^2$; гојазност (класа 3) $BMI \geq 40.00 \text{ kg/m}^2$ ” (Dopsaj et al, 2018: 150). Термин прекомерна ухрањеност или тежина обухвата предгојазне са $BMI 25.00\text{--}29.99 \text{ kg/m}^2$ и гојазне са BMI преко 30.00 kg/m^2 . Последњих декада појавила су се и обољења која нису узрокована вирусима и бактеријама. „Основно и главно обележје обољевања и смртности савременог света су хроничне незаразне метаболичке болести, чије је ширење скоро пандемијског карактера, посебно у најразвијенијим земљама света” (Nikolić et al, 2007: 45). Сам назив метаболички синдром је, током протеклих декада, био под лупом преиспитавања и редефинисања. “Евидентно је да је у основи свих поменутих дефиниција успостављена веза између гојазности, липидног статуса, повишеног крвног притиска и вредности глукозе у плазми, у настојању да се утврди њихова повезаност са инсулинском резистенцијом” (Nikolić et al, 2007: 46). „У години која је претходила истраживању највећи проценат становништва је навео да има повишен крвни притисак (29,6%)” (IJZS BATUT, 2021: 41). „Прекомерна ухрањеност, не само да утиче на свакодневни живот, већ се у значајној мери одражава на радну способност и продуктивност становништва” (Dopsaj et al, 2018: 148). Сагледавајући туђа искуства, нпр. у Америци, Крафорд и др. (Crawford et al. 2011: 35) наводе да постоји велика дебата о идеалном саставу тела за војна лица, односно за оптимизацију физичке способности и наступ на бојном пољу. У научним радовима страних аутора могу се наћи различите вредности процента масног ткива (BF% или PBF, енгл. percent body fat), које се узимају као гранична вредност; за мушкарце 18% (Crawford et al. 2011: 35), 21% за мушкарце (Mullie et al, 2008: 266), 25% за мушкарце и 30% за жене (Heinrich et al, 2008: 67) и 26% за мушкарце и 36% за жене (Yaffea et al, 2014: 113), а апарат који анализира телесну композицију (из серије Inbody), дефинисан је тако да је за мушкарце нормална вредност масног ткива 15%, а за жене 23%.

У институцији као што је војска, физичка способност је професионална обавеза која се третира провером физичких способности (ПФС), а здравствено стање се верификује обавезним периодичним здравственим прегледом. Проблем прекомерне масе тела или тежине сагледава се индиректно на поменутој ПФС, где се третира искључиво моторичка компонента, па ако кандидат или испитаник не положи тестове ПФС, треба да схвати да је један од главних узрока неуспех његов морфолошки статус.

Циљ овог рада јесте да укаже на модус прихватања савремене технологије рада у решавању нарастајућег проблема хипокинезије и морфолошких промена телесног статуса, како би се избегли здравствени и раднофункционални проблеми. Стога би било потребно да се у оквиру Војске Србије (ВС) покрене институционално третирање проблема морфолошког статуса у оквиру селекције, наставе физичког васпитања (ФВ), физичке обуке (ФО) и провере физичких способности на свим нивоима.

Етаблирани систем и релевантни резултати

„У Републици Србији, од школске 2017/2018. године за ученике петог разреда, уместо предмета физичко васпитање, уведен је нови предмет, чији је назив у складу са захтевом Министарства просвете, науке и технолошког развоја, промењен у Физичко и здравствено васпитање, што је условило ‘уградњу’ садржаја из здравственог васпитања у програм” (Radisavljević, Janić, 2019: 62). „Циљеви наставе и учења свих наставних предмета за ученике петог разреда су нови и формулисани тако да је тежиште умерено са садржаја учења на сврху учења” (Radisavljević, Janić, 2019: 63).

У оквиру војног образовања настава физичког васпитања (ФВ) организована је на свим нивоима школовања, тако да ученици ВГ, који наставе школовање на ВА имају наставу физичког васпитања осам година, од своје петнаесте до двадесет треће године живота.

На основу истраживања Републичког завода за спорт (РЗС), 2009. године, физичка развијеност и физичке способности деце основношколског ураста за период од 1995. године и 2009. године, за узраст од 7 до 14 година, јесу: физичка развијеност – ученици су виши растом од вршњака из 1995. године за 3% у просеку и ученице за 2,5% у просеку; маса тела се повећала за 14% просечно код ученика, а за 11% код ученица; индекс телесне масе се код ученика повећао за 7,3%, а код ученица за 5,6%; физичке способности бележе пад вредности код ученика за 6%, а код ученица за 12%.

У свом раду Рајић et al. (2016) наводе да је у Србији гојазно 15% малишана, а да је просечна вредност BMI у популацији школске деце $26 \pm 4,74 \text{ kg/m}^2$. „Највећа преваленца преухрањености или гојазности је регистрована у јужноевропским земљама у Шпанији (27% деце и адолесцената), Италији (36% деце узраста девет година) и Грчкој (26% дечака, односно 19% девојчица узраста од шест до седамнаест година” (Рајић et al. 2016: 109).

У табели 1 могу се видети резултати морфолошког профила и моторичких способности ученика Војне гимназије (ВГ). Свака генерација ђака је два пута мерена и тестирана – 2012. и 2013. године. Запажа се да се вредност процента масног ткива (PBF%) смањује у другом мерењу, дакле на крају школске године (за I год. са 11,64% на 11,52%). Индекс телесне масе (BMI) прогресивно расте током школовања, са $20,83 \text{ kg/m}^2$ на почетку прве године, до $22,89 \text{ kg/m}^2$ на крају треће

године и коначних 22,86 kg/m² на крају школовања. У исто време, повећава се број згибова (PU) са 5,4 у првој години до 12,27 на крају IV године, а побољшава се и резултат трчања на 1.600 метара са 427,88 с на 363,35 секунди.

Табела 1 – Промена морфолошког профила и моторичких резултата ученика ВГ (Н 255) (Табела преузета из рада Glavač i sar. 2015a)

The results of morphological variables for the students of the Military High School measured in 2012 and 2013

Variables	Study grades											
	I			II			III			IV		
	2012 x ± SD	2013 x ± SD	Δ	2012 x ± SD	2013 x ± SD	Δ	2012 x ± SD	2013 x ± SD	Δ	2012 x ± SD	2013 x ± SD	Δ
Morphological												
AC (cm)	76.66 ± 6.17	81.46 ± 7.12**	4.80	79.23 ± 6.49	82.71 ± 6.56**	3.48	79.94 ± 5.39	83.55 ± 6.08**	3.58	81.80 ± 5.71	81.46 ± 5.26	-0.34
BH (cm)	176.91 ± 6.48	179.10 ± 6.48**	2.18	178.14 ± 6.09	179.25 ± 6.34**	1.11	179.47 ± 6.36	180.07 ± 6.34	0.59	179.31 ± 6.45	180.03 ± 6.49	0.73
BM (kg)	65.24 ± 8.79	69.64 ± 9.07**	4.40	68.47 ± 9.10	70.09 ± 8.36**	2.45	71.53 ± 8.70	74.33 ± 9.05**	2.79	74.04 ± 9.94	74.15 ± 9.12	0.11
BFM (kg)	7.77 ± 4.00	8.19 ± 3.85	0.42	7.87 ± 4.44	7.27 ± 3.98	-0.60	8.75 ± 4.47	8.74 ± 4.22	-0.01	9.73 ± 5.28	7.79 ± 3.87**	-1.94
SMM (kg)	32.26 ± 4.07	34.76 ± 4.50**	2.50	34.22 ± 3.76	36.22 ± 3.76**	2.00	35.63 ± 3.72	37.4 ± 4.11**	1.61	36.70 ± 4.37	37.94 ± 4.57**	1.24
PBF (%)	11.64 ± 4.45	11.52 ± 4.37	-0.12	11.15 ± 4.91	9.94 ± 4.68**	-1.21	11.93 ± 4.59	11.55 ± 4.25	-0.38	12.80 ± 5.10	10.31 ± 4.21**	-2.49
BMI (kg/m ²)	20.83 ± 2.53	21.69 ± 2.40**	0.86	21.57 ± 2.37	22.08 ± 2.38**	0.50	22.21 ± 2.46	22.89 ± 2.40**	0.69	23.01 ± 2.68	22.86 ± 2.37**	-0.15
PSMM (%)	49.55 ± 2.57	50.01 ± 2.58*	0.46	50.17 ± 2.92	51.22 ± 2.75**	1.04	49.96 ± 2.56	50.22 ± 2.50	0.27	49.74 ± 3.02	51.27 ± 2.54**	1.53
VFA (cm ²)	29.54 ± 17.81	32.02 ± 19.31	2.48	30.16 ± 22.67	26.42 ± 20.00*	-3.74	33.61 ± 20.67	34.15 ± 20.39	0.54	37.74 ± 21.18	36.51 ± 19.99**	-1.23
TW (L)	2.18 ± 4.95	45.06 ± 5.20**	2.88	44.36 ± 4.55	46.68 ± 4.53**	2.32	45.74 ± 4.86	47.95 ± 5.05**	2.21	47.13 ± 5.37	48.70 ± 5.45**	1.57
Motor												
PU (n), x ± SD	5.40 ± 4.42	6.53 ± 4.16**	1.13	8.55 ± 5.17	10.05 ± 4.87**	1.50	9.98 ± 4.33	11.65 ± 4.03**	1.67	12.24 ± 4.28	12.27 ± 4.07	0.03
SU (n), x ± SD	43.09 ± 7.17	50.29 ± 5.25**	7.21	46.69 ± 4.77	48.38 ± 5.01*	1.69	51.93 ± 6.01	51.65 ± 6.61	-0.28	50.89 ± 6.02	50.51 ± 4.21	-0.38
SLJ (cm), x ± SD	205.96 ± 21.35	219.57 ± 17.36**	13.62	222.41 ± 15.77	231.41 ± 17.39**	9.00	230.04 ± 16.28	239.17 ± 17.18**	9.13	240.65 ± 15.90	243.22 ± 16.83	2.57
1.600 m run (sec)	427.88 ± 43.88	389.54 ± 27.68**	-38.34	374.88 ± 59.81	376.58 ± 31.22**	1.70	367.61 ± 25.21	364.04 ± 26.58	-3.57	372.03 ± 31.38	363.35 ± 26.50	-8.68

AC – abdomen circumference; BH – body height; BM – body mass; BFM – body fat mass; SMM – skeletal muscle mass; VFA – visceral fat area; TW – total water; PBF – percent of body mass; BMI – body mass index; PSMM – percent of smooth muscle mass index; PU – pull-ups; SU – sit-ups; SLJ – standing long jump; n – number; Δ – mean difference; x ± SD – mean ± standard deviation; *p < 0.05; **p < 0.01.

Табела 2 – Компарација морфолошких типова кадета Грчке и Србије (Адаптирано према докторском раду, Glavač, 2015b i Spartali et al, 2014)

KADETI VOJNE AKADEMIJE				
SRBIJA (S) N 489 i GRČKA (G) N 868				
PBF i BMI	BMI < 25 kg/m ²		BMI ≥ 25 kg/m ²	
	N	%	N	%
< 15 PBF	istinski pozitivni (IP)		lažno negativni (LN)	
	S 303	61,96%	S 63	12,88%
	G 532	61,30%	G 148	17,00%
≥ 15 PBF	lažno pozitivni (LP)		istiniski negativni (IN)	
	S 45	9,20%	S 78	15,95%
	G 38	4,30%	G 150	17,30%

У табели 2 наведене су процентуалне вредности заступљености морфолошких типова у односу на BMI и PBF кадета Војне академије Грчке (Spartali et al, 2014) и Србије. Четири су типа – истински позитивни (ИП), BMI мањи од 25 kg/m² и ПБФ мањи од 15%; лажно позитиван (ЛП), BMI мањи од 25 kg/m² и PBF исти и већи од 15%; истински негативан (ИН), BMI исти и већи од 25 kg/m² и PBF исти и већи од 15%; лажно негативан (ЛН), BMI исти и већи од 25 kg/m² и

PBF мањи од 15%. У типу ИП се запажа исти проценат – 61,96% и 61,30% кадет-та Грчке и Србије, док се у типу ЛП запажа двоструко мањи проценат грчких кадет-а – 4,30% vs 9,20%.

У табели 2, у раду Допсаја и сарадника (2015), могу се видети морфолошке карактеристике физички активних студената Београдског универзитета (БУ). Индекс телесне масе (BMI) за мушкарце је $AS\ 24,54 \pm 3,60\ kg/m^2$, а проценат масног ткива $AS\ 12,91 \pm 6,04\%$. За девојке су те вредности – $21,71 \pm 3,10\ kg/m^2$ и $23,80 \pm 6,54\%$.

Табела 3 – Индекс телесне масе (BMI) и проценат масног ткива (BF%) код припадника ВА (Табела адаптирана према подацима из докторског рада, Главач, 2015)

GRUPA	N	AS BMI (kg/m^2)	SD BMI (kg/m^2)	AS BF%	SD BF%
Učenci VG	255	21.78	± 2.52	10.71	± 4.36
Kadeti VA	489	23.99	± 2.20	12.28	± 4.55
MO 30 - 39 god.	446	26.54	± 3.08	20.71	± 5.69
SO 40 - 50 god.	174	27.04	± 2.83	22.04	± 4.73

У табели 3 наведени су подаци о BMI и проценту масног ткива (BF%) за припаднике ВА (ВГ – ученици, ВА – кадети, МО – млађи официри, СО – старији официри). Може се уочити прогресиван раст BMI и BF% од узраста ученика средње школе до педесетих година.

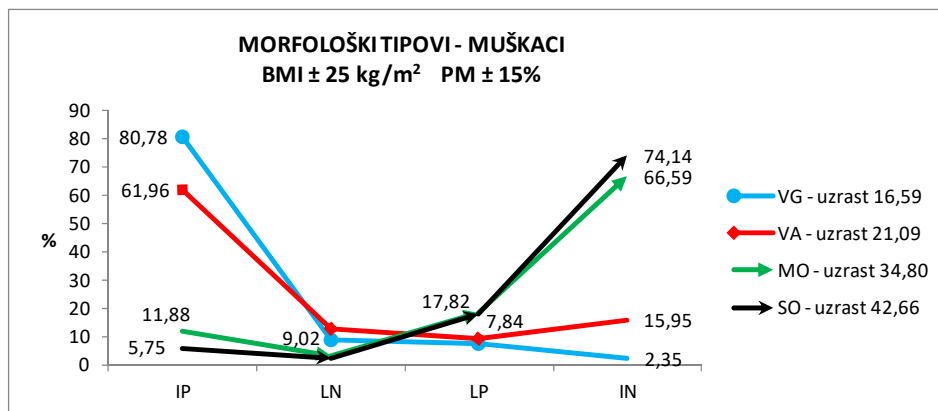

График 1 – Морфолошки типови припадника ВА (N 1384)
 ВГ – ученици; ВА – кадети; МО – млађи официри; СО – старији официри
 (Адаптирано на основу докторског рада, Главач, 2015)

На графику 1 види се дистрибуција морфолошких типова у оквиру ВА, а у односу на граничну вредност BMI и проценат масног ткива (ПМ%), као у табели 2. Типу ИГ припада 80,78% ученика ВГ и 61,96 кадета ВА, док се официри сврставају у супротан тип, ИН са 74,14% и 66,59%. Надаље, мора се приметити да само 2,35% ученика припада типу ИН, али и 15,95% кадета који су само неколико година старији.

Табела 4 – Преваленца (%) BMI (kg/m^2) радно активног становништва
(Адаптирано према оригиналној табели из рада Допсаја и сар. 2018)

Group	Underweight	Normal weight	Overweight	Obese type I	Obese type II	Obese type III	
	< 18.49	18.5-24.99	25-29.99	30-34.99	35-39.99	40-49.99	50+
Women 60-65 years	0.0	19.7	36.8	25	9.2	6.6	2.6
Men 30 - 40 years	0.0	22.6	57.5	14.6	3.7	1.5	0.3
Men 40 - 50 years	0.0	19.2	56.7	18.2	4.4	1.6	0.0
Men 60 - 65 years	0.0	25.8	45.2	16.1	8.1	4.8	0.0

У табели 4 приказани су резултати преваленце BMI по ранговима код радно активног становништва у Републици Србији (РС). Код жена, узраста од 60 до 65 година, преваленца прекомерне ухрањености са BMI од 25 до 29,99 kg/m^2 јавља се у 36,8% случајева, док је у случајевима BMI преко 30 kg/m^2 преваленца 43,4% (25+9,2+6,6+2,6). Код мушкараца, од 30 до 40 и 40 до 50 година, преваленца прекомерне ухрањености са BMI од 25 до 29,99 kg/m^2 јавља се у 57,5% и 56,7% случајева, а BMI већи од 30 kg/m^2 у 20,1% и 24,2% случајева.

Табела 5 – Морфолошки статус – официри ВС,
радно активно становништво РС, полиција РС
(Адаптирано према: Главач, 2015, Допсај и сар., 2018, Вуковић и сар., 2022)

GRUPA	Prekomerno uhranjeni	
	Predgojaznost (%) BMI 25-29.99 kg/m^2	Gojaznost (%) BMI 30-34.99 kg/m^2
MLAĐI I STARIJI OFICIRI (N 620) UZRAST 30 do 50 god.	59% 27,13 kg/m^2	12,58 % 32,16 kg/m^2
RADNO AKTIVNO STANOVNIŠTVO RS 30 do 40 god.	57,50%	14,60%
RADNO AKTIVNO STANOVNIŠTVO RS 40 do 50 god.	56,70%	18,20%
POLICIJA RS (N 277) UZRAST 34.3 ± 6.9 god.	27,69 kg/m^2	/

У табели 5 је, на основу доступних података, приказан преглед вредности BMI, као и процентуалне заступљености прекомерно ухрањених официра ВС, радно активних становника РС и професионалних припадника полиције РС. У категорији предгојазности запажа се сличан резултат код свих узорака.

Дискусија

Декадама је у програмима физичког васпитања, изузимајући од недавно наставу физичког и здравственог васпитања у основном образовању, као облигаторни елемент заступљена углавном моторичка компонента у сазнајном, тренажном и организационом смислу. Упркос нарастајућем проблему савременог живљења, животне навике, као и морфолошки статус нису предмет интересовања у школском система Војске Србије.

„Морфолошке и моторичке димензије не представљају изоловане факторе, већ се морају посматрати у оквиру целовитог система, које чине човека као посебан биопсихосоцијални ентитет, па је самим тим њихова екстракција и мерење отежано” (РЗС, 2009: 9). Истраживања у вези са телесним статусом односе се и на децу и потребно их је пажљиво анализирати и надаље предузети кораке да се стање побољша. „Тако се може учити да је 30% укупног узорка деце обухваћено стањем предгојазности, као и да је 8% гојазне деце” (Рајић et al, 2016: 109). Ако постоји вероватноћа да ће правилне животне навике током детињства трасирати исправан пут до одраслог доба, онда би требало уложити и веће напоре да се искористе кључне могућности таквог деловања, укључујући и школски систем (Hills et al, 2014: 6). У извештају РЗС из 2009. године се наводи да се за петнаест година маса тела код дечака повећала просечно за 14%, а код ученица за 11%, док су физичке способности опале за 6 и 12%. „Животне навике, које подразумевају адекватну исхрану, одговарајућу физичку активност и неконзумирање цигарета, представљају најважније превентивне мере за вођење здравог живота. Такве навике се стичу још у младости и под утицајем су родитеља, као и непосредног окружења вршњака, а у јакој су вези са социо-економским условима и едукацијом” (Uvacsek et al, 2014: 321). „Примарни циљ васпитно-образовног подручја физичког васпитања је стицање навике редовног физичког вежбања код деце. За физичко васпитање породица је такође један од битних фактора јер се управо у њој формирају први ставови и прва сазнања о значају и вредности физичке културе” (Grandić et al, 2018: 61). „Многа деца у Сједињеним Државама пате од гојазности, при чему је једна трећина деце и омладине у САД са прекомерном тежином, а 17% деце узраста од 2 до 19 година је гојазно”. Надаље, „искустава стигматизације због тежине, указују да се нарушавају квалитет живота, посебно код младих особа” (Pont et al, 2017: 1). С једне стране, животни стил доводи до гојазности, а с друге стране, медијски и социјално се намећу модели савршеног изгледа и култа тела, што доводи до дефинитивних разлика између стварног и пожељног, а тиме и до фрустрације. Дакле, шта школски систем може да уради? „Просечно трајање часова физичког васпитања износи око 38 минута. Од тога, свега 30 минута отпада на вежбање, а ученици активно користе само девет минута. И у Америци је утврђено да су ученици активни свега 8,6% времена од укупног трајања часа” (Pavlović, 2020: 59). У табели 1 презентирани су резултати морфолошких карактеристика и моторичких способности ученика ВГ. Вредности BMI и мишићног ткива (SMM) се из године у годину током школовања прогресив-

но увећавају у границама правилног развоја, док је у исто време проценат масног ткива (PBF) у контролисаном опсегу и опада у току школске године. Током школовања и резултати моторичких способности се побољшавају. Може се закључити да резултати ученика ВГ током четворогодишњег школовања представљају морфолошко-моторичку парадигму.

У табели 2 наведени су компаративни резултати морфолошких типова између кадета Грчке и Србије. У односу на поднебље, као и специфичне услове у којима живе кадети војних академија, може се запазити да је процентуално најзаступљенији ИП морфолошки тип, са 61%, као и, на супрот њему, ИН са сличним процентом 15,95% и 17,30%. Са графика 1 може се уочити да је проценат ИН код ученика у ВГ 2,35%, код кадета, дакле четири године касније, тај проценат се повећао на око 16%, а код одраслих се пење на преко 70%. Поред промењеног морфолошког статуса, с тим у везу треба довести и функционалне способности, али и здравствено стање. У свом раду Nikolić et al, (2007) наводе да се вероватноћа за добијање матаболичког синдрома повећава уколико су људи под утицајем више фактора ризика, а то су гојазне особе и оне које воде седентеран начин живота, старији од 40 година, итд. Надаље, „проспективна студија на 140 регрута војске показала је да повећање масти за 1% скраћује 12-минутну дистанцу трчања за 19,3 метара” (Crawford et al. 2011: 35).

У односу на цивилне структуре „за студентску популацију се подразумева да су они здрави и дуго година се нису вршила никаква истраживања у вези са њиховим навикама, понашањем, здравственим тегобама. У последњим деценијама се схватило да су млади под великим очекивањима, уједно често занемарују здравље, често потезу за алкохолом, дуваном, лоше се хране, ретко се баве спортом” (Masanović et al, 2013: 140). Упоређујући резултате студената БУ из рада Допсаја и сарадника (2015) са резултатима кадета ВА из табеле 3, може се запазити сличност. Вредност BMI за студенте БУ је $24,54 \text{ kg/m}^2 \pm 3,60$ vs $23,99 \text{ kg/m}^2 \pm 2,20$, а вредност процента масног ткива је за студенте $12,91\% \pm 6,04$ vs $12,28 \text{ kg/m}^2 \pm 4,55$. Вредности студената који самостално организују физичку активност су нешто више, док кадети имају организовану наставу физичког васпитања као обавезну. Може се разматрати утицај претходне наставе у основној и средњој школи на даљње спровођење физичке активности. Уколико су наставници физичког васпитања у основној и средњој школи добро радили са својим ђацима, развили су им позитиван став према редовној физичкој активности, па су наставили да се баве оним што су научили за време тог школовања (Stanković et al, 2018: 77). С тим у вези је и истраживање о приступу наставним садржајима током школовања. „Дубински приступ карактерише интризичка мотивација заснована на интересовањима и потреби за компетенцијом и стратегија учења која подржава учење с разумевањем. Површински приступ је одређен инструменталном мотивацијом која подстиче на брзо постизање циљева са што мање напора и ризика и стратегијом учења усмереном на репродукцију градива и учење онога што је најпотребније” (Lazarević, Trebješanin, 2013: 300). Поставља се питање да ли се настава физичког васпитања своди

на занатско-маханичко-тренажни процес, где се само ангажује локомоторни систем, или би требало укључити и свесну компоненту, како би се импликације физичког васпитања задржале и након школовања?

Инспиративно истраживање спровели су Хелмер и сарадници (2012) са немачким студентима. Поред анкете о животним навикама, дефинисали су и уверења о здравственом статусу – једно интерно и два екстерна, у односу на ауторитет и на случајност. Дакле, одређени људи имају сопствено убеђење о здравственом статусу (ILOC – Internal locus of control), други више верују спољним ауторитетима (PLOC – Powerful others locus of control), а трећи сматрају да је здравствени проблем последица случаја (CLOC – Chance locus of control). Утврђено је да се особе са концептом ILOC више баве физичким активностима и воде рачуна о правилној исхрани, особе чији је концепт PLOC склоније су узимању лекова и ослањању се на савете лекара, док особе са концептом CLOC чешће конзумирају алкохол. У Србији, „истраживања показују да је присутан тренд пораста броја младих, посебно међу студентском популацијом, код којих доминирају животне навике окарактерисане као нездраве“ (Nešić et al, 2016: 5). Надаље, Нешић и др. (2016) наглашавају да здрав активни животни стил, поред физичке активности, подразумева и правилну исхрану, редовне превентивне здравствене прегледе, контролу притиска и стреса, елиминације алкохола и пушења. „На глобалном нивоу, гојазност је у последњих четрдесет година порасла за 7,6% код мушкараца и за 8,5% код жена. Највише прекомерно ухрањених Европљана са индексом телесне масе између 25,0 kg/m² и 29,9 kg/m² живи у Грчкој (48,1%) и Шпанији (45,4%), а најмање у Швајцарској (37,9%)“ (Dopsaj et al, 2018: 149).

Поставља се питање „образовања одраслих о физичкој култури и њеном значају, јер само развојем свести и когнитивне спознаје вредности физичких активности комплетне студентске популације, можемо имати побољшање резултата укупног нивоа њихових физичких активности“ (Malčić, Jurišić Marić, 2018: 22). У Србији се на факултетима не практикује, нити се изучава, предмет Физичко васпитање, осим на пар специјализованих установа, тако да се са средњом школом завршава едукативни утицај у тој области. „У том смислу, неопходан је развој физичке културе као друштвене појаве која има непролазне вредности, а степен њене развијености представља показатељ развијености одређеног друштва“ (Malčić, Jurišić Marić, 2018: 22).

Еквивалентно хигијенским навикама, које се формирају од ране младости и доживљавају као непролазна вредност до краја живота, требало би оформити систем едукације да се и импликације физичког васпитања доживљавају као непролазна вредност, а не само док је васпитаник у оквиру школског система. Такво схватање није новост, јер су још Латини изнедрили пословицу „*Non scholae sed vitae discimus*“ (Не за школу него за живот учимо), али је проблем како такав васпитни процес инкорпорирати у трајан облик, а поготово у изазовним временима модерног животног стила.

Кадети ВА у интернатском смештају подлежу нормама које су у складу са пожељним животним навикама, у смислу распореда рада, одмора и исхране.

Питање је да ли ће се због тога код кадета развити концепт поверења у ауторитет, односно у систем, што би одговарало PLOC концепту, или ће се активирати механизам самоконтроле и развити PLOC концепт. У оквиру ВА школује се неколико генерација ученика, а из табеле 3 може се видети повећање BMI, уз напомену да се прираст код ученика ВГ односи на повећање немасне масе, док се од узраста кадета прираст односи на повећање масне компоненте. На графику 1 може се видети пресек стања морфолошких типова (ИП, ЛП, ЛН, ИН) код припадника школског система ВА, што је уједно и приказ морфолошког развојног пута. Старији и млађи официри, који су се сврстали у непожељне типове (ИН и ЛП), када су били ученици ВГ и кадети ВА припадали су пожељним типовима ИП и ЛН, односно, следећи логику развоја, може се основано претпоставити да ће и садашњи део ученика и кадета током каријере у зрелом животном добу прећи у морфолошке типове ИН и ЛП, што не би требало да се догоди и што може да буде и ограничавајући фактор у неким професијама, као што су, на пример, војни пилоти. Наиме, „ваздухоплов са прекомерном тежином, или онај чији је центар гравитације (ЦГ) ван дозвољених граница, неефикасан је и опасан за лет. Одговорност за правилну контролу тежине и равнотеже почиње од инжењера и дизајнера и протеже се на пилота који управља и техничара, који одржава авион” (Sarić et al, 2016: 1). У америчкој војсци примећено је да је дошло до значајне промене масе тела њених припадника. „Забележено је повећање од 1998. до 2008. године са 25.000 на 70.000” (Crawford et al, 2011: 36).

У табели 4 наведени су резултати цивилног становништва по ранговима, а у табели 5 вредности BMI у две категорије са додатним узорком за компарацију. У предгојазнима са BMI до $29,99 \text{ kg/m}^2$ је 59% официра, као и 57,50% и 56,70% цивила. Поред тога, полицајци и официри имају исти проценат BMI – 27,69% и $27,13 \text{ kg/m}^2$, што имплицира да се последице модерног животног стила неселективно шире ка свим структурама друштва. Ову слику употпуњују и подаци о PBF. У табели 3 може се видети износ PBF за официре од 20,1% и 22,04%, док се у раду Vuković et al (2022) дају подаци PBF за полицију РС у износу од $21,18 \pm 5,95\%$, што надаље потврђује велику сличност у резултатима. У истом раду налази се податак за PBF по субгрупама полиције. Припадници антитерористичке јединице САЈ узраста $32,7 \pm 4,9$ година имају најмањи износ PBF – $17,71 \pm 4,73\%$, табела 4, (Vuković et al (2022: 52).

Треба поменути да су официри у обавези да похађају редовну наставу физичке обуке, као и да положе годишње тестове физичких способности, док цивили немају ту обавезу. Ипак, резултати морфолошког статуса су им слични, а слични су резултати и за кадете и студенте. У докторском раду Главач (2015) наглашава преиспитивање утицаја едукације током школовања који би требало да даје позитивне ефекте у професионалној служби и после школовања. Поред тога, утврђена је статистички значајна негативна корелација код припадника ВА између масне компоненте и физичких способности, која прогресивно расте од узраста ученика $r = -0,35$; $r = -0,39$ за узраст кадета, $r = -0,53$ за узраст млађих официра до 40 година и $r = -0,48$ за узраст старијих официра до 50 година. С тим у

вези, требало би адекватним мерама у јединицама ВС обезбедити наставак школског образовног утицаја о формирању исправних животних навика у области исхране и физичке активности. С обзиром на лидерску концепцију субординативног система као што је војска, неопходно би било да се у додатне облике школовања официра, као што је Школа националне одране, уведе теоријска настава физичког васпитања која би управо дообразовала руководећи кадар о методологији рада у сфери физичког васпитања.

У докторском раду Главача (2015), у оквиру морфолошког развојног пута, детектован је коефицијент PFI, који представља однос протеина и масти. Од узраста кадета ка старијој популацији, смањење PFI у износу од 0,065 годишње доводи око 31. године живота до изједначавања количине масног ткива и протеинске масе (PFI је 1,00). Са старењем опада ПФИ коефицијент, односно повећава се масно ткиво. У односу на морфолошко стање и процес, критичан период у промени морфолошког профила је период од завршетка Војне академије до око 31. године. Тиме се указује да се значајна промена морфолошког статуса непосредно наставља на претходно школовање, тако да се поставља питање утицаја, синергије и континуитета едукације у школском систему, који се односи на физичко васпитање и облигационих релација по питању физичке обуке најмлађих старешина у јединицама Војске Србије.

Мора се нагласити да је категоризација BMI стандардизована и прихваћена у свету, али за проценат масног ткива није утврђен прихватљив стандард у војсци. На графику 1 детектовано је око 70% у непожељном морфолошком типу, јер је гранична вредност за проценат масти 15%, што је озбиљан критеријумски захтев. Да је вредност подигнута на 18 или 20% стање би било боље. Дакле, у наредном периоду требало би утврдити граничну вредност процентуалног износа масне компоненте, за категорије ученика, кадета и официра, која би била прихватљива за припаднике ВС и употребљива приликом селекције, наставе у оквиру школског система и провере физичких способности, што би надаље подстакло и даље активности ради побољшања свих импликација физичког васпитања.

Закључак

У Републици Србији је препознат проблем морфолошког развоја, па је од школске 2017/18. године у основне школе уведен нови предмет – Физичко и здравствено васпитање. У Војсци Србије је физичко васпитање и обука обавезно на свим нивоима школовања, као и за професионална војна лица, али се ипак добијају забрињавајући налази.

Потребна су додатна истраживања да би се дефинисао морфолошко-моторичко-здравствени развојни модел, који би у најефикаснијој мери корелирао однос BMI и BF% са нивоом моторичких способности и здравственог стања.

С обзиром на чињеницу да је највећи прираст масне компоненте забележен код најмлађих старешина до 31. године живота и да се током каријере износ

масти повећава до вредности које имају негативан утицај на функционалне способности и здравствено стање, потребно је:

– дефинисати прихватљив износ процента масне компоненте за ученике, кадете и професионална војна лица у оквиру Војске Србије;

– увести адекватну теоријску наставу физичког васпитања у Школу националне одбране, да би руководећи кадар официра научио како да у јединицама поставе проблем физичког васпитања и

– увести морфолошки статус као облигаторни елемент у селекцију кандидата, наставу и проверу физичких способности.

Литература

[1] Crawford, K., Fleishmati, K., Abt, P.J., Sell, C.T., Lovalekar, M., Nagai, T., Deluzio, J., Rowe, S. R., McGrail, A. M., & Lephart, M. S., (2011), Less Body Fat Improves Physical and Physiological Performance in Army Soldiers, *Military medicine*, 176(1), 35-43.

[2] Dopsaj Milivoj, Ilic Vladimir, Djordjevic-Nikic Marina, Vukovic Marko, Eminovic Fadilj, Macura Marija and Ilic Dejan, (2015), Descriptive Model and Gender Dimorphism of Body Structure of Physically Active Students of Belgrade University: Pilot Study, *Anthropologist*, 19(1), 239-248.

[3] Допсај Миливој, Марковић Стефан, Јовановић Јован, Вуковић Весна, Максимовић Милош, Миљуш Драган, Томанић С. Милена, Аничич Здравко, Томић Д. Лазар, Станковић Александар, (2018), БМИ: Анализа популационих показатеља у функцији пола и узраста код радно активних становника Републике Србије, *Физичка култура*; 72(2), 148-160.

[4] Glavač Boris, Dopsaj Milivoj, Djordjević Nikić Marina, Maksimović Miloš, Marinković Marjan, Nedeljković Jasmina, (2015a), Changing body structure components and motor skills in Military High School students within one year, *Vojnosanitetski pregled*, 72(8), 677–682.

[5] Glavač T. Boris, (2015b), Motoričke sposobnosti, morfološki status i životne navike kod pripadnika Vojske Srbije, *Doktorska disertacija*, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Beograd.

[6] Грандић Б. Радован, Дедај Д. Марта, Панић П. Тања, (2018), Ставови родитеља према физичком васпитању деце предшколског узраста, *Иновације у настави*, XXXI, 2018/2, 60–67, doi: 10.5937/inovacije1802060G.

[7] Heinrich, M. K., Jitnarin, N., Suminski, R.R., Berkel, L.V., Hunter, M.C., Alvarez, L, Antonette, R., Brundige, R. A., Peterson, L.A., John, P., Foreyt, P.J., Haddock, K., & Poston, S.C.W., (2008), Obesity classification in military personnel: A comparison of body fat, waist circumference, and body mass index measurements. *Military medicine*, 173(1), 67-73.

[8] Helmer, M.S., Krämer, A., & Mikolajczyk, T.R., (2012), Health-related locus of control and health behaviour among university students in North Rhine Westphalia, Germany, *BMC Research Notes*, 5:703, 2-8, doi:10.1186/1756-0500-5-703.

[9] Hills, A. P., Dengel, D. R., & Lubans, D. R., (2015), Supporting public health priorities: recommendations for physical education and physical activity promotion in schools. *Progress in cardiovascular diseases*, 57(4), 368-374. doi:10.1016/j.pcad.2014.09.010.

[10] Институт за јавно здравље Србије др Милан Јовановић Батут (IJZS Batut), (2014), Резултати истраживања здравља становништва Србије 2013. године, у: Драган Илић (ур.) Министарство здравља, Република Србија.

[11] Институт за јавно здравље Србије др Милан Јовановић Батут, (IJZS Batut), (2021), Истраживање здравља становништва Србије 2019. године, у: Наташа Милић, Дејана Станисављевић, Маја Крстић (урс.) Министарство Здравља, Република Србија.

[12] Lazarević Dušanka i Trebješanin Biljana, (2013), Karakteristike i činioci pristupa studiranju studenata nastavnčkih fakulteta, *Psihologija*, 46(3), 299–314.

[13] Macanović, G., Marković, D., Ferati, A., Arsić, J., Jocić, I., Arsić, K., & Jocić, I., (2013), Fizička aktivnost studenata. *PONS Med J*, 10(4), 137-141, doi:10.5937/pomc10-5586.

[14] Malčić Borka, Jurišin Marić Stanislava, (2018), Fizička aktivnost studenata univerziteta u Novom Sadu – realnost i perspektive, *SPORT – Nauka i Praksa*, 8(1), 13-26.

[15] Mullie, P., Vansant, G. Hulens, M., Clarys, P., & Degraeve, E., (2008), Evaluation of body fat estimated from body mass index and impedance in belgian male military candidates: Comparing two methods for estimating body composition, *Military medicine*, 173(3), 266-70.

[16] Nikolić Aleksandra, Nikolić Dejan, Stanimirović Violeta, (2007), Metabolički sindrom X ili sindrom insulinske rezistencije, *Vojnosanitetski pregled*, 64(1), 45-50.

[17] Nešić Milan, Srdić Velibor, Jezdimirović Tatjana, „Evaluacija skale percepcije aktivnog životnog stila studenata”, *Sports Science And Health*, 6(1), 2016, 5-12.

[18] Павловић Љ. Слободан, Пелемиш М. Владан, Маринковић Б. Драган, (2020), Разлике у мотивацији и физичком селф-концепту у односу на ниво физичке активности ученика млађег школског узраста, *Иновације у настави*, XXXIII, 2020/3, 58–71.

[19] Пајић Б. Зоран. Гардашевић Ђ. Бранко, Јаковљевић Т. Саша, (2016), Преваљенца гојазности код деце основношколског узраста, *Иновације у настави*, XXIX, 2016/1, 105–114.

[20] Pont J. Stephen, Puhl Rebecca, Cook R. Stephen, Slusser Wendelin, (2017), Stigma Experienced by Children and Adolescents With Obesity, *PEDIATRICS*, 140(6), 1-11.

[21] Радисављевић Јанић Снежана, Милановић Ивана, (2019), Физичко васпитање у Републици Србији, *Физичка култура*, 73 (2), 60-71.

[22] Републички завод за спорт (РЗС), (2009), Физичка развијеност и физичке способности деце основношколског узраста, аутор: Гајевић А., у: Санадер А., ISBN 978-86-84073-26-8, Beograd.

[23] Sarić Z., Vasić Z., Dević V., Glavač B., (2016), Infuence of pilot's average body mass changing on balance of light piston trainer aircraft”, *7th International scientific conference on defensive technologies OTEH*, Organizing committee, President, Nenad Miloradović, Scientific committee, Miodrag Lisov, 6-7 october 2016, str.131-138, Military technical institute, Beograd.

[24] Spartali, I., Kostantinos, H., Ioannis, K. & Thrasivoulos, P., (2014), Body fat percentage and body mass index as predictors of cadets' physical performance, *The Open Sports Sciences Journal*, 7(Suppl-1, M9), 53-59.

[25] Stanković Mladen, Bokan Božo, Marković Miloš, Radenović Sandra, (2018), Interesovanje studenata za fizičku aktivnost, Међународна научна конференција, ефекти примене физичке активности на антрополошки статус деце, омладине и одраслих, Факултет спорта и физичког васпитања Универзитета у Београду, у: Suzović Dejan, Janković Nenad, Prebeg Goran i Ćosić Marko (urs.), 12. decembar 2018, Beograd, Republika Srbija.

[26] Uvacsek, M., Kneffel, Z., Toth, M., Johnson, A.W., Vehrs, P., Myrer, J.W., & Hager, R., (2014), Ten-year cardiovascular risk assessment in university students, *Acta physiologica Hungarica*, 101(3), 321-328.

[27] Vuković, M., Subošić, D., Djordjević, M., & Dopsaj, M., (2022), Body composition in Serbian police officers. *NBP. Nauka, bezbednost, policija*, 27(1), 43–59. <https://doi.org/10.5937/nabepo27-36056>.

[28] Yaffe, K., Hoang, T. D., Byers, A. L., Barnes, D. E., & Friedl, K. E., (2014), Lifestyle and health-related risk factors and risk of cognitive aging among older veterans, *Alzheimer's & Dementia*, 10, S111-S121. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jalz.2014>.

Резиме

Савремени животни стил намеће, већ дужи период, нова правила која се огледају у смањењу кретања и поремећају квалитета исхране човека, што доводи до последица по здравље, морфолошки статус и смањење физичких способности. Негативне појаве модерног начина живота детектују се и код деце и тинејџера и попримају размере епидемије забележене широм света. Код радно активног становништва у Републици Србији, узраста од 30 до 40 година, забележено је 57,5% грађана са прекомерном тежином (BMI од 25 до 29,99 kg/m²) и од 40 до 50 година – 56,7%. Код припадника страних армија такође је уочен пораст масног ткива и измењен морфолошки статус са пратећим последицама. И код припадника Војске Србије, која је неодвојиви део друштва, т евидентан је проблем морфолошког статуса. Ученици Војне гимназије су пример добре телесне композиције и правилног развоја током школовања, али већ од нивоа кадета забележен је пораст масног ткива, док код млађих и старијих официра проценат масног ткива износи од 20,71% и 22,04%. Може се закључити да су ученици Војне гимназије парадигма телесне структуре, која се благо нарушава у доба кадета, а надаље током каријере значајан проценат официра се сврстава у непожељне морфолошке типове. С обзиром на то да је физичко васпитање у Војсци Србије заступљено током осам година школовања и да је физичка обука и провера физичке способности актуелна током каријере, поставља се питање квалитета едукативног утицаја, јер су забележени слични резултати морфолошког статуса израженог преко BMI, као и код радно активног становништва у Србији, које је имало физичко васпитање само до нивоа средње школе. Због последица савременог начина живота, надлежни у Републици Србији су реаговали на проблем морфолошког статуса код деце, па је у основне школе 2017/18. године уведен нови предмет – Физичко и здравствено васпитање, са квалитативно новим приступом едукацији. И у Војсци Србије се мора прихватити реалност нарастајућих последица животног стила и ревидирати програм и приступ физичком васпитању ученика, кадета и професионалних војних лица. Са досадашњег нивоа примене физичког васпитања само преко моторичког сегмента, потребно је проширити садржаје наставе и обуке на обра-

зовну компоненту и проширење свести о физичком васпитању као непролазној вредности и значају исправних животних навика. Неопходно је начинити помак и допунити занатско-тренажни приступ образовним сегментом, увођењем морфолошког статуса као облигаторног елемента у систем физичког васпитања, а у оквиру тога дефинисати граничну вредност ВМІ и проценат масног ткива за припаднике свих узрасних нивоа Војске Србије.

Кључне речи: *физичко васпитање, физичке способности, морфологија, масно ткиво, војска, животни стил*

© 2023 Аутори. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodeo.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

THE COMPARATIVE ANALYSIS OF THE STATE STRATEGIC DOCUMENTS IN THE FIELD OF SECURITY

Marko R. Golubović¹
Radiša V. Saković²

Достављен: 07. 02. 2023.

Језик рада: Енглески

Кориговано: 13. 03, 14. 04, 17. 05. 2023.

Тип рада: Оригинални научни рад

Прихваћен: 26. 05. 2023.

DOI број: 10.5937/vojdelo2301001G

In increasingly complex geopolitical circumstances, defining state strategic commitments in an extremely dynamic international environment represents a great challenge, which is emphasized in the paper as a special problem, that is, the subject of the research which has been analysed on the basis of strategic documents. Bearing in mind the complexity of the subject of the research, the specifics of the content of the strategic documents in the field of security of the Republic of Serbia and the countries in the region have been considered, with the possibility of considering already stated and potentially new state strategic commitments on the basis of the key positions stated in their strategic documents. By implementing the method of content analysis, with a focus on the comparative analysis of strategic documents, the research results have confirmed the set research hypotheses. Taking into account cognitive limitations, the results of the comparative analysis and content analysis of the highest strategic documents in the field of security of the Republic of Serbia and the countries of the region have been presented. The paper has concluded that there are no major deviations in the content of the strategic documents of the Republic of Serbia in relation to the content of the strategic documents of the countries in the region, as well as that the views expressed in them are directly in the function of defining state strategic commitments.

Key strategic documents, comparison, security and defence, regional security, strategic commitments

¹ Ministry of Defence of the Republic of Serbia, Strategic Planning Department, Republic of Serbia, Belgrade, marko.golubovic@mod.gov.rs, ORCID:0009-0008-3629-6567

² Ministry of Defence of the Republic of Serbia, Strategic Planning Department, Republic of Serbia, Belgrade, ORCID:0009-0005-5414-4557

Introduction

The international position of the Republic of Serbia and the accomplishment of its national and defence interests are conditioned by the security situation at global and regional level. An important characteristic of the geopolitical position of the Republic of Serbia is its historic affiliation to an extremely sensitive area and the "Balkan geopolitical node", in which various strategic interests of Central Europe, Eurasia, the Atlantic and Islamic world are intertwined.

After the intervention of the Russian Armed Forces in Ukraine on February 24, 2022, the state national security systems raise the question of efficient and effective allocation of resources, and thus the question of the role and importance of strategic planning, and also the implementation of their strategic documents. In this regard, we have frequent expert discussions about whether strategic documents are just another bureaucratic tool that unnecessarily wastes resources, or whether, by analysing these documents, their real value can be considered, both internally and externally, in order to define certain directions of state policies.

The key research questions in the paper are related to the definition of the degree of deviation of the content of the strategic documents in the field of security of the Republic of Serbia in relation to the countries of the region, as well as the definition of the way in which their content can be used to define state strategic commitments.

The main hypothesis, i.e. the starting point of the paper, is that by comparative analysis and content analysis of strategic documents in the field of security, with the use of a research sheet for data collection, it is possible to define state strategic commitments in the normative and strategic framework, and that their content is very similar and does not deviate largely from the content of strategic documents in the field of security of other selected countries.

Therefore, the objective of the paper is primarily aimed at defining the frequency of repetition of the selected categories, for the sake of insight into similarities and differences between the content of the highest strategic documents in the field of security of the Republic of Serbia and the countries of the region. After data processing, it will be possible to select key categories, which can indicate state strategic commitments. More precisely, during the research, the comparative analysis of the selected categories from the highest (main) strategic documents in the field of security of the Republic of Serbia and its neighbouring countries has been conducted, which, with the implementation of the method of content analysis, has defined their content, as well as the repetition frequency of the selected categories.

The existence of the so-called specific categories that differ from country to country is an extremely important indicator that can partially define state strategic commitment, while mere adoption of trends from other countries can indicate the neglect of strategic planning in the field of security and defence, as well as the absence of a clear direction of security policy of some country.

This situation arises due to the absence of a clear strategic framework of such a country, which directs its national security system towards solving specific security challenges, risks and threats.

The comparison of the strategic documents of the Republic of Serbia and the countries of the region

The comparative analysis has included a comparison of selected categories of the highest strategic documents in the field of security of the Republic of Serbia (2019) and the countries of the region: Bosnia and Herzegovina (2006), the Republic of Croatia (2017), Hungary (2020), Romania (2020), the Republic of Bulgaria (2011), the Republic of North Macedonia (2020), Montenegro (2018) and the Republic of Albania (2014). In this way, using the method of content analysis, the mentioned documents have been comprehensively analysed.

In order to offer consistent implementation of comparative analysis and the method of content analysis, the subject of the comparison has been defined, that is, the categories that will be used for analysis. Additionally, for more efficient and systematised data collection, a research sheet has been created, which is a key instrument for data collection during the implementation of the content analysis method (Mitić et al., 2017: 194). This approach was necessary, because the content analysis of the strategic documents in the field of security is a rather complex process, bearing in mind a great number of possible categories of analysis.

In this regard, conducting detailed analyses for each category has not been possible, nor it would be effective, bearing in mind that the considered categories have included key positions identified in all strategic documents of the analysed countries. Furthermore, the analysis of the conceptual definition of security strategies has been a rather complex project, given that there is no single definition of this term. Accordingly, each country has its approach to these documents, as presented by many papers, which strive for a comprehensive definition, ignoring the necessary specificity of strategies (Forca & Nikač, 2020: 27).

In order to have an adequate approach in the research, in which the subject of the comparison is the highest strategic documents in the field of security, three categories of comparison have been identified: 1) structure of strategic documents; 2) national interests; and 3) military and non-military challenges, risks and threats to state security.

The identified categories are relevant for two key reasons. The first reason represents the aspiration to define the level of deviation of the content of the given categories listed in the National Security Strategy of the Republic of Serbia from the categories declared in the strategic documents of the countries of the region. In this regard, the fact that a country emphasizes certain chapters in relation to others can be an important indicator in terms of prioritising some categories, which is a significant indicator in terms of defining its final strategic commitments. Moreover, this approach aims to establish the degree of diversity in the content of strategic documents between the countries that are the subject of the analysis. The second reason results from the very importance of strategic documents, bearing in mind that

they provide a kind of direction, i.e. they represent one of the indicators in which direction the mentioned countries go, or plan to go in terms of security, and which challenges, risks and threats they consider the most important, and what their declared national interests are.

The paper indicates that great caution is necessary when using strategic documents to define the objective state of the state security situation. From a strictly formal point of view, security conditions within a country can be defined by analysing the content of traditional normative and legal documents, such as the constitution of a country, its laws, as well as strategic or doctrinal documents. However, this type of analysis has a number of shortcomings, including a strictly formalist approach to describing the security situation in a country, which is mainly based on presenting its normative, legal and strategic framework. This kind of analysis ignores many other factors, such as a political factor (the tendency of political actors to go beyond the framework of the constitution, laws, strategies and doctrines) or e.g. a dynamic international environment that often changes the strategic environment, which, in most cases, is the key reason for adopting new strategic documents in the field of security. Such analyses usually reflect a non-objective situation, bearing in mind that states can highlight an issue in documents, and do the opposite in practice, which further complicates the analysis of the security situation in the considered states.

Acknowledging the aforementioned shortcomings, the paper has exclusively considered the categories identified by the analysis of the highest strategic documents in the field of security, thus avoiding the usual analyses of defining the security conditions in the considered countries, because they would be incomplete having in mind that they are based only on normative and legal documents.

The analysis of the structure of the strategic documents of the countries of the region in the field of security

When analysing the structure of the state strategic documents, it is important to define the interconnection of their key concepts, as well as to clearly present the structure of the discussed documents (chapters), whereby special attention should be paid to the relevance of their order in a document, and then to answer the question whether the analysed categories have a relevant influence on the strategic commitment of a state.

The structure of strategic documents depends on several factors, but the most important are certainly the main starting points that serve as a basis for the work on the development of strategic documents, as well as the specificity of the strategic environment of the considered state. These starting points represent "a kind of political direction on which the work on developing documents should be based, that is, which should be operationalized in documents" (Stojković et al., 2018: 175). In essence, these are guidelines given by the state political factor, i.e. democratically

elected political officials who lead a country by pursuing some policy. This is very important to note, because state policies are variable, which means that national security policy is also variable and depends, inter alia, on the ideological and political direction of the political factor.

When considering the specifics of the state strategic environment, various political, economic, security, environmental, social, technological, energy, information and other factors that affect the security of a state and its geopolitical position are primarily considered. Starting from the rule that there is no universal analysis of the strategic environment of states, as well as from circumstances that influence the emergence of challenges, risks and threats at global, regional and national level, most states resort to the implementation of their models when making assessments of threats to their security. For example, the analysis in this paper will differ from country to country, so island countries or countries with access to the sea will pay much more attention to maritime security than landlocked countries, which will also affect the very structure of a strategic document.

By analysing the considered strategic documents of the countries of the region, it has been concluded that almost all documents have a similar or almost identical structure, as well as that key differences are mainly in the titles of chapters and their order. Furthermore, when considering chapters, a pattern of repetition of the most important parts of each strategic document has been noticed, where, in addition to introduction and conclusion, parts related to the analysis of the strategic environment (challenges, risks and threats to security), national interests, policy and goals of national security are also repeated, as well as in the manner of implementing these documents.

In terms of the structure and content of a document, there are no great differences between the National Security Strategy of the Republic of Serbia and the strategic documents in the field of security of the countries in the region. Namely, differences in the titles of chapters are minimal, but the content itself is largely similar, which indicates that the Republic of Serbia and the countries of the region have a similar vision when it comes to structural issues of strategic planning, and there is neither specific emphasis on some part of strategy, nor relevance of a given category, which may indicate a specific strategic commitment.

In this regard, debates are often opened about the order of chapters (e.g. whether it is necessary for a chapter that mentions national interests to be before the strategic environment or not, etc.). However, such dilemmas are of a formal character, because in the very case national interests are defined in relation to the strategic environment and the assessment of challenges, risks and threats to the state security. The analysis of the mentioned category, i.e. the structure of the considered strategic documents, is shown in Table 1.

Table 1 – The structure of the highest strategic documents in the field of security

State Structure	Republic of Serbia	BiH	Republic of Croatia	Hungary	Romania	Republic of Bulgaria	Republic of North Macedonia	Montenegro	Republic of Albania	Repetition frequency in %
Introduction	x	x	x	x	x	x	x	x	x	100%
Security environment, challenges, risks and threats	x	x	x	x	x	x	x	x	x	100%
Security policy, community	x				x	x	x	x		55%
Principles of security policy (<i>directions, premises, approach</i>)	x	x			x	x				44%
National values, interests and goals	x	x	x	x	x	x	x	x	x	100%
Elements of security policy		x						x		22%
Basics of strategy, measures, response to challenges, risks and threats	x		x	x	x	x		x		66%
Security concept			x		x				x	33%
Priorities		x				x			x	33%
Strategic focus, goals and interests			x	x				x	x	44%
Vision			x	x						22%
System (structure)	x	x	x		x	x		x		66%
Management	x	x	x			x		x	x	66%
Resources, finances						x		x		22%
Strategy implementation	x	x	x		x		x	x	x	78%
Crisis management				x	x		x	x		44%
Critical infrastructure, cyber security				x	x				x	33%
Defence policy					x					11%
Conclusion, final provisions	x	x	x	x	x	x	x	x	x	100%

The analysis of the structure of the strategic documents of the considered countries has shown that the repetition frequency of their structural elements ranges from 22% to 100%. The greatest similarities have been noticed when defining the security environment, challenges, risks and threats, as well as when defining national values, interests and goals, while the greatest differences have been noticed when defining the elements of security policy, as well as when defining vision and necessary resources and finances for the state defence.

The aforementioned similarities indicate a high degree of conformity among the strategic documents of these countries, especially those that are in the collective security system, such as NATO members. In relation to the noticed similarities, the differences in the strategic documents of these countries show that each country individually strives to accomplish its national interests through the expression of common and generally accepted strategic commitments based on the collective security system (e.g. NATO members), and also the expression of the vision and priorities of the development of the defence system.

National interests

Defining the state national interests has always been a very complex and demanding undertaking. One of the reasons for such complexity is the lack of a common point of view on the theoretical and substantive definition of the concept of nation and interests, as well as its subjects. Thus, the debate about the correctness of the term "national interest" has lasted for centuries, and many authors propose an alternative to the given term in the form of social or state interest (Simić, 2002: 31). In order to provide a unique approach when considering strategic documents of states, the paper has used the term specified in the 2019 National Security Strategy of the Republic of Serbia.

Regardless of terminological confusion, there is a generally accepted view that the people and the state without clearly defined national and state interests and goals, which have been accepted by all relevant factors, have no chance to survive or prosper in increasingly complex time of sudden geopolitical changes (Kovač & Stojković, 2009: 194). When it comes to the state national interests, we mean national interests that are specific for some country and universal national interests that are usually defined by most countries in the world. As defined by the "Oxford Reference" (2022), these are the interests of the state defined at a certain moment by its government, which can be used by politicians as an instrument for seeking support for some course of action, and also as a tool for analysing foreign (or other, *remark by author*) policy.

The specificity of the national interests of some state arises from several factors, such as the strategic environment, historic heritage and political factor. Regardless of the type, national interests also help define the types and amounts of national power used as a means to implement a particular policy or strategy (Stolberg, 2012: 10). Consequently, countries like the Republic of Serbia, which have a security threat in the form of partially or fully manifested separatism in a part of its territory, can state the preservation of such a territory within the state as a national interest.

On the other hand, island states, which constantly face specific types of challenges, risks and security threats, such as piracy activities or natural disasters, adapt their national interests to the given circumstances. Moreover, from a strictly formal point of view, it is difficult to define universal national interests, because it is impossible to define national interests that are common to all states.

Regardless of such attitudes, there are certain interests that are predominantly defined in most countries, such as the preservation of sovereignty, independence and territorial integrity, and there are also some national interests that are mainly characteristic, for example, for democratic states, such as the preservation of democracy, human rights and the rule of law. The analysis of the "national interests" category is shown in Table 2.

Table 2 –National interests

State Nat. interests	Republic of Serbia	Republic of Croatia	Hungary	Romania	Republic of Bulgaria	Republic of North Macedonia	Montenegro	Republic of Albania	Repetition frequency in %
Preservation of sovereignty, independence and territorial integrity	x	x	x	x	x	x	x	x	100%
Preservation of internal stability and security	x		x		x		x		50%
Protection of the native people	x	x	x						38%
Protection of national minorities	x		x					x	38%
Preservation of peace and stability in the region and the world	x		x	x	x	x	x	x	88%
European integration and membership, cooperation within the EU	x			x	x	x	x	x	75%
Welfare, prosperity and protection of life and property of citizens		x		x	x	x	x	x	75%
NATO membership, cooperation within the Alliance, collective security			x	x	x	x	x	x	75%
National identity	x	x	x	x	x	x	x	x	100%

State Nat. interests	Republic of Serbia	Republic of Croatia	Hungary	Romania	Republic of Bulgaria	Republic of North Macedonia	Montenegro	Republic of Albania	Repetition frequency in %
Economic development, market economy development and overall prosperity	x		x	x	x	x	x		75%
Preservation of the environment and resources, energy security	x		x		x	x	x		63%
International reputation and influence		x		x					25%
Protection of democracy, human rights, welfare state, rule of law			x	x	x	x	x	x	75%
Development of a multi-ethnic society, interreligious harmony						x		x	25%
Development of security culture						x			13%
Education, educational system				x					13%
Protection of critical infrastructure, cyber security					x				13%
Demographic development					x				13%

In the tabular overview, it can be seen that there are certain differences in the definition of national interests among the considered countries. The national interests that are common to all analysed states are related to the preservation of sovereignty, independence and territorial integrity, as well as those related to the preservation of national identity. The greatest deviations of the countries of the region in relation to the Republic of Serbia are related to NATO membership, as well as some specific national interests, such as demographic development or the development of security culture. Furthermore, it can be noticed that there are certain differences when it comes to the order of declared national interests. By analysing the national interests of the countries of the region, it can be concluded that their order, among other things, indicates the priorities of these countries, both from security and political aspect.

However, in a formal sense, in the process of strategic planning, the order of national interests does not have any special importance, because states rarely

decide to define in a strategic document which national interests are "more valuable" than others, unless they are decisively declared by the policy of such a state (e.g. Montenegro). On the contrary, many states use the order of national interests to very clearly indicate important national issues for them, and sometimes this is a very important message sent to the international community (e.g. EU integration as a national interest of states that strive to become members of the European Union).

The analysis of the strategic documents of the countries of the region according to the category "national interests" shows that the states define national interests mainly in accordance with the trends of other states, with only a few specific interests, and that the considered category cannot particularly contribute to the definition of their strategic commitments, except in special cases of specific indication of national interests and their order.

However, the relevance of the category "national interests" is at a much higher level compared to the first considered category, which refers to the structure of strategic documents, because it has greater opportunities to emphasize certain specifics that contribute to defining the state strategic commitments.

Challenges, risks and threats to the security of states

Identifying military and non-military challenges, risks and threats to the state security is a very important starting point for considering the needs, planning and undertaking activities aimed at the constant improvement of the national security system and the defence system of the Republic of Serbia, for the sake of preventive action, and, in case of need, a decisive and effective response.

The conducted analyses, according to the previously described categories, show that the Republic of Serbia and the countries of the region predominantly develop strategic documents and define national interests in a similar and general way, focusing less on their specific needs.

The analysis of the mentioned categories has identified a number of limitations that indicate little chance of defining the state strategic commitments, bearing in mind that the considered categories in the indicated documents are defined at general level, that is, with a small amount of specificity.

However, the research has found that this is not the case when it comes to military and non-military challenges, risks and threats to the security of states. In this regard, security challenges are potential dangers, and security threats are existing dangers, and under certain conditions can threaten the national and defence interests of the Republic of Serbia, while risks represent dangers with the possibility of resulting in negative effects on its national security system.

The comparative analysis and content analysis of military and non-military challenges, risks and threats of the Republic of Serbia and neighbouring countries, with indirectly declared greatest challenges, risks and threats (marked in green), is shown in Table 3.

Table 3 – Military and non-military challenges, risks and threats to security (CRT)

State CRT	Republic of Serbia	BiH	Republic of Croatia	Hungary	Romania	Republic of Bulgaria	Republic of North Macedonia	Montenegro	Republic of Albania	Repetition frequency in %
Armed aggression, military threats	x		x	x		x	x	x	x	78%
Separatism	x									11%
Armed rebellion	x									11%
JPH Autonomous Province of Kosovo and Metohija	x									11%
Terrorism, international terrorism	x	x	x	x	x	x	x	x	x	100%
Weapons of mass destruction, proliferation	x	x		x	x	x	x	x	x	89%
Climate changes, natural disasters, technical-technological accidents	x	x	x	x	x	x	x	x	x	100%
Ethnic extremism	x	x					x	x	x	55%
Religious extremism	x	x					x	x	x	55%
Intelligence activities	x		x				x	x	x	55%
Organised crime, endangering public security	x	x	x	x	x	x	x	x	x	100%
Drug addiction, distribution and production of narcotics	x	x							x	33%
Migration, unsuccessful integration of migrants into society	x	x	x	x		x	x	x		78%
Economic development, transition, economic security, economic interdependence, crisis	x	x	x	x		x	x	x	x	89%
Demographic development	x		x	x					x	44%
Epidemics and pandemics of infectious diseases, health security	x	x		x	x	x	x		x	78%
Energy security, resources	x		x	x	x	x	x	x	x	89%
Demarcation, unresolved interstate disputes	x		x						x	22%

State CRT	Republic of Serbia		Republic of Croatia			Republic of Bulgaria	Republic of North Macedonia	Montenegro	Republic of Albania	Repetition frequency in %
		BiH		Hungary	Romania					
Cyber attacks, high-tech crime, critical infrastructure	x		x	x		x	x	x	x	78%
Political, ideological activities		x	x				x		x	44%
Fan extremism			x							11%
Corruption, abuse of public authority, problems of political transition	x	x	x			x	x		x	67%
Leftover weapons, ammunition, explosive devices, uncontrolled sale of weapons		x	x							22%
Abuse of new technologies, scientific achievements	x			x						22%
Genetic, medical, meteorological engineering	x									11%
Endangerment of the native people out of state borders				x						11%
Destabilisation of the region or the international order, regional conflicts, crisis areas, the phenomenon of failed states in the region		x		x	x	x			x	55%
Traffic accidents						x				11%
Industrial accidents and disasters				x						11%
Water shortage				x		x				22%
Pirate activities (attacks on merchant ships, kidnapping)						x				11%
Security services, failed reform, abuse						x			x	22%
Emigration, brain drain									x	11%
Hybrid threats (as a separate CRT)			x					x		22%

State CRT	Republic of Serbia	BiH	Republic of Croatia	Hungary	Romania	Republic of Bulgaria	Republic of North Macedonia	Montenegro	Republic of Albania	Repetition frequency in %
Security of the sea, subsea and seabed								x		11%
Unemployment		x								11%
Incomplete implementation of the Dayton Agreement		x								11%
Problems of managing (administratively, etc.) a part of the territory									x	11%

States very rarely directly define in their strategic documents the subjects (organisations, neighbouring countries, military alliances, etc.) that represent the greatest challenges, risks and threats to their security. An example of exception is Poland, which very clearly emphasizes the Russian Federation as the greatest threat to peace (Council of Ministers, 2020: 6). The subject category is usually indirectly defined through linguistic formulation, grouping by fields, as well as through a number of repetitions in the strategic document itself (example of the Republic of Albania).

After the content analysis and comparative analysis of the state strategic documents, it has been concluded that the category of military and non-military challenges, risks and threats has a greater influence on the definition of their strategic commitments than the two originally considered categories. Accordingly, the states pay the most attention to this category, because its analysis can lead to concrete conclusions in a timely manner that will enable the identification of the hidden strategic commitments of the states.

This starting point does not mean that in the state strategic documents there are general places (positions) for defining challenges, risks and threats to their security, nor that a (certain) challenge, risk or threat to security (e.g. terrorism) is less important than the other one (e.g. unemployment problem), just because it is characterised as a "global trend". After all, the essence of strategic documents is the direction (action) of measures and activities towards the achievement of general goals, and not a specific action that is mentioned to the most detailed level in the action plans of some strategy, so some amount of generality is unavoidable.

The analysis of challenges, risks and security threats of the considered states has shown that the repetition frequency of their structural elements ranges from 11% to 100%. The greatest similarities have been noticed when defining terrorism, climate challenges and organised crime, as the most prevalent challenges, risks and threats to the state security, while the greatest differences have been noticed when

defining specific challenges, risks and threats to the state security, such as genetic, medical and meteorological engineering.

Inter alia, like in the domain of the consideration of the first category, that is, the analysis of the content and structure of strategic documents, a high degree of conformity has been noticed among the strategic documents of the countries that are in the collective security system, such as NATO members. Moreover, the noticed differences in the strategic documents of these countries show that there is no predefined template by which countries define specific challenges, risks and threats to security, which gives additional importance to the category "challenges, risks and threats to the security of states" when defining their strategic commitments.

Conclusion

After considering the selected categories in the strategic documents of the Republic of Serbia and the countries of the region, i.e. by analysing the structure of national interests and military and non-military challenges, risks and threats, it has been concluded that the most effective category for identifying the state strategic commitments is *challenges, risks and threats to the security of states*, while other categories are potentially relevant only in specific situations. Moreover, it has been concluded that there are no major deviations in the content of the strategic documents in the field of security of the Republic of Serbia and the countries in the region, and that in rare situations, countries define specific categories that are unique to their interests, and rather copy the trends of other countries, which may indicate the neglect of strategic planning in the field of security and defence, as well as the absence of a clear direction for the security policy of such countries.

By analysing challenges, risks and threats to the state security, the similarities and differences that can indicate the direction of the state strategic commitments have been mainly considered. Similar results can be obtained by analysing other categories in strategic documents, primarily in countries that very clearly define a specific structure or national interests (e.g. the Republic of Albania clearly defines European integration as its most important strategic goal).

During the analysis of the state strategic documents, the need for caution has been noticed in the field of selection and use of adequate instruments, tools and techniques of strategic planning, and in order to identify indicators that will enable drawing reliable conclusions about their partially manifested or hidden strategic commitments. In this regard, the documents discussed in the paper in most cases do not provide any new information that other states (mainly great powers) have not already stated in their strategic documents. This means that many countries, and above all those that are included in the collective security systems, take over the expressed strategic commitments of the leading members and adapt them to their national interests.

When considering the state strategic commitments, it should always be borne in mind that their strategic documents in the field of security and defence are most often changed with the change of the strategic (security) environment, primarily in

the case of states that are within certain collective security systems (e.g. NATO members), which generally does not apply to militarily neutral and other politically and economically independent states.

Thus, the current intervention of the Russian Armed Forces in Ukraine, along with a combination of many other factors (migrant crisis, corona virus pandemic, continuous violation of international law, selective implementation of the right to self-determination, intensification of negotiations by the European Union on the status of the southern Serbian province, etc.), greatly affects the change in the strategic environment of the Republic of Serbia. This does not necessarily mean that there is a need to change its highest strategic documents, because strategies of this type are comprehensive and general enough, so they have to be changed only in conditions of a radical change in the state strategic environment.

Literature

[1] Council of Ministers of the Republic of Bulgaria. (2011). National Security Strategy of the Republic of Bulgaria. Preuzeto 22. maja, 2023., sa https://www.me.government.bg/files/useruploads/files/national_strategy1.pdf.

[2] Council of Ministers of the Republic of Poland. (2020). National Security Strategy of The Republic of Poland. Preuzeto 22. maja, 2023., sa https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/National_Security_Strategy_of_the_Republic_of_Poland_2020.pdf.

[3] Forca, B., i Nikač, Ž. (2020). Komparativna analiza strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije. *Bezbednost*, 62/3, 22-42.

[4] Kovač, M., i Stojković, D. (2009). Strategijsko planiranje odbrane. Beograd: Vojnoizdavački zavod.

[5] Ministarstvo odbrane Bosne i Hercegovine. (2006). Sigurnosna politika Bosne i Hercegovine. Preuzeto 22. maja, 2023., sa https://www.mod.gov.ba/slike2014/02.28.20_1_Sigurnosna%20politika%20BiH.pdf.

[6] Ministarstvo odbrane Crne Gore. (2018). Strategija nacionalne bezbednosti Crne Gore. Preuzeto 22. maja, 2023., sa <https://zakoni.skupstina.me/zakoni/web/dokumenta/zakoni-i-drugi-akti/522/1814-11450-00-38-18-1-4.pdf>.

[7] Ministarstvo odbrane Republike Srbije. (2019). Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije. Preuzeto 22. maja, 2023., sa https://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadržaj/dokumenta/strategije/2021/Prilog_1-StrategijaNacionalneBezbednostiRS-SRP.pdf.

[8] Ministry of Defence of Republic of Macedonia. (2003). National Security and Defence Concept, a na osnovu Cvetković, V., i Stojković, D. (2014). Komparativna analiza nacionalnih strategija bezbednosti Albanije, Makedonije i Crne Gore. *Bezbednost – Policija – Građani*, 3-4/14, 251-264.

[9] Ministry of Defence of the Republic of Albania. (2014). National Security Strategy. Preuzeto 22. maja, 2023., sa https://www.mod.gov.al/images/PDF/strategija_sigurise_kombetare_republikes_se_shqip_erise.pdf.

[10] Ministry of Defence of the Republic of North Macedonia. (2020). Defence Strategy of North Macedonia. Preuzeto 22. maja, 2023., sa <https://mod.gov.mk/storage/2021/06/Defence-Strategy-of-the-Republic-of-North-Macedonia.pdf>.

[11] Mitić, V., Stojković, D., i Kankaraš, M. (2017). Prikupljanje podataka iz otvorenih izvora o vrednostima faktora iz okruženja sistema odbrane primenom metode analize sadržaja. *Vojno delo*, 69/3, 190-204.

[12] Oxford Reference. National interest. Preuzeto 22. maja, 2023., sa <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100224268>.

[13] Romanian Presidency. (2020). National Defence Strategy 2020-2024. Preuzeto 22. maja, 2023., sa https://www.presidency.ro/files/userfiles/National_Defence_Strategy_2020_2024.pdf.

[14] Simić, D. (2002). Nauka o bezbednosti – savremeni pristupi bezbednosti. Beograd: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu, Službeni list SRJ.

[15] Stojković, D., Kankaraš, M., Radović, B., i Mitić, V. (2018). Izrada strategijskih dokumenata Republike Srbije u oblasti bezbednosti i odbrane. *Vojno delo*, 70/6, 173-190.

[16] Stolberg, A.G. (2012). How Nation-States Craft National Security Strategy Documents. Carlisle USA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College.

[17] Subotić, Milovan. (2020). Geopolitički aspekti redefinisane državne moći na primerima EU i Balkana. *Politika nacionalne bezbednosti*, 2/2020. Institut za političke studije. 89-111.

[18] The Government of Hungary. (2020). Hungary's National Security Strategy. Preuzeto 22. maja, 2023., sa <https://honvedelem.hu/hirek/government-resolution-1163-2020-21st-april.html>.

[19] The Supreme Council for National Defense of Romania. (2007). The National Security Strategy of Romania. Preuzeto 22. maja, 2023., sa https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/07/ROU_National_Security_Strategy_Romania_2007.pdf.

[20] Vijeće za nacionalnu sigurnost. (2017). Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske. Preuzeto 22. maja, 2023., sa <https://www.uvns.hr/UserDocImages/dokumenti/nacionalna-sigurnost/Strategija-nacionalne-sigurnosti-RH.pdf>.

Summary

Bearing in mind the complexity of the research subject, the specifics of the content of the strategic documents in the field of security of the Republic of Serbia and the countries in the region have been considered, with the possibility of considering already stated and potentially new state strategic commitments on the basis of the key positions expressed in their strategic documents. By implementing the method of content analysis, with a focus on the comparative analysis of strategic documents, the results of the research have confirmed the set research hypotheses that by comparative analysis and analysis of the content of the strategic documents in the field of security, with the implementation of a research sheet for data collection, it is possible to define the state strategic commitments in the normative and strategic

framework, and that their content is very similar and does not deviate to a great extent from the content of the strategic documents in the field of security of other countries.

After considering the selected categories in the strategic documents of the Republic of Serbia and the countries of the region, i.e. by analysing structure, national interests and military and non-military challenges, risks and threats, it has been concluded that the most effective category for identifying the state strategic commitments is challenges, risks and threats to the state security, while the other categories are potentially relevant only in specific situations. Furthermore, it has been concluded that there are no major deviations in the content of the strategic documents in the field of security of the Republic of Serbia and the countries in the region. In rare situations, states define specific categories characteristic of their interests, and rather copy the trends of other states, which may indicate the neglect of strategic planning in the field of security and defence, as well as the absence of a clear direction for the security policy of such states.

In this regard, the documents discussed in the paper generally do not provide new information, which other states have not already stated in their strategic documents. This means that many countries, and above all those that are included in the collective security systems, take over the expressed strategic commitments of the leading members and adapt them to their national interests.

When considering the state strategic commitments, it should always be borne in mind that their strategic documents in the field of security and defence are most often changed with the change in the strategic (security) environment, primarily in the case of states that are within certain collective security systems (e.g. NATO members), which generally does not apply to militarily neutral and other politically and economically independent states. Thus, the current intervention of the Russian Armed Forces in Ukraine, along with a combination of many other factors, greatly affects the change in the strategic environment of the Republic of Serbia. This does not necessarily mean that there is a need to change its highest strategic documents, because strategies of this type are comprehensive and general enough, so they have to be changed only in the conditions of a radical change in the state strategic environment.

The constant change of strategic documents to every non-radical change in the strategic environment would lead to chaos in the strategic and doctrinal framework of the state, which would have negative consequences for the national security system.

Key words: strategic documents, comparison, security and defence, regional security, strategic commitments

© 2023 The Authors. Published by *Vojno delo* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>).

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

THE SECURITY ASPECTS OF GLOBALISED CRISES AND THE PHENOMENON OF GENERATED INSTABILITY IN THE POST-SOVIET SPACE

Gordana Mišev¹

Достављен: 16. 04. 2022.

Језик рада: Енглески

Кориговано: 09. 08. 2022.

Тип рада: Прегледни рад

10. 02, 16. 04, 17. 05. 2023.

Прихваћен: 30. 05. 2023.

DOI број: 10.5937/vojdela2301018M

Globalisation and the world management of economic and social development have created the phenomenon of generated instability based on insecurity and inequality more than ever in history. Insecurity, whose basis includes uncertainty and whose manifestations are fear and inequality, which reflect deep socio-economic differences and whose manifestations are dissatisfaction – are only a dimension of the state of society, as a prerequisite for the development of social and political crises. The global policy of imposition carried out by great powers has become an imperative to protect their interests at the expense of the so-called weak states (undeveloped and developing states) in order to generate instability. The main hypothesis starts from the fact that in the security environment in which conflicts between the US and Russia and the projection of their power beyond their borders have led to the establishment of a wide zone of instability that covers the Black Sea and the Caribbean Sea.

The subject of the research is the analysis of external factors and global circumstances that lead to armed conflicts, and the objective is to explain the security aspects of the establishment of socio-political crises and generated instability that reflects on the countries of the post-Soviet region. It can be concluded that armed conflicts in the post-Soviet countries are becoming rather serious threats to the world order, including the possibility of using weapons of mass destruction.

Key words: *globalisation, crisis, instability, security, post-Soviet space*

¹ Municipality of Zvezdara, Belgrade, Republic of Serbia, gordana.misev@zvezdara.org.rs, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8525-088X>

Introduction

Globalisation, as a result of the Western system based on capital accumulation, brings many changes that the countries of former socialism and colonialism did not have an adequate response. Such changes, which affect both political and social, as well as economic segments of society and state, are often accompanied by dangerous and harmful (external and internal) events or circumstances that can develop into a crisis. A crisis can be defined as an unpredictable event or phenomenon, whose beginning is difficult to predict, and its development is impossible to limit and control, because it affects all spheres of political, social and economic life, and leaves far-reaching and unexpected consequences even after the end of the crisis. Every crisis implies changes in the way the state system functions or a part of the system that is directly or indirectly affected by some phenomenon or event.

The subject of this paper is the analysis of the establishment of an economic and socio-political crisis, as a part of the global policy of imposition with the goal of expanding the influence of great powers, which is reflected in the post-Soviet countries and the impossibility of their institutional solution, which is why international entities interfere in internal problems, and we often have the escalation of civil unrest and armed conflicts. Barry Buzan explained the difference between a weak and a strong state through the relationship between the Center, Periphery and Semi-Periphery. If the state is strong (Center), the main threats to its security are external, and if the state is weak (Periphery and Semi-Periphery), most threats are internal, which then reflects on its concept of national security (Buzan, 1991). As a characteristic of weak states, Michael E. Brown mentions endemic corruption, administrative incompetence and the inability to promote economic development. When the state structure weakens, internal conflicts often arise. Michael E. Brown believes that artificially established states are by their very character weak and, in addition to former colonial states, they also include the countries of the former USSR and SFRY (Keković and Dimitrijević, 2017). In this sense, the concept of a weak and undeveloped state, which includes post-socialist states, should be more intensively related to security.

When considering the global architecture of the world order in the last 30 years, after the end of the Cold War, the countries of the capitalist economic system kept the status of developed countries, while the countries of the post-socialist regimes started transition, unwilling to adapt to the globalised concept of development and security. "While socialism, from a radical project of social changes, was deformed in such a way that it became defensive conservatism preoccupied with the defence of the existing state institutions of welfare, unable to respond to the challenges of generated insecurity, neoliberalism "imposed" itself as an unassailable force of destructive and unrestrained capitalism, as a morally problematic concept, which erodes the collective tissue for the sake of efficient accumulation" (Stojanović and Despotović, 2014: 21). The attempt to establish a global society "in the form" of the

Western model of development, implying the imperative of capital accumulation, has produced a system of economic uncertainty and social insecurity.

The problem of the Periphery and Semi-Periphery countries is that they have systemic weaknesses in the state organization management (corruption, recession, sluggish bureaucracy), which is why they cannot provide not only sustainable development, but also peace and security. Those countries traditionally favour certain socio-political and/or military bloc. Regardless of its economic decline, Russia has never ceased to be a military power, allocating great funds for the development and modernisation of weapons, trying to maintain its influence in the post-Soviet space. On the other hand, the US with its European allies, specific mechanisms of soft power, from political blackmail to economic conditioning, imposes and develops government policies in the states of collapsed socialism. As the greatest military organisation, led by the United States, NATO has slowly moved closer to the Russian borders, which, as expected, has met with great diplomatic and military resistance and a fierce response from the Russian Federation.

The security aspects of generated instability

The rise and expansion of the global process is leading to a radical reconfiguration of Russia as one of the leading world powers. While the West has been imposing itself on Europe and the world with its hegemonic policy, Russia has embarked firstly on an energy, then an economic, political and, finally, a military campaign against other, primarily neighbouring countries. With this behaviour, it has positioned itself side by side with the US as the global policymaker that the policy of power and the division of spheres of influence rests on. The competition between Euro-Atlantic and Eurasian geopolitical concepts, conflicts in Eurasia, and also in the Middle East and Africa, terrorism, migrant crisis, energy sources deficit, climate changes, crisis of the idea of global society and the return of realpolitik patterns in international politics represent key strategic and security trends. "The discrediting of the idea of a global society and the increasingly strong Cold War stereotypes, especially the absence of a common idea of establishing a reliable global security structure impose new challenges in terms of defining premises in the protection of national interests, especially of small states" (Stojanović and Đorđević, 207: 466). With the strengthening of Russia, China, India and Brazil, the contours of multipolarity can be seen at global level, but without effects on the number and spread of conflicts. What characterises the world order today is not the lack of bipolarity or multipolarity of great powers, but the division of political and economic interests by the geopolitical ambitions of smaller and greater powers, which leaves room for redefining their roles in armed conflicts across the planet (Jeftić et al., 2018).

Although global security in the 21st century is set as an imperative and the highest value, peace has not been achieved. Transnational economic association

and empowerment, networking through communication and technological development, social transformation of economic development, as a consequence of the policy of imposition, have led to increasing polarisation of society within nations, and also the increasing dependence of the Periphery and Semi-Periphery on the Center. Great powers, as the holders of global change management, instead of development have caused a series of crises in weak states, which is why the establishment of a global society has not happened, but rather the disunity of the few united nations. Unadapted to the new world order promoted by the Western countries, the post-Soviet countries further collapsed in front of global problems. The increasing interference of the West in the internal affairs of a country and the policy of imposing social and economic development is the subject of many scientific discourses in international relations and security studies. Analysing the US foreign policy, former US Secretary of State Henry Kissinger considered as early as 1969 that the US role in the attempts of “new nations” to establish legitimate authority called for a serious reconsideration. The dominant US view of political structure is that states will more or less automatically follow economic progress and will take the form of constitutional democracy (Kissinger, 1969). Unfortunately, the policy of imposition has led to generated instability and the collapse of institutions, as the holder of the overall development, which is the reason why the states could not restore stability and security, let alone establish a system of democracy, which does not exist without stable institutions. On the other hand, the Russian attempt to maintain its spheres of influence was met with increasingly intense interference by the West in the internal affairs of the post-socialist, especially former USSR states, in order to achieve absolute military, political and economic dominance.

The management of the state and economic development indicates the relation of politics and economics at global level, as well. International economy is a complex pattern of interaction between national economies, which has to be viewed in the broader context of security challenges. The processes and systemic interaction between military, economic and social factors are very complex and interdependent. All these elements are a part of the complex interaction that permeates the social, economic, military and political system of a state, as well as the directions of its foreign policy actions (Mišev, 2018). The cause of many disintegration processes and insufficient capacities for establishing democracy and neoliberalism are the consequences of causing crises (Figure 1). The production of instability, whose main levers are insecurity and inequality, is based on the well-planned activities of the leading actors of the international scene, primarily the long-term operational activities of many foreign security services. Various covert activities have become a means of communication in international politics through military, economic, diplomatic and propaganda means. It is a well-known fact that stable industrial democracies do not openly use force against others, but occasionally take part in covert intervention, including forced regime change in other democracies (Krstić, 2017). In this sense, security services perform operational activities in the territory of a foreign country by

integrating into state systems, media companies and private corporations. First of all, social transformation is carried out by creating public opinion through media and Internet promotion and engagement of political actors suitable for the structural change of all segments of the state, economic and social system. With the transition from socialism to neoliberalism, the promotion of privatisation and foreign direct investment as the basis of development, there is the shutdown, instead of the reorganization of social enterprises and de facto deindustrialisation and metamorphosis of economy, and the states turn into sales markets dependent on import. The dependence on import creates heavily indebted countries, without the capacity to maintain the liquidity of the financial system, which causes inflation, unemployment and a decline in living standard and life quality. The decline in living standard, i.e. poverty, is accompanied by the development of the gray zone, bribery and corruption, as well as armament, the growth of crime and terrorism. The economic instability, accompanied by fear and uncertainty, is a benchmark for financing political opponents and motivating masses for civil protests aimed at a violent change of government. The relationship of foreign security services, political opposition and crime lead to the weakening of the role of the military and the police, as the holders of the security of citizens and the state and the separation of political actors from security services by creating a line of distrust. "The intelligence service carries out subversive actions through certain forms, such as the creation and use of crises, subversive propaganda, terrorism, sabotage, diversion, the use of special forces and violent coup" (Lazić et al., 2021: 35).

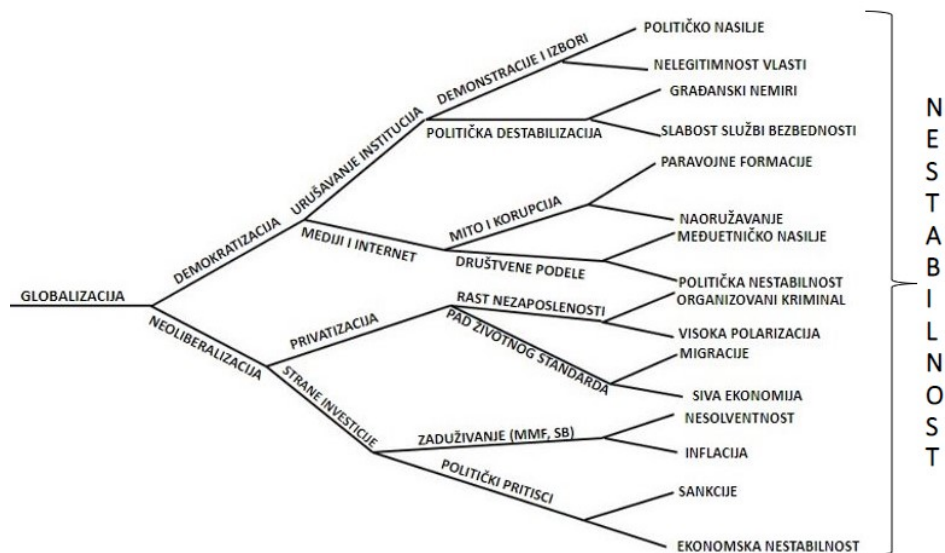

Figure 1 – The diagram of generated instability

Civil and political unrest against the ruling structure undermines the legitimacy of the government and prevents transparent, free and democratic election procedures, as the most important institutional mechanisms of government change, in order to create a security vacuum (Figure 1). In such an atmosphere of insecurity, a good ground for the intensification of the political and economic crisis is provided, with the aim of escalating armed conflicts. When conflict occurs, political loyalty no longer coincides with political boundaries. Conflicts between states merge with divisions within nations and the dividing line between internal and foreign policy begins to disappear. At the very least, some countries are considered threatened not only by foreign policy of other countries, but also by an internal transformation. Smaller countries are torn between the need for protection and the desire to avoid the dominance of great powers. Each of superpowers seeks to maintain supremacy among its allies, to increase its influence among the uncommitted and to improve its security vis-à-vis its adversary (Kissinger, 1969). In this phase of controlled crisis, with the aim of creating instability, economic and diplomatic measures are usually taken, such as economic sanctions, blackmail, suspension of membership in international organizations, political pressures, etc. These measures in no way contribute to the development of stability and peace, but, on the contrary, increase the economic dimension of crisis and support armed conflicts. In multi-ethnic countries, an artificially created gap between different nations and religions occurs. The causes of crisis have both an identity (ethnic and religious) and geopolitical (geostrategic and geoeconomic) dimension, at internal, regional and global level. Actors, who are motivated by strong identity, religious or ethnic motives, are much more motivated to fight and ready to make sacrifices compared to those who are driven by motives in the sphere of material interests. Such actors are characterised by a strongly expressed force of hatred and enmity towards the opponent, and it equally overwhelms the management, the armed forces and the population (Vračar, 2017). What contributes to the intensity of ethnic and secessionist conflicts is the disappearance of the central government, which is going through an exceptional period of economic, political and social instability. Organisational struggles over the country's political issues can be a serious destabilising internal factor (Keković and Dimitrijević, 2017). In the phase of armed conflicts, in addition to many human casualties, there is the destruction of the military, energy, traffic and civil infrastructure, which triggers waves of migration that makes conflict to actually spill over into the surrounding countries, i.e. conflict regionalisation occurs or at least its consequences. At the end of the process of generated instability, first there is diplomatic and then military intervention by one or several great powers. These are mostly air strikes, and also amphibious operations. The entry of foreign military troops into some territory is an act of aggression, and conflicts last from several months to several years with attempts to establish some sort of peace. When the agreement is signed and peace is established, such a country remains the region of the so-called frozen and unresolved conflicts, i.e. the state of generated instability under the control of international entities.

It is evident that instead of democracy, peace and development, globalisation has multiplied security challenges and problems, as indicated by world reports. When viewing the Global Peace Index (GPI) for 2021, it can be noticed that out of 163 countries analysed according to the level of peace, 58 are ranked very high or high, 65 medium and 40 low or very low, i.e. that 2/3 of the countries are in the zones of low level of peace development. This report analyses countries according to three criteria, which include 23 indicators (IEP, 2022). Those criteria are:

1. current national and international conflicts (number and duration of internal conflicts, number of dead in conflicts, role in external conflicts, intensity of internal conflict, relations with neighbouring countries);

2. social safety and security (level of perceived crime in society, number of refugees and internally displaced persons, political instability, scale of political terrorism, impact of terrorism, number of murders, level of violent crime, probability of violent demonstrations, number of prisoners, number of internal security and police officers);

3. militarisation (military expenditure as a percentage of GDP, number of servicemen, transfer (import/export) of conventional weapons, financial contribution to UN peacekeeping missions, nuclear and heavy weapons capacities, ease of access to light weapons).

What is worrying is that the report for 2021 specifically apostrophes the indicators that had the greatest deterioration, namely violent demonstrations, political instability and militarisation. Figure 1 shows that the above-mentioned indicators are a means of causing socio-political crises that produce the state instability. Since one of the most important directions in the development of globalisation is the spread of democracy, it is necessary to analyse the report of the Economist Intelligence Unit. According to the Democracy Index, 2/3 of the world countries are ranked low, that is, they do not have developed democracy (Democracy Index, 2021). According to the mentioned reports, the post-Soviet states are ranked very low according to all factors. According to the Democracy Index, the Ukrainian and Georgian political systems belong to hybrid regimes, while Belarus, Kyrgyzstan, Azerbaijan, Turkmenistan and Kazakhstan have authoritarian regimes. All countries of the post-Soviet space are ranked medium according to the Global Peace Index, while Ukraine is expectedly low (142 out of 163 countries). These reports indicate that two-thirds of the world countries are highly susceptible to triggering crises, which escalate into the worst form of generated instability, which is armed conflicts.

The geopolitical dimensions of the relationship between the US and Russia in the post-Soviet space

With the disintegration of the Soviet Union into 15 countries in December 1991, a new era in the international relations of Eurasia began. The newly established states tried to deepen their relations with China, Europe and the United States, in order to

soften the influence of Russia (Weitz, 2008). Economically undeveloped and militarily dependent on Russia, they failed to strengthen and establish their institutions as modern developed states, regardless of the accelerated expansion of globalisation and world economic and trade relations. There is the problem related to a great number of disputed territories, which have a cultural, historic, economic and political dimension, and which are located on the borders of Kazakhstan and Uzbekistan, Tajikistan and Kyrgyzstan, Uzbekistan and Turkmenistan and other border areas. Institutionally, economically and militarily weakened, these states collapsed in the face of many problems. It has become obvious that new threats to security, in terms of transparent borders, as well as the fact that four out of five Central Asian states border Afghanistan, threaten the rapid spread of armed conflicts throughout the region (Rahimov and Urazaeva, 2005: 18). At the extraordinary session of the CSTO Collective Security Council in January 2022, the President of Tajikistan Emomali Rahmon stated that the increased activity of international terrorist groups in Afghanistan directly affects the CSTO collective security zone. He warned that the situation on the Tajik-Afghan border is getting more complex every day (CSTO, 2022). In Tajikistan and Kyrgyzstan, border disputes have turned into armed conflicts. Although both of these countries are in the NATO Partnership for Peace programme, Russia has greater political and military influence, bearing in mind that its military bases are in those countries, which are also members of the Collective Security Treaty Organisation and the Shanghai Cooperation Organisation (Popović, 2012). The influence of external factors on this conflict is evident, especially taking into account joint military exercises in which, in addition to Russia and Tajikistan, members of the Armed Forces of Uzbekistan also participated (Baltić, 2021). This region is particularly sensitive due to the increasing influx of terrorists, primarily from Afghanistan and Pakistan, and the establishment of paramilitary formations.

Many conflicts in the post-Soviet space, including Nagorno-Karabakh in Azerbaijan, Transnistria in Moldova, Abkhazia and South Ossetia in Georgia, Crimea, Donetsk and Luhansk in Ukraine - are examples of generated instability for the purpose of expanding influence, i.e. control of these regions. "Russia has been the leader of the region for the past 200 years, which has the effect that the Russian policy towards countries in the region and beyond – both in the Caucasus, and towards Belarus, Ukraine and Central Asia – is implemented in such a way as to achieve the Russian dominance over them, whether through cooperation or through coercion" (Rajić, 2021: 231). The war in Georgia arose as a result of the country's approach to NATO in 1995 and the cancellation of the agreement on establishing the Russian military bases in its territory in 1999, as well as due to the outbreak of the so-called "Rose Revolution" in 2003, which brought Mikheil Saakashvili, a pro-Western leader, to be the head of the country, which directly provoked Russia to intervene in Georgia and support the separatists in 2008 (Rajić, 2021). With the separation of Abkhazia and South Ossetia, Russia got a buffer zone towards the Black Sea and pro-Western states. When it comes to the war over Nagorno-Karabakh, Russia and Armenia are strategic allies, with Armenia being a member of

the CSTO and the Eurasian Economic Union. During 2020, Russia was preoccupied with problems in Ukraine and constant political and economic pressures from the West, so it did not provide full support to Armenia in the conflict over Nagorno-Karabakh, considering it an internal issue. Therefore, as in Azerbaijan, Georgia and Ukraine, the authorities in Armenia decided to get closer to the West and NATO. The Moscow Agreement of 2020 confirmed the Armenian defeat, but the peace itself did not end the tensions, which have been going on for 30 years (Perezanović, 2022). Unresolved conflicts, including conflicts in Transnistria, Chechnya, Abkhazia, Nagorno-Karabakh, South Ossetia and Tajikistan, have a negative impact on the situation in the region. They hinder the political and economic development of the affected countries, lead to the brutalisation of political life and create instability, providing conditions for organized crime, terrorism, migration, etc. (Strachota, 2003).

The greatest conflict in the post-Soviet space is definitely the armed conflict in Ukraine, where the Russian Armed Forces began a major military operation in 2022. This war was preceded by years of political unrest and changes of pro-Russian and pro-US authorities (2005, 2007, 2010), whose peak were the so-called Euromaidan demonstrations in 2014 and the signing of the *Treaty of Accession to the European Union*, after which Russia organised a referendum and appropriated the Crimean peninsula as a countermeasure. Using the Georgian model, Russia supported separatists against the pro-Western government of Ukraine, so soon Donetsk and Luhansk declared independence, and the conflicts became more intense. With the escalation of conflicts in the world and the spread of crises to Europe, Henry Kissinger, in 2014, warned that the multidecade treatment of Ukraine as an area for conflict between the East and West destroys any prospect of bringing Russia and the West into the system of international cooperation. The core of the problem lies, on the one hand, in the US attempt to draw Ukraine and other countries into the Euro-Atlantic integration flows, primarily in NATO, and on the other hand in the Russian efforts to maintain its sphere of influence in this part of the post-Soviet space. At the beginning of 2022, the Russian Armed Forces entered the territory of Ukraine, and thus a real modern interstate war began. In addition to Donetsk and Luhansk, then Kherson, Mariupol and Odesa, the military operations of the Russian Armed Forces are also directed at the rest of Ukraine, which causes particularly great concern in Poland, as well as in Finland and Sweden, and throughout Europe. The entire Eurasian region became a training ground for the conflict between the US and Russia, creating generated instability in which both powers played an important role. Kissinger also refers to the fact that Ukraine has been independent for only 23 years, so it is not surprising that its leaders have not acquired the skill to achieve compromise and balance between the East and West, and also between pro-Western Catholic and pro-Russian Orthodox Ukrainians (Kissinger, 2014). His position did not change even in 2021, when he called on the West, and above all the United States, to analyse its foreign policy, which includes the obligation to change government structures around the world, in order to make them compatible with the West. Kissinger believes that there has to be a consensus among great powers on

the directions of establishing the international system, because in such a constellation of power, a conflict will get out of control and the whole world will be in a situation like before the First World War, which has exactly happened in the case of Ukraine (Kissinger, 2021). In this way, Kissinger seriously questions whether the violent change of government in certain countries is the best way to achieve democracy and sustainable development of countries and security related to them.

The post-Soviet states, such as Ukraine, Georgia, Moldova, Armenia, Azerbaijan and Tajikistan, were not ready for the changes brought about by globalisation, which made it impossible for them to independently strengthen economically and, therefore, militarily. "In the context of great turmoil at global level, we believe that the aforementioned pivot states in the Russian surroundings make many moves contrary to their interests, bringing themselves into direct confrontation with Russia" (Despotović and Glišin, 2021: 133). All the countries of Eastern Europe have opted for Euro-Atlantic integration, which made room for NATO to slowly expand its capacities and influence towards the East, placing the countries of Eastern Europe under its protectorate. This has seriously disturbed the balance of power between great powers, primarily in favour of the US. Russia has indicated the offensive expansion of NATO and the approach to the Russian borders (in 1999: Poland, Czechia, Hungary, then in 2004: Slovakia, Bulgaria, Romania, Latvia, Lithuania, Estonia, etc.), as well as the deployment of the US anti-missile defence in Eastern Europe and the Baltic region, as a security threat to its national interests. It is clear that the continuation of the NATO expansion process to the East has very negative consequences for global security in the context of causing the Russian permanent dissatisfaction, which has influenced the radicalisation of the Russian approach to global security. The Eurasian region, which includes the countries of the Caspian and Black Sea region, has great geostrategic importance, primarily from the security and energy aspect, which is why control of this region is one of the Russian vital interests. The cause of the instability of the post-Soviet space should be sought in the attempts of the US to make this region a buffer zone and isolate Russia from Europe and Asia, in order to make the transit of the Russian energy products, as well as close trade relations, difficult. Therefore, it is not surprising that the Russian Federation, first imperceptibly, and then rather openly, launched its military capacities as aggressively as the Western Alliance. Instead of stability and development, great turmoil and crises have been caused, characterised by waves of instability and insecurity in the post-Soviet republics (Figure 1). The escalation of the conflict and the use of the most modern weapons and equipment, as well as the Russian threat with a nuclear arsenal in Ukraine, has caused a crisis of global proportions. The most important supranational institution of the UN has lost its importance, military intervention is carried out without the consent of the UN Security Council, and the countries that pursued a policy of military neutrality, Finland and Sweden, have opted for NATO. For the first time since the Cuban Crisis, the world is facing the most dangerous threat, which is the spillover of regional conflicts to Europe and the world, as well. Therefore, it is clear that the policy of the Cold War has come to life in its most extreme form - secessionist conflicts in the Eurasian region with the tendency to cause another global war.

Conclusion

The process of transformation of economic and political systems of states includes complex interactions of subjects in the international system. Causing crises has only one goal - the institutional collapse and destabilisation of a country in all its segments, firstly economic, social and political, and then security. Globalisation has enabled great powers to make the national right to political affiliation and economic and social organisation meaningless through the policy of imposition. In this way, great powers have created the concept of generated instability, with the aim of preserving and expanding their influence and control over weak states, including the post-Soviet states. Many conflicts around the world show that the global policy of imposing and managing changes does not provide constructive solutions for building peace, but collapses the main foundations of democracy and free economy, establishing not only states, but also entire regions of generated instability.

The security complex of Europe, that is, the subcomplex of Eastern Europe, has been struck by armed conflicts, in which almost all actors of the international community are involved. Great powers have not been taught by the example of the countries of the former SFRY, which represent a symbol of the collapse of the international order and the most tragic example of generated instability. Unfortunately, they have also missed the chance to use the Ukrainian crisis to reach a political consensus for establishing a stable international bipolar order or greater involvement of the international community in the new global order. Great powers, such as China, India and Brazil, have remained on the sidelines of these tragic events, not taking responsibility for preventing the collapse of peace and the establishment of entire regions of instability. In the wake of many wars (Georgia, Ukraine, Azerbaijan, Tajikistan, Kyrgyzstan) and various diplomatic and political fronts (Moldova, Armenia), the greatest danger nowadays is the growing uncertainty of global confrontation with elements of the threat of nuclear warfare. Moreover, we should not neglect the outbreak of a war on a wider scale, during which non-nuclear weapons of mass destruction would be used. More than ever, the world needs a consensus of great powers regarding the establishment of a new, more stable and safer global order, whose contours are still not visible, due to the growth of tensions and armed conflicts.

Literature

[1] Baltić, L. (2021). Kirgistan i Tadžikistan – sukob bez kraja. Centar za geostrateška istraživanja i terorizam. Preuzeto 10.4.2023., sa <https://cegit.org/kirgistan-i-tadzikistan-sukob-bez-kraja/>

[2] Buzan, B. (1991). New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century“. *International Affairs*, Vol. 67, No. 3, 431-451

[3] CSTO (2022). Extraordinary session of the CSTO Collective Security Council, 9. January 2022. The Collective Security Treaty Organization. Preuzeto 12.4.2023. sa https://en.odkb-csto.org/news/news_odkb/10-yanvarya-v-formate-videokonferentsii-sostoitsya-zasedanie-soveta-kollektivnoy-bezopasnosti-odkb-p/#loaded

[4] Democracy Index (2021). The China challenge. Economist Intelligence Unit, London. Preuzeto 1.4.2022. sa https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2021/#mktoForm_anchor

[5] Despotović, Lj. i Glišin, V. (2021) Geopolitička pozicija ruske federacije na postsovjetskom prostoru, u Konfliktne zone na postsovjetskom prostoru i regionalna bezbednost, Petrović, D. (ur.), *Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd*

[6] Kissinger, H. (1969). Central Issues Of American Foreign Policy. Foreign relations of the United States, 1969–1976, Volume I, Foundations of Foreign Policy, 1969–1972. The Office of the Historian, Preuzeto 25.3.2022 sa <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v01/d4>,.

[7] Kissinger, H. (2014) To settle the Ukraine crisis, start at the end. Washingtonpost. Preuzeto 23.3.2022. sa https://www.washingtonpost.com/opinions/henry-kissinger-to-settle-the-ukraine-crisis-start-at-the-end/2014/03/05/46dad868-a496-11e3-8466-d34c451760b9_story.html

[8] Kissinger, H. (March 2021). The future of liberal democracies: in conversation with Henry Kissinger. Chatham House. Preuzeto 26.3.2022. sa <https://chathamhouse.soutron.net/Portal/DownloadImageFile.ashx?fieldValueId=5685>

[9] IEP (June 2021). Global Peace Index 2021: Measuring Peace in a Complex World. Institute for Economics & Peace. Preuzeto 5.4.2022. sa <http://visionofhumanity.org/reports>

[10] Jeftić, Z., Mišev, G., Stanojević, P., i Obradović, Ž. (2018). Savremeni konflikti i njihove tendencije“. *Vojno delo 7/2018*, ISSN: 0042-8426, *Univerzitet odbrane u Beogradu*. 23-40

[11] Keković, Z. i Dimitrijević, R. I. (2017). *Sistemi bezbednosti sa sistemom bezbednosti R. Srbije*. Fakultet bezbednosti. Beograd.

[12] Krstić, M. (2017). Tajne akcije – „alternativni pravci“ delovanja obaveštajnih službi. *Vojno delo, 3/17*, *Univerzitet odbrane u Beogradu*. 119-133

[13] Lazić, R., Kulić, M. i Bubalo, M. (2022). Krivično delo špijunaže kao oblik agenturnog metoda u prikupljanju podataka, *Vojno delo 1/2022*, ISSN: 0042-8426, *Univerzitet odbrane u Beogradu*. 32-45

[14] Mišev, G. (2020). Teorijski dometi izučavanja energetske bezbednosti kao globalnog izazova u međunarodnim odnosima. *Sociološki pregled*, vol. LIV, no. 1. 149-173.

[15] Perezanović, M. (2022). Rat u Nagorno Karabahu 2020. godine – uloga svetskih i regionalnih sila. *BAŠTINA, Priština – Leposavić, sv. 58*. 113-124

[16] Popović Miloš (2012). Poluporozni regioni u svetskoj politici: slučaj Središnje Azije, *Političke perspektive, UDC 327(5-191.2)*. 55-79

[17] Proroković, Dušan. 2018. Uloga Šangajske organizacije za saradnju u promeni ravnoteže snaga u centralnoj Aziji. *Politika nacionalne bezbednosti 2/2018*. Institut za političke studije. Beograd. 79-95.

[18] Rajić, N. (2021). Analiza spoljne politike Ruske Federacije prema Gruziji kroz prizmu neoimperijalnih regionalnih ambicija. *Civitas, 11(2)*. 226-248

[19] Rahimov, M. i Urazaeva, G. (2005). Central Asian Nations & Border Issues. Conflict Studies Research Centre. Preuzeto 12.4.2023. sa https://www.files.ethz.ch/isn/92527/05_Apr.pdf

[20] Stojanović, S. i Despotović, Lj. (2014). Diskurzivno transformisanje države blagostanja. *Srpska politička misao* 4, UDK: 316.323.65+321.01. XXI, vol. 46. 11-34

[21] Stojanović, S. S. i Đorđević, B. (2017). Svetsko društvo rizika i zaštita nacionalnih interesa Republike Srbije. *Međunarodni problemi* 4. 465–482

[22] Strachota, K. (2003). Armed Conflicts in the Post-soviet Region. Present Situation, Prospects for Settlement. Consequences. Centre for Eastern Studies. Preuzeto 10.4.2023. sa <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-studies/2003-06-10/armed-conflicts-post-soviet-region-present-situation-prospects>

[23] Vračar, S. M. (2017). Fizionomija rata u postmoderni: studija slučaja sirijskog oružanog sukoba. *Međunarodni problemi* 4. 447–475

[24] Weitz, R. (2008). *Kazakhstan and the New International Politics of Eurasia*. Washington: Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program.

Summary

The key strategic and security trends at global level are conflicts in Eurasia, terrorism, migrant crisis, energy sources deficit, climate changes, and also the crisis of the idea of a global society, whose causes lie in the eternal competition between the US and Russia over the expansion of spheres of influence and power. With the collapse of socialism, great powers, as the holders of global change management instead of development, have caused a series of socio-political crises in weak states, which is why the establishment of a global society has not been done, but rather numerous conflicts and wars within and between states. Unadapted to the new world order promoted by the Western countries, the post-Soviet countries have further collapsed in front of global problems. Since its collapse, all the countries of the former Soviet Union have found themselves between the Russian influence and the increasing penetration of the Western powers, primarily the US, into this region. The generation of instability, whose main levers are social insecurity and economic inequality, is based on the well-planned activities of the leading actors of the international scene, which is why these countries have been in constant phases of armed conflicts and frozen conflicts for 30 years. With the transition from socialism to neoliberalism, the promotion of privatisation and foreign direct investment as the basis of development, social enterprises have been shut down and de facto deindustrialisation and stagnation of economy has happened, and the states turn into sales markets dependent on import. Dependence on import creates heavily indebted countries, without the capacity to maintain the liquidity of the financial system, which causes inflation, unemployment and a decline in living standard and life quality. The decline in living standard, i.e. poverty, is accompanied by the development of the gray zone, bribery and corruption, as well as armament, an increase in crime and terrorism. Economic instability, accompanied by fear and uncertainty, is a benchmark for financing political opponents and motivating masses for civil protests for a violent change of government. In such an atmosphere of

insecurity, a good ground is provided for the intensification of the political and economic crisis, with the aim of escalating armed conflicts. The Eurasian region, which includes the countries of the Caspian and Black Sea regions, has great geostrategic importance, primarily from the security and energy aspect, which is why control of this region is one of the Russian vital interests. The cause of the instability of the post-Soviet space should be sought in the attempts of the US to make this region a buffer zone and isolate Russia from Europe and Asia, in order to make the transit of the Russian energy products, as well as close trade relations, difficult. Ukraine and other post-Soviet countries are collateral damage in the geopolitical and geostrategic contests of great powers, namely the US and Russia. Instead of stability and development, great turmoil and crises have been caused, characterised by waves of instability and insecurity in the post-Soviet republics. The escalation of the conflict in Ukraine, instability in Georgia, wars in Armenia, Azerbaijan, Tajikistan, Kyrgyzstan, and even Afghanistan and Syria, have led to a serious threat to global security, primarily due to rather frequent threats of nuclear and hypersonic weapons, and also weapons of mass destruction. The world has come close to the greatest crisis since World War II. The United Nations has lost its role and importance, permanently neutral states, such as Finland and Sweden, are changing their foreign policy course by opting for NATO, and the danger of a war breaking out on a wider scale has become a serious political and scientific discourse. The state of international relations and responses to global threats to security definitely depend on the achievement of the interests of great powers that are fighting for influence, resources and survival in a position of power.

Key words: *globalisation, crisis, instability, security, post-Soviet space*

© 2023 The Authors. Published by *Vojno delo* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>).

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

THE STRATEGIC DETERRENCE MEASURES OF THE RUSSIAN FEDERATION: TERMINOLOGY, DEFINITIONS AND SOME ASPECTS OF IMPLEMENTATION IN THE UKRAINE CONFLICT IN 2022*

Milan Đ. Miljković¹
Zoran M. Marjanović²

Достављен: 01. 01. 2022.

Језик рада: Енглески

Кориговано: 02. 03, 03. 07, 17. 10. 2022.
14. 02. 2023.

Тип рада: Прегледни рад

Прихваћен: 20. 02. 2023.

DOI број: 10.5937/vojdelo2301032M

The paper analyses the theory and doctrine of strategic deterrence of the Russian Federation and compares them with measures of their implementation in the conflict in Ukraine during 2022. Strategic deterrence is defined as a holistic approach that integrates non-military and military measures to shape the adversary's decision-making in all phases of conflict. From the point of view of military theory, it does not represent a crude force strategy, but coercion aimed at manipulating the perception of the opponent and influencing their strategic behaviour. The analysis of Russian theoretical and doctrinal positions indicates that the role of non-military measures in achieving strategic goals has increased, and in some cases has surpassed the power of weapons in terms of their effectiveness. On the other hand, although the current Russian concept of deterrence may appear to be of a too non-military character, it leans, to some extent, towards military or violent measures. This is a consequence of the existence of dualism in the

* The paper is a part of the scientific project of the School of National Defence "Vojvoda Radomir Putnik" of the Defence University of the MoD, entitled "Neutrality and strategic deterrence", project number: ŠNO-DH/1/2224. The views expressed in the paper reflect the authors' personal opinion.

¹ School of National Defence "Vojvoda Radomir Putnik" of the University of Defence in Belgrade, Belgrade, Republic of Serbia, milanmiljkovic04011@gmail.com, ORCID number: 0009-0005-9346-9442

² Ministry of Defence of the Republic of Serbia, Belgrade, Republic of Serbia, ORCID number: 0009-0001-0087-3106

Russian theory of strategic deterrence, where the current military leadership of the Russian Armed Forces, which attaches crucial importance to military kinetic measures, especially in the phase of an armed conflict, is a stronger current. The implementation of strategic deterrence measures in the conflict in Ukraine, during 2022, confirms the hypothesis of the currently greater correctness of the direction in Russian military theory, which in strategic deterrence attaches greater importance to the implementation of military kinetic measures.

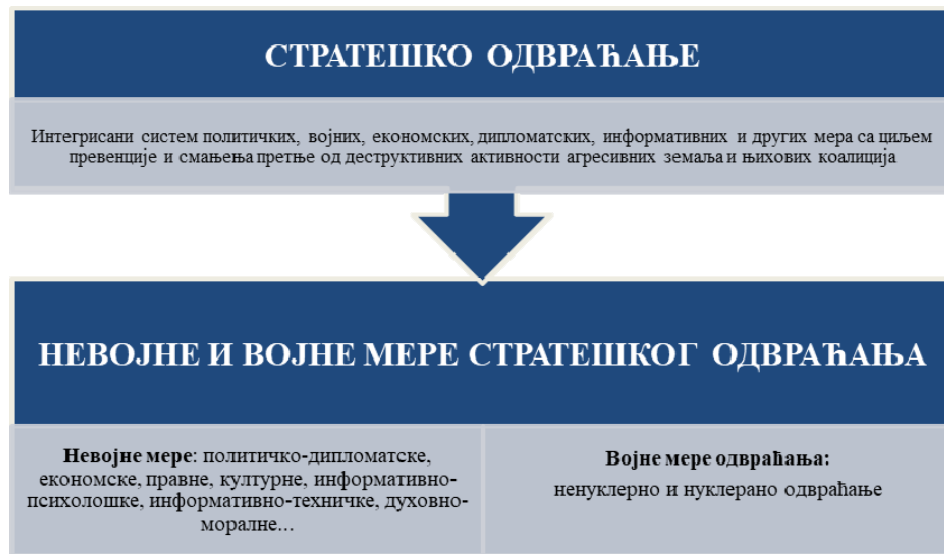
Key words: *strategic deterrence, coercion and intimidation, military and non-military measures, effectiveness*

Introduction

Since the collapse of the Soviet Union, Russian deterrence theory has evolved through debates of various schools of strategic thought in the Russian Federation. As a result of the fact that Russian military theory has often lacked a consistent terminological apparatus, Russian experts among themselves, as well as Western theorists, often mean different things when using the same terms. The Russian view of deterrence differs from the Western conceptualization of the term. In short, from the Russian point of view, deterrence means the use of threats, sometimes accompanied by limited use of force, with the aim of: a) maintaining *status quo* ("deterrence" in the language of the West), b) changing *status quo* ("coerce" in the Western language), c) shaping the strategic environment within mutual interaction with other strategic factors, and d) preventing escalation or leading to de-escalation (Adamsky, 2020:161-175). The term is used to describe activities both before and during a military conflict, and includes all phases of war.

The current concept and measures of strategic deterrence

Strategic deterrence, in the sense used by Russian military theory, is a holistic concept that means the integration of non-military and military measures to shape the adversary's decision-making. This concept integrates the state non-military instruments of national power and specific military capabilities that are "strategic" due to the expected effects when used for deterrence purpose. According to the Russian view, strategic deterrence is a concept that is adaptable, as it can be implemented in the management of contingencies, ranging from local wars with one state, through regional conflicts against coalitions, to large-scale wars against global powers with nuclear weapons (Kofman et al, 2020:5).

Table 1 – *The current strategic deterrence measures of the Russian Federation*

The 2015 Russian National Security Strategy has defined strategic deterrence as a series of interrelated political, military, military-technical, diplomatic, economic and information measures aimed at preventing the use of force against Russia, in order to defend sovereignty and preserve territorial integrity (Russian National Security Strategy, 2015, p. 4). The official military dictionary of the Ministry of Defence of the Russian Federation defines strategic deterrence as "a system of violent (military) and non-violent (non-military) measures aimed at restraining the other party from using force against the Russian Federation, especially on a strategic scale. "Strategic deterrence measures are used continuously in peacetime, not only for deterrence, but also for containment, and in war to manage the escalation of conflict (Encyclopedia of the Ministry of Defence of the Russian Federation, 11). Non-military measures include political, information, diplomatic, legal, economic, ideological, technical-scientific and other measures. The list of military measures is more extensive, which shows that it is a concept that primarily relies on the end of the spectrum that is related to the use of force. They include the demonstration of military presence and military power, the raising of readiness to war levels, the deployment of forces, demonstrations of readiness within the forces and weapons intended for a strike (including nuclear weapons) and the execution or threat of execution of individual strikes, which again includes nuclear weapons (Ibid). Such measures are implemented in peacetime to prevent direct aggression or the use of military pressure against Russian interests. In wartime they are meant to manage escalation and to de-escalate or end war in the early stages under conditions

favourable to the Russian Federation (Khryapin, Braichev, 2008). The current Russian military theory and doctrine of deterrence is an integrated complex of nuclear, non-nuclear, non-military and information measures of influence contained in a single multi-domain programme. Strategic deterrence has harmonised nuclear capability, without diminishing its role, with other means of coercion.

The importance of non-military and information measures in the concept of strategic deterrence

In the period from 2000 to the first years of the second decade of the 21st century, two "schools of military strategic thought" can be distinguished in the Russian Federation. The first one is traditional and conservative, and the second one is new and innovative, within which the theory of conflict management in the information sphere stands out (Miljković, Jevtić, 2021, pp. 105-131). Proponents of traditional military thought do not deny the change in the content of war, but they believe that the role of the "non-military factor" in achieving final success in war, including the concept of strategic deterrence, is exaggerated.

The aforementioned dualism in military theory has transferred to the Russian military practice of strategic deterrence, because it is evident that there are two points of view, which similarly point to the importance of non-military and information measures, but evaluate differently the importance of military or non-military measures in certain phases of conflict.

Using the analysis, it can be concluded that the representative of the traditional view is General Valery Gerasimov, who advocates the position that strategic deterrence is primarily based on the implementation of military kinetic measures, which are supported by the implementation of non-military measures (Gerasimov, 2013). In his speech, in March 2019, at the Russian Academy of Military Sciences, he stated that "the emergence of new spheres of confrontation in modern conflicts and methods of warfare is increasingly moving towards the integrated implementation of political, economic, information and other non-military measures, whose use should rely on military force" (Gerasimov, 2019). According to him, the military takes into account all other non-military measures that affect the course and outcome of war, provide and establish conditions for the effective use of military force. Nevertheless, he emphasizes that the main content of military strategy consists of issues about preparations for war and its conduct, primarily by the Armed Forces. Gerasimov continues to set the tone for discussions of the Russian deterrence strategy, which he views as the use of armed force as the key to supporting non-military forms of competition in peacetime.

A different point of view is offered by certain Russian theorists, such as Chekinov and Bogdanov, who believe that one of the essential future roles of kinetic military operations is to support information campaigns, which achieve the ultimate, political goal of war. They state that the growing importance of information operations has

changed today's understanding of traditional kinetic operations into the "final measure of defeat" only after full information superiority has been achieved (Chekinov, Bogdanov, 2017). Like them, other Russian theorists believe that "information superiority" is now necessary to enable a successful kinetic operation. Russian analysts claim that the success of "not only the initial phase of military operation, but also the outcome of the entire campaign depends on a skillful, clearly calculated and explained" information operation (Pechurov, Sidorin, 2017). They think that a kinetic operation cannot succeed without a successful information operation that would enable it (Chekinov, Bogdanov, 2013, pp. 12-23). Therefore, some Russian military theorists and practitioners believe that the key to changes in future conflicts lies in the reversal of the historic pattern and the role of non-military measures that support military operations, i.e. that in modern wars, information campaigns support and influence the manner kinetic operations are used (Gerasimov, 2016).

The activities of information deterrence measures

By entering the era of the information society, the defence of every state in the modern age essentially depends on the protection of national interests in the information dimension of the security environment, and in the future course of technological progress this dependence will increase even more, and the information resource will be an increasingly important part of the state potential for strategic deterrence by non-military means (Miljković, Jevtić, 2022, pp. 18-40).

Information means have a prominent place in the Russian concept of strategic deterrence. They are also key to actions or measures taken during the pre-conflict phase and the Russian deterrence and escalation management strategy. Activities that fall into the domain of deterrence by information action are known in Russian military theory as information warfare and reflexive control (Miljković, 2010, pp. 257-284).

Russian military theorists advocate the position that according to the used means information warfare is classified into conflicts which are carried out by:

1) information and technical means (an attack on critical facilities of the national infrastructure, cyber attacks) and

2) informative and perceptive means, propaganda, managing the opponent's perception, deception, misinformation, psychological operations and deceit.

On the other hand, reflexive control is a process in which the controlling party deliberately conveys a selected set of information to selected decision-makers within the opposing leadership structure that compel these actors to perform actions in accordance with their intentions. It essentially involves the process of understanding the adversary's motivation and wishes, then developing a strategy related to the adversary's behaviour and, finally, conveying information in accordance with the adversary's thinking and interests that lead them to behave in a manner beneficial to the other party controlling them (Pečatnov, 2012).

While reflexive control is useful in the pre-conflict period, Russian articles describe it as most useful when the situation threatens to escalate into a full-scale military conflict. This means that it is effective in inducing the adversary to take actions that are beneficial to the party using reflexive control in the initial period of military operations (Raskin, Sorokin, 2008, pp. 26-30). Thus, this concept is more applicable to demonstrations held during vulnerable periods of conflict, especially direct threats to vital infrastructure. Major General M.D. Ionov, one of the famous Russian military experts, identified four main methods used to pass on information to the enemy in order to gain control over them. These methods include: a) promotion of force; b) measures to convey false information about the situation; c) influencing the enemy's decision-making process; and g) speeding up and shortening the adversary's decision-making time (Ionov, 1995, pp. 47-131).

The implementation of strategic deterrence measures in the conflict in Ukraine in 2022

In the conflict in Ukraine, during 2022, the Russian Federation used military nuclear and non-nuclear, as well as some non-military measures of strategic deterrence, through several domains of influence. The most visible were the measures of nuclear deterrence, non-nuclear deterrence using long-range weapons, deterrence by measures in energy policy and information warfare.

Strategic nuclear deterrence measures began to be implemented before February 24, 2022, and continued unabated during the conflict (McDermott, 2022). These measures affected the engagement of Western states in the conflict, because deterrence was based on earlier threats and exercises of Russian nuclear forces that "convinced" the West that the Russian Federation would use tactical nuclear weapons in a conventional conflict to impose its terms (Holloway, Blair, 2022). In other words, Russian threats of nuclear weapons are assessed in the West as implicitly credible (Ignatius, 2022). In December 2021, senior Russian officials warned that NATO's eastward expansion would trigger Russian deployment of tactical nuclear weapons (VOA News, 2021). The rhetorical inclination towards escalation also appeared in the speeches of the Russian representatives on February 21 and 23, 2022, in which a special military operation was announced (Obrashchenie Prezidenta Rossiiskoi Federatsii, 2022). Furthermore, on February 27, 2022, President Vladimir Putin announced that he was raising the readiness status of Russian nuclear weapons due to Western threats (Roth et al, 2022). The rhetorical threats of the Russian political leadership continued in the following months, suggesting the possibility of nuclear escalation in the event of an "existential crisis" for Russia emerging from the war in Ukraine (Paybarah, 2022). As a consequence of deterrence by intimidation, efforts by the West to provide full military assistance to Ukraine, such as e.g. a campaign to introduce a "no-fly zone" or send fighter aircraft to the Ukrainian party, were

partially prevented. The efforts to "intimidate" NATO are constantly made, including measures of information warfare against European states, in order to weaken the alliance of the US and other NATO members. Therefore, senior representatives of the Alliance emphasize that maintaining unity is the most important task of NATO in this conflict (BBC News, 2022).

The conflict in Ukraine also shows that Russian non-nuclear strategic deterrence is conceptually valid and has clear practical implementation, but that the potential restrictions of its effects depend on the sufficiency of the effectiveness of long-range and high-precision weapons (Akimenko, 2021). In the case of the Russian Federation, there are open issues regarding the capacity of these weapons. For example, it is estimated that the Russian Navy has a limited number of *caliber* missiles that it can deploy, bearing in mind their use in the war in Syria so far, as well as a limited number of ships that can be equipped with these long-range missiles (Wordpress, 2020). On the other hand, the shorter range of the *Iskander* surface-to-surface missile system is compensated by their much greater number. In the substrategic hypersonic category, it is considered that the availability of *Kinzhal* missiles, which have great destructive power and speed, as well as the capability of manoeuvre along the entire flight path to target, is limited, given the relatively small number of the MiG-31K platforms for their use, despite information about the use of their adaptations for other air platforms, such as the *Tupolev Tu-22M3/-22M3M*. In contrast, the use of the *Zircon* missile will be widely implemented, according to expert assessments, as it will be launched from universal vertical launch systems on submarines and ships. Therefore, to be truly effective, conventional strategic deterrence has to rely on a vast arsenal of weapons (Bukkvoll, McDermott, 2017). The question remains whether Russia possesses enough such weapons in this conflict. According to Western and Ukrainian sources, Russian long-range missile stockpile has been depleted (BBC News in Serbian, 2022), which they conclude on the basis of the use of surface-to-air missiles to engage ground targets, indicating a shortage of more suitable ammunition. It can be assessed that, despite possible capacity limitations, the Russian non-nuclear deterrence measures still deserve attention.

In the domain of deterrence by non-military means, energy-related measures are particularly visible and, according to Western experts, the Russian Federation has the initiative and is currently winning the "energy war" (Consilium Europa, 2022). Due to the energy crisis, caused by interruptions in Russian supply, there is a shutdown of industrial capacities in European countries, so that Great Britain is potentially threatened with the shutdown of about 60 percent of production capacities, and a similar scenario relates to Germany, as well. The extent of this energy crisis, which is still ongoing, as well as the collateral damage (inflation, jobs and export to the EU) now depend on what happens due to the war in Ukraine (Mills, 2022). The energy stand-off between Russia and Europe reached its peak in early September 2022 since the Russian Federation shut down, indefinitely, its main Nord Stream 1 gas pipeline to the West. It is believed that European countries will be less capable of bearing high winter energy bills and possible shortages, which is why the

energy crisis can be expected to affect European unity towards the conflict in Ukraine (Financial Times, 2022).

Information warfare in the conflict in Ukraine is an aspect of the Russian strategic deterrence that has been largely implemented, but whose effects can be assessed as secondary to the effects of kinetic weapons, so for now the hypothesis that they retain their importance as an auxiliary component of the overall Russian deterrence strategy in the conflict in Ukraine is confirmed. A general observation is that the Russian Federation, before and after February 24, 2022, failed to achieve information superiority in relation to the opposing party, which negatively affected the effectiveness of the implementation of deterrence measures by information. Conflict and deterrence in the information space in this conflict was conducted by operations in cyberspace, at the propaganda and intelligence level, as well as competition on the mastery of the opponent's communication systems. The preliminary conclusion is that the Russian party was expected to achieve much more results in terms of deceiving the adversary, cyber operations, propaganda activities in the field of strategic communication or influencing the communication of the adversary on the battlefield, which is placed at the top of the list of goals in the Russian military theory and doctrine of deterrence.

International military experts were surprised by the fact that at the beginning of hostilities, as of February 24, 2022, the Russian Federation did not undertake a cyber attack on the Ukrainian telecommunications infrastructure. Ukraine remained online throughout the special military operation, although Russian military doctrine entails the use of cyber effects in addition to traditional kinetic warfare. There are reports that Russia has tried to cause cyber effects on Ukrainian Internet, but these have been mitigated by a new link via SpaceX's StarLink space-orbital information network (O'Neill, Patrick, 2022). Russia has failed to shut Ukraine off from cyberspace, allowing it to successfully maintain internal communications and the means to pass its message to the world, either through traditional news channels or through YouTube, TikTok and other online media. Moreover, the absence of a massive cyber attack targeting Ukrainian critical infrastructure was a surprise, given the experience from 2015 and 2016, when Russia carried out some of the most complex cyber attacks on electrical infrastructure against Ukraine so far. According to foreign sources, such attacks were launched, but were unsuccessful, as they were quickly repaired (Collier, 2022). In addition, there is information that the Cyber Command of the US Department of Defence has made a major contribution to the cyber defence of Ukraine (Mehul et al, 2022). All of this leads to the conclusion that the effect of cyber operations in Russian deterrence was secondary in comparison to kinetic military attacks.

When considering the conflict in the field of communications, it is assessed that the multiple disruption of communications between Russian units engaged in Ukraine and trying to coordinate complex operational manoeuvres in multiple attacks across hundreds of kilometres of front was not expected (Cranny-Evans, Withington, 2022). There are findings that indicate that certain Russian units had unsafe

communications at tactical and operational level (Greg, 2022). Faced with insecure battlefield communications, Russian commanders switched to what worked, mostly mobile phones, which often operate on the Ukrainian telephone network (Horton et al, 2022; Schogol, 2022). In contrast, Russian forces were expected to be successful in hacking Ukrainian mobile network, especially given their electronic warfare capabilities (Tanmay, 2022). Such events can be explained by the evident assistance of the US Armed Forces that helped Ukraine weaken Russian cyber attacks in this conflict (Mehul et al, 2022).

The field in which the Russian Federation was expected the most is propaganda operations of influence, which are conducted through classical and modern media and cyberspace. However, the violent shutdown of Russian media in the US and EU, as well as the great involvement of Western intelligence services in locating and removing social networks that promote pro-Russian views to Western public opinion, and the fact that Ukraine has remained connected to the global network with the assistance of the Starlink space system for the Internet, has further reduced the possibility for the Russian Federation to achieve information superiority (Balkans Aljazeera, 2022). All of this has contributed to Ukraine retaining the capacities that, with the assistance of the West, it effectively uses to compete in the information and propaganda war for the support of the foreign and national public (Pomerlau, 2022). On the other hand, due to the aforementioned information blockade by the West, Russian propaganda turned to the national public and public opinion in the "Third World" countries, Asia and Africa, in order to encourage the division of "the West against the rest of the world".

Literature

[1] Adamsky, D. (2020). Deterrence à la Ruse: Its Uniqueness, Sources and Implications. in *Deterrence in the 21st Century-Insights from Theory and Practice*, NL ARMS Netherlands Annual Review of Military Studies.

[2] Akimenko, V. (2021). Russia and strategic non-nuclear deterrence: Capabilities, limitations and challenges. *Russia and Eurasia Programme*. July 2021. Preuzeto 20. novembra 2022. sa <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2021-07/2021-07-29-russia-strategic-non-nuclear-akimenko.pdf>

[3] Bukkvoll, T. McDermott, R. (2017). Russia in the Precision-Strike regime - military theory, procurement and operational impact. *Norwegian Defence Research Establishment (FFI)*. Preuzeto 20. Novembra 2022. sa <https://www.ffi.no/en/publications-archive/russia-in-the-precision-strike-regime-military-theory-procurement-and-operational-impact>

[4] Chekinov, S. Bogdanov, S. (2010). Asymmetric Actions in Support of the Military Security of Russia, *Voennaya Mysl*, no. 3.

[5] Chekinov, S., Bogdanov, S. (2012). Initial Periods of War and Their Impact on a Country's Preparations for a Future War. *Voennaya Mysl*, no. 11, 2012.

[6] Chekinov, S., Bogdanov, S. (2013). The Nature and Content of a New-Generation War. *Military thought*, October - Decembe 2013, p. 12-23.

[7] Chekinov, S., Bogdanov, S. (2017). Evolution of the Essence and Content of the Concept of War in the 21st Century. *Military Thought*, January 2017. Preuzeto 14. decembra, 2022 sa <https://dlib.eastview.com/browse/doc/50724910>.

[8] Clark, M. (2020). Russian hybrid warfare. Military learning and the future of war series. *Institute for the Study of War*. september 2020.

[9] Collier, K. (2022). Ukraine foiled Russian cyberattack that tried to shut down energy grid. *NBC News*, 12 April 2022, Preuzeto 2. septembra 2022. sa <https://www.nbcnews.com/tech/security/ukraine-says-russian-cyberattack-sought-shut-energy-grid-rcna24026>.

[10] Cranny-Evans, S. Withington T. (2022). Russian Comms in Ukraine: A World of Hertz. *RUSI*, Preuzeto 14. decembra, 2022 sa <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/russian-comms-ukraine-world-hertz>.

[11] Dulnev, P. Litvinenko, V. (2016). With Accumulated Experience – Into the Future. *Army Collection*. January 2016, Preuzeto 20. septembra 2022. sa <https://dlib.eastview.com/browse/doc/45952771>.

[12] Encyclopedia of the Ministry of Defense of the Russian Federation, „Strategic Deterrence,” undated. Preuzeto 12. septembra 2022. Sa <http://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/dictionary/detail>

[13] EU must stand together in the energy war against Russia. *Financial Times*. (2022). Preuzeto 12. septembra 2022. sa <https://www.ft.com/content/78de81d3-314d-43f6-95e0-68>, EU must stand together in the energy war against Russia | Financial Times (ft.com).

[14] Gerasimov, V. (2013). Principal Trends in the Development of Forms and Methods of Employing Armed Forces and Current Tasks of Military Science Regarding their Improvement. *Vestnik AVN*. no. 1. Preuzeto 20. novembra 2022. sa <http://www.avnrf.ru/index.php/zhurnal-qvoennyj-vestnikq/arkhiv-nomerov/534-vestnik-avn-1-2013>.

[15] Gerasimov, V. (2013). The Value of science in foresight. *VPK*. Preuzeto 20. novembra 2022. sa https://www.armyupress.army.mil/portals/7/militaryreview/archives/english/militaryreview_20160228_art008.pdf

[16] Gerasimov, V. (2016). On the Experience of Syria. *VPK*. March 7, 2016, Preuzeto 20. novembra 2022. sa [https://vpk-news\(\(.\)\)ru/articles/29579](https://vpk-news((.))ru/articles/29579).

[17] Gerasimov, V. (2019). Vectors of military strategy development. *Krasnaya Zvezda*, Preuzeto 20. novembra 2022. sa [http://redstar\(\(.\)\)ru/vektory-razvitiya-voennoj-strategii](http://redstar((.))ru/vektory-razvitiya-voennoj-strategii).

[18] Holloway, H. Blair, A. (2022). Russian Planes Carrying Nuclear Weapons Violated Swedish Airspace. March 31. Preuzeto 12. septembra 2022. sa <https://www.news.com.au/world/europe/russian-bombers-armed-with-nuclear-warheads-violated-eu-air-space-sweden-says/news>.

[19] Horton, A. Shane, H. (2022). Russian troops' tendency to talk on unsecured lines is proving costly. *The Washington Post*, March 27. Preuzeto 12. septembra 2022. sa <https://www.washingtonpost.com/national-security/2022/03/27/russian-military-unsecured-communications/>.

[20] Ignatius D. (2022). Watching Russia's military failures is exhilarating. But a cornered Putin is dangerous. *The Washington Post*, March 17. Preuzeto 10. oktobra 2022. sa <https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/03/17/cornered-putin-dangerous-ukraine-david-ignatius>.

[21] Impact of Russia's invasion of Ukraine on the markets: EU response. (2022). Preuzeto 2. septembra 2022. Sa [https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/Impact of Russia's invasion of Ukraine on the markets: EU response - Consilium \(europa.eu\)](https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/Impact%20of%20Russia's%20invasion%20of%20Ukraine%20on%20the%20markets%3A%20EU%20response)

[22] Ionov, M. D. (1995). On Reflexive Control of the Enemy in Combat. *Military Thought* (English edition), No. 1, January 1995, p. 47.

[23] Khryapin, A.L. Braichev, I.V. (2008). Methodological Foundations of Strategic Deterrence of Military Aggression. *Strategic Stability*, no. 2, 2008. Preuzeto 14. novembra, 2022 sa [http://pstmprint.ru/2008/06/04«Стратегическая стабильность» № 2 / 2008 — PSTM Print](http://pstmprint.ru/2008/06/04«Стратегическая%20стабильность»%20№%202%20/2008)

[24] Kofman, M. (2020). *The Role of Nuclear Forces in Russian Maritime Strategy*. Preuzeto 2. septembra 2022. sa <https://russianmilitaryanalysis.wordpress.com/2020/03/12/the-role-of-nuclear-forces-in-russian-maritime-strategy/>.

[25] Kofman, M. Fink, A. Edmonds, J. (2020). *Russian Strategy for Escalation Management: Evolution of Key Concepts*, CNA's Strategy, Policy, Plans, and Programs Division (SP3), April 2020.

[26] Kondakov, E. E. (2022). Nonmilitary measures of ensuring the military security of the Russian Federation and the main problems of their realization. *Flot.com*, Preuzeto 10. oktobra 2022. sa <https://flot.com/publications/books/self/safety/11.htm>.

[27] Matvichuk, V. Khriapin, A. L. (2010). Sistema strategicheskogo sderzhivaniia. *Voennaya Mysl*. no. 1. Preuzeto 20. novembra 2022. sa <https://vm.ric.mil.ru/Nomer1>

[28] McDermott, R. (2022). Assessing the Risks of Nuclear Confrontation Over Ukraine. *Eurasia Daily Monitor*. Part 1, April 27. Preuzeto 20. novembra 2022. sa <https://jamestown.org/program/assessing-the-risks-of-nuclear-confrontation-over-ukraine-part-one>.

[29] Mehul, S. Murgia, M. Murphy, H. (2022). The secret US mission to bolster Ukraine's cyber defences ahead of Russia's invasion. *Financial Times*. March 8, 2022. Preuzeto 20. novembra 2022. sa <https://www.ft.com/content/1fb2f592-4806-42fd-a6d5-735578651471>.

[30] Miljković, M. (2010). Informaciono ratovanje u savremenoj vojnoj teoriji i praksi. *Vojno delo*. vol. 62, br. 2.

[31] Miljković, M. Jevtić, D. Stojičević, S. (2022). Informaciona dimenzija bezbednosnog okruženja – osnovna obeležja. *Vojno delo* br 2/2022.

[32] Miljković, M. Jevtić, D. (2021). Sukobi u informacionom prostoru iz ugla savremene vojne misli u ruskoj federaciji – iskustva za bezbednost Republike Srbije. *Nacionalni interes*. Godina XVII, vol. 40 Broj 2/2021.

[33] Mills, M.P. (2022). Europe Is Losing the Energy War - Here's how the continent can fight back. *City Journal*. September 18. 2022. Preuzeto 20. septembra 2022. sa [https://www.city-journal.org/Europe Is Losing the Energy War](https://www.city-journal.org/Europe%20Is%20Losing%20the%20Energy%20War).

[34] Muntianu, A.V. Tagirov, R.G. (2010). Nekotorye problemnye voprosy. *Strategicheskaja Stabilnost*. 53/4, 2010, p. 69.

[35] Myre, G. (2022). How does Ukraine keep intercepting Russian military communications?" *NPR*. Preuzeto 20. septembra 2022. sa <https://www.npr.org/2022/04/26/1094656395/how-does-ukraine-keep-intercepting-russian-military-communications>.

[36] Obrashchenie Prezidenta Rossiiskoi Federatsii. (2022). Preuzeto 20. septembra 2022. sa <http://kremlin.ru/events/president/news/67843>.

[37] O'Neill, H. (2022). Russia hacked an American satellite company one hour before the Ukraine invasion. *MIT Technology Review*, May 10. Preuzeto 12. septembra 2022. sa <https://www.technologyreview.com/2022/05/10/1051973/russia-hack-viasat-satellite-ukraine-invasion/>.

[38] Paybarah, A. (2022). A Kremlin Spokesman Says Russia Could Use Nuclear Weapons If There Is 'An Existential Threat For Our Country. *The New York Times*, March 23, 2022, Preuzeto 14. decembra, 2022 sa <https://www.nytimes.com/2022/03/22/world/europe/russia-nuclear-weapons-cnn.html>.

[39] Pechatnov, A. (2012). A scientific and methodological approach to the formation of an indicator of the effectiveness of the non-nuclear force deterrence mechanism. *Strategic Stability*, no. 1.

[40] Pechurov, S. Sidorin, A. (2017). Lessons from Coalition Wars in Interpreting Western Military Theory. *Military Thought*. April 2017. Preuzeto 20. novembra 2022. sa <https://dlib.eastview.com/browse/doc/50728611>.

[41] Петровић, Лазар. (2018). Информациона безбедност – изазови 21. века. *Дипломатија и безбедност*, vol. 1. бр. 2. Факултет за дипломатију и безбедност. Београд. 239-261

[42] Pomerlau, M. (2022). *Air Force assessing information warfare lessons from Ukraine-Russia conflict*. Preuzeto 14. novembra, 2022 sa <https://www.fedscoop.com/Air Force assessing information warfare lessons from Ukraine-Russia conflict - FedScoop>.

[43] Raskin, A. Sorokin, M. (2008). Refleksivnoe upravlenie v paradigme sovremennoy voyny. *Strategicheskaja stabilnost*. № 3 / 2008, s 26-30.

[44] Roldugin, V.D. Kolod'ko, Yu.V. (2015). A clarification of the concept of deterrent damage in resolving the tasks of deterrence through the use of force. *Strategic Stability*. no. 4.

[45] Roth, A. Connolly, K. Raskin, J. (2022). Vladimir Putin Puts Russia's Nuclear Deterrence Forces On High Alert. Preuzeto 14. decembra, 2022 sa <https://sputniknews.com/russian-special-military-op-in-ukraine/>, February 27, 2022.

[46] Rusija i Ukrajina: Da li su ruske zalihe oružja i municije pri kraju. (2020). *BBC na srpskom*. Preuzeto 20. novembra 2022. sa <https://www.bbc.com/serbian/cyr/svet-6325956>

[47] Russia Threatens to Deploy Tactical Nuclear Weapons. (2021). *VOA NEWS*. December 14. 2021. Preuzeto 20. novembra 2022. sa <https://www.voanews.com/a/russia-threatens-to-deploy-tactical-nuclear-weapons-/6354408.html>.

[48] Russian warships fire Kalibr cruise missiles, destroy IS arms depots in Syria. (2017). *TASS*. Preuzeto 20. novembra 2022. sa <https://tass.com/defense/952980>.

[49] Russian National Security Strategy. (2015). Decree of the President of the Russian Federation, Preuzeto 20. Novembra 2022. sa <http://kremlin.ru/acts/bank/40391>.

[50] Samit NATO: Pet izazova za vojni savez, Turska pristala da Švedska i Finska uđu u alijansu. (2022). *BBC na srpskom*. Preuzeto 13. Avgusta 2022. sa <https://www.bbc.com/serbian>,

[51] Schogol, J. (2022). US military learning from Russian troops using cell phones in Ukraine. *Task & Purpose*, May 13, 2022. Preuzeto 13. Avgusta 2022. sa <https://taskandpurpose.com/news/russia-ukraine-cell-phones-track-combat>Tanmay, K. (2022). Russia's Electronic Warfare Capability 'Exposed' In Ukraine War; Is Putin's Techno-Savvy Army Losing The EW Battle? *EurAsian Times*, April 18, Preuzeto 2. septembra 2022. sa <https://eurasiatimes.com/russias-electronic-warfare-capability-exposed-in-ukraine-war/>.

[52] Turkin, A.I., Oseledko, A.V. Hryapin, A.L. (2008). The role of sderživaniya kak faktora sderživaniya agresii. *Strategičeskaja stability*, no 2. Preuzeto 14. novembra, 2022 sa https://cyberleninka.ru/article/n/«Стратегическая_стабильность»_№_2_/_2008_—_PSTM_Print

[53] Vladykin, O. (2018). Military Science Looks to the Future. *Red Star*. March 26. Preuzeto 20. oktobra 2022. sa <http://redstar.ru/voennaya-nauka-smotrit-v-budushhee>.

Summary

The current Russian military theory and doctrine of deterrence represents an integral complex of implementation of military non-nuclear and nuclear, as well as non-military deterrence measures in several domains. In the current military science discussion in the Russian Federation, two "schools of military strategic thought" can be distinguished. Proponents of traditional military thought believe that the role of the "non-military factor" in the concept of strategic deterrence is exaggerated and advocate a greater role of kinetic military force, while within the innovative school of strategic deterrence, a group of experts who advocate deterrence by information measures stands out. In this regard, it can be said that the analysis of the available Russian military literature indicated that the current Russian military leadership, even before the beginning of the special operation in Ukraine on February 24, 2022, was more supportive of the "traditional school" and the implementation of kinetic strategic deterrence measures.

The analysis of the implementation of the Russian strategic deterrence measures in the conflict in Ukraine during 2022 confirms the hypothesis of currently greater efficiency and correctness of direction in Russian military theory, which attaches more importance to the implementation of military kinetic deterrence measures. In the current course of the special operation, the Russian Federation implemented military nuclear and non-nuclear, as well as non-military strategic deterrence measures in different domains and with different intensity. The preliminary assessment is that the best deterrence effects were achieved by nuclear and energy policy deterrence measures, and the least, despite high expectations, were achieved in the field of deterrence by information action and cyber operations.

Despite a greater emphasis on non-nuclear strategic deterrence in theory and doctrine, the Russian Federation continues to prioritize nuclear deterrence in this

conflict, relying on the possession of greater capacities than NATO and the development of tactical nuclear weapons. The conflict in Ukraine also shows that non-nuclear strategic deterrence is conceptually valid and has clear practical implementation, but that the potential limitations of its effectiveness depend on the sufficient quantity and effectiveness of long-range and high-precision weapons.

Finally, it is a general observation that the Russian Federation has so far failed to achieve information superiority in relation to the opposing party, both at global level in relation to the US and EU, and at regional level in the territory of Ukraine. The continuation of the development of the Russian strategic concept of deterrence will probably involve greater implementation of information deterrence measures, whereby Russia will have to develop greater organisational and technical capacities to break through the information blockade of the West and gain information superiority. In this regard, the assessment remains that non-military, and within them, information means, have a prominent place in the Russian concept of strategic deterrence, but still have only an auxiliary role in relation to military kinetic deterrence measures. In the end, a general conclusion can be drawn that the concept of strategic deterrence of the Russian Federation in practice is mainly based on military force measures, without which non-military measures prove to be ineffective, which is particularly reflected in the case of the effectiveness of information deterrence measures.

Key words: strategic deterrence, coercion and intimidation, military and non-military measures, effectiveness

© 2023 The Authors. Published by *Vojno delo* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>).

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

THE COMPREHENSION OF VICTORY IN THE STRATEGIC CONCEPT OF TOTAL DEFENCE

Dano N. Mavrak¹

Достављен: 13. 07. 2022.

Језик рада: Енглески

Кориговано: 16. 08, 27. 10. 2022.
11. 01. 2023.

Тип рада: Прегледни рад

Прихваћен: 06. 04. 2023.

DOI број: 10.5937/vojdelo2301046M

Small states that base their defence strategy on the concept of total defence, even if they do not defeat a stronger opponent militarily, and in the course of an armed conflict deny the enemy an absolute victory according to their criteria, and at the same time protect their national interests, can consider such an outcome victory. Victory at strategic level is conditioned, and not entirely determined, by military victories at tactical and operational level. Claiming victory at strategic level is a qualitative and political perception of state leaders, while at a lower level it is mostly the subject of quantitative analysis by military commanders. By analysing the content of strategic and doctrinal documents, scientific publications, and then by comparative and historical analysis of the concepts of strategy and victory, their relationship and understanding in different historical eras has been shown. The historical comprehension of victory in the Republic of Serbia since the restoration of statehood in the 19th century until today has been particularly analysed. A multiple study (R. Serbia 1999–2022; Afghanistan 2001–2021; Iraq 2003–2022) in which the defenders' successes were analysed after the attack by an asymmetrically stronger armed force led by the US Armed Forces, has served as the basis for scientific generalisation and making a final statement about victory and the concept of total defence. By understanding that the strategic victory of the weaker in an asymmetric conflict is achieved by relying on armed forces, and above all by the synergy of all elements of national power, the conditions are created to get out of conflicts under favourable conditions with as few human and material losses as possible.

Key words: victory, total defence, defence strategy, grand strategy, conflict, asymmetric conflict

¹ Ministry of Defence, Belgrade, Republic of Serbia, danobeograd@gmail.com, ORCID number: 0009-0004-9176-8687

The views expressed in this paper reflect the author's personal view and not that of the Ministry of Defence of the Republic of Serbia.

Introduction

The colloquial use of the concept of "victory", which superficially defines the state in which an entity has achieved success in the conflict with the other, as paradoxically as it may sound, can be an obstacle in the scientific and methodological decision-making of researchers to deal with this issue. In order to understand victory, it is necessary to conduct its etymological analysis and explain possible synonyms. In addition to the problem of classification and definition of victory, this paper also theoretically discusses different perception of victory of parties to the conflict at strategic level. In practice, it often happens that wars end without a clear winner, or a seemingly paradoxical situation occurs in which both parties claim to have won. This is explained by broad political perception of victory at strategic level, which does not have to be directly correlated with the success of military operations at tactical and operational level. In order to understand victory in the strategic concept of total defence, it is necessary to conduct a historical and comparative analysis of the comprehension of victory and its relationship to strategy, and defeat, as well. This is to show that victory and defeat at strategic level are not binary, but rather two extreme states involving a number of possible intermediate states. By analysing the content of the current strategic documents of the Republic of Serbia, it has been concluded that the concept of "victory" is not mentioned in them, thus the main question in this paper is how and when small states, like Serbia, which base their security on the concept of total defence, can define victory? The theoretical objective of the research is to define the success of the concept of total defence of small states when they are faced with an attack by a much stronger opponent. The practical objective of this paper is a better understanding of the changes in the paradigm of victory in the defence concept of the Republic of Serbia and further discussion on the need to develop the Strategy of the Republic of Serbia, which would minimise "strategic wandering".

The comprehension, codification and classification of victory

The term victory is derived from the Latin word *Victoria*, from the verb *vinco, victus*, which means *to conquer*. It is formally translated as "a state in which the enemy has experienced defeat in war or is overpowered in any other form of competition or conflict" (Martel, 2007: 15). In defining victory, the term "success" (*Lat. Successus*) is often used, which means achieving something that has been planned, desired or wanted to be achieved. The word "victory" has a similar meaning in almost all Slavic languages and is primarily related to winning in a fight. Etymologically, it can be related to the permanent struggle of man for survival in difficult conditions. The very term "win" means to strike at misery, i.e. to overcome everything that brings misery, misfortune, suffering. At the very beginning, it should be emphasized that victory is not the

antipode of defeat, although these two concepts are very often brought into a cause-and-effect relationship. The term "defeat" comes from the Latin word *Disfacere* – to destroy, to cause serious damage, to lose, which leads to the conclusion that in this context victory could only conditionally be described as "a state in which defeat has been inflicted on the enemy". It could refer to the Old and Middle Ages, when victory was considered the destruction of the enemy's army in a decisive battle, where such losses were inflicted on them that they could not recover in a short period of time. A few centuries later, Clausewitz breaks the existing paradigms about victory in "a decisive battle" because he considers a decisive victory not only a result of the armed force that conquered the battlefield, but believes that for victory it is necessary to "completely destroy the physical and moral strength of the opponent and their complete subjugation to our will with giving up one's intentions". With this definition, Clausewitz, as he consciously introduced and defined the concept of total war, unconsciously defines the concept of "total victory" as only one of the possible outcomes of war (Clausewitz, 1956: 44). In accordance with this attitude, Bartholomees, in an attempt to define victory, primarily asks questions: Who, when and under which conditions can claim to have achieved victory in war and who makes the judgement about who won? After the discussion related to the codification of victory as a state, and not as a fact, Bartholomees remained close to Clausewitz's understanding of victory, bringing it into an inversely proportional relationship with the resistance of the other party. According to the formula, resistance is the product of resources and will that the opponent has ($\text{Resistance} = \text{Resources} \times \text{Will}$). He believes that victory is a state in which resistance is close to zero, which is the essence of the definition of "total victory". In other words, different approaches and problems in defining it confirm Martel's claim that "the word victory is used to imprecisely describe the concept of success in war" (Martel, 2007: 87). Unlike them, Roberts believes that every definition of victory is meaningless, and that politicians, for the sake of their freedom of manoeuvre, very often avoid clearly defining victory and everything that needs to be done to achieve it. He remarks that the victory of one party is not necessarily the defeat of the other party, especially in cases where potential opponents have some common interests (Roberts, 2020: 28). Finally, believing that the problem of defining victory is related to the political character of war, it can be said that *"victory is a subjective assessment of the state political leaders at strategic level, which is not necessarily determined by clear objective indicators at operational and tactical level (human and material losses, occupied territory, etc.)"*. One of very important and complex issues in the discussion about victory is its codification, that is, an attempt to somehow define the criteria before a party declares victory. Perhaps we should take into account the opinion of Colin and Martel when explaining the complexity of the codification of victory, who agree that victory and defeat, although mutually opposite extremes of the situation in a conflict, are not binary, i.e. that between them there is a series of possible intermediate states, which can be defined as "victory" in subjective political paraphrasing (Bartholomees, 2008: 27).

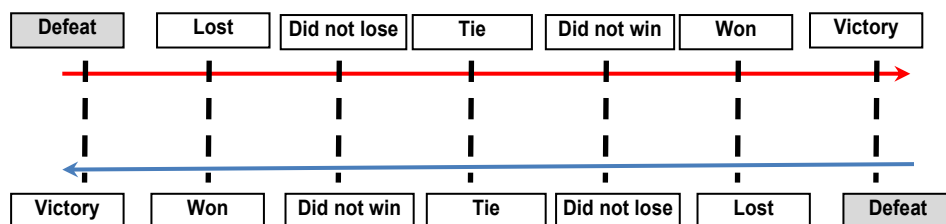

Figure 1 – Different levels of victory and defeat

The main assumption is that the opponents go to war from opposite sides of this so-called "scale of success" with the intention of using their strategies to achieve a favourable outcome of the conflict, i.e. victory. For further theoretical discussion about victory, the question of when one of parties will decide to declare victory, end conflict and how will it be perceived by the other party to conflict is fundamentally important. Ending conflict can be related to the scale of determination, i.e. goals that the warring parties set before starting conflict. Therefore, the goal and possible outcome of war is not only the victory of one party and the implied defeat of the other party, but it is a complex and multifaceted process in which it is even possible, as absurd as it may sound, for both parties to declare victory, being satisfied with the state of the conflict achieved until then. Martel believes that winning war is an assessment of two variables, achievement and determination at tactical, operational and strategic level (Martel, 2007: 27-28). At tactical, and in most cases operational level, victory is related to the clearly visible effects of the armed forces' actions in conflict. At strategic level (and in some parts operational level that directly overlap with strategic level), public perception (national and international) has a great impact on the declaration of victory. In an asymmetric war, the perception of victory is also asymmetric, i.e. for the stronger participant, certain conflict, and therefore victory in it is of operational importance, and for the weaker one, it may be of strategic importance. Ideally, parties to the conflict would be satisfied with their achievements in the conflict, which would create conditions for each party to be satisfied with "its victory", because as Bartholomees says, "they know that the used resources will exceed the political advantage if the conflict continues". This implies that both parties can claim victory, i.e. according to game theory, a *win-win* combination as the outcome of a war. Two other combinations including one party losing and the other winning (*win-lose*, *lose-win*) are also certain, while victory cannot logically be associated with the outcome of *lose-lose* because then there is no winner (which can be the outcome of a nuclear war of great powers - according to the theoretical concept of MAD – Mutual Assured Destruction). In this theoretical reflection on victory, the question should be answered: why is it not possible to win a victory in every war, i.e. what role do politicians play when they set unrealistic or imaginary demands for the armed forces regarding the ultimate desired state that should be reached by the use of force in order to declare victory? Although there are many such examples in the Serbian military history, perhaps the best example is the so-called "war against terrorism", when it was almost impossible to define the military or political state in which victory would be

declared, especially because the warring objectives were constantly changing, which ultimately led to the collapse of the military operation in Afghanistan.

The second question is "how much" of victory is enough for a party to end conflict and declare victory? In explaining the implications of defeat and the relationship of the winner to the defeated, Martel quotes the Latin saying *Vae Victis* – woe to the vanquished (Martel, 2007: 155), which is a clear allusion to the implementation of mostly repressive measures to preserve the absolute or conditional submissiveness of the vanquished. Parties of approximately the same strength can think of "a conditional" victory, while great powers have always sought absolute victory in which they fully fulfill the conflict goals in accordance with national interests and without compromise with the other party. With this paradigm, one can understand Martel's position that "an absolute" victory is very close to the US theory of victory, because it represents a kind of anticipation that comes from the ingrained feeling of the national supremacy of the US over other nations. By analysing the approach to warfare throughout the US history, several clear criteria for victory have been identified: to defeat the enemy's armed forces and their economic infrastructure, the control of the enemy state, political and government reform, economic and infrastructure recovery, the change of the foreign policy of the enemy state and the establishment of new relations with it. This essentially implies a complete redefinition of state interests, goals, strategies and policies for their implementation. In other words, the defeated state becomes a minion of the winner, who dictates the boundaries of the national interests of the vanquished. However, in order for the US victory to be complete, it has to be recognized by other actors, so in addition to the defeated party, confirmation is sought from the very armed forces, the US public and allies. The victory defined in this way essentially includes all Clausewitz's elements of "total war" (people, armed forces and government), which implies that victory (regardless of the strength of the stronger party) cannot be complete until all the mentioned elements of the defeated party accept it as a factual state. The Russian military discourse relates the understanding of victory to the generation of war. In the classification into six generations of war, according to the Russian military thought, the means, levels and goals of war change. Achieving these goals can be characterized as victory in a certain type of conflict (Ostapenko at al., 2012: 92-93). Following the discussion about the complexity of defining and codifying victory, there is a need to classify this complex "state", which is often used colloquially due to its theoretical vagueness. Martel distinguishes four elements of each victory, which makes it possible to carry out closer classification of each victory: the level of victory, the change of status quo, the level of state mobilisation for war (human, material, technological, ideological) and post-conflict obligations (Martel, 2007: 101).

Victory can be classified according to the following criteria:

a) in relation to the type of combat operations (only offensive and defensive military operations are taken into account here as the main types of warfare):

- victory in an attack;
- victory in defence;

- b) in relation to the type of conflict:
 - victory in a symmetric conflict;
 - victory in an asymmetric conflict;
- c) in relation to the level of operations:
 - tactical – related to the destruction of the enemy's armed forces;
 - operational - victory that does not necessarily mean the destruction of their armed forces, because military victory does not mean political victory, as well;
 - strategic victory - reaching the strategic military and political goals of a party to the conflict;
- d) in relation to the level of the destruction of the opponent's capacities for war:
 - total victory - mostly destroyed defence capacities of the opponent;
 - limited victory – partially destroyed defence capacities of the opponent;
- e) in relation to the level of effort of resources:
 - victory without losses - which could conditionally be called "a clean" victory;
 - victory with limited losses and
 - expensive victory - the so-called "Pyrrhic" victory due to greater losses of the winner than the defeated (Vujaklija, 1996: 697);
- f) in relation to duration:
 - time-limited victory;
 - permanent victory - which is measured more by permanent effects after victory and not by a period of time;
- g) in relation to the existence of a formalised act confirming victory:
 - formalised victories and
 - unformalised victories.

Such classification can serve as an adequate basis for a more precise formulation of definitions in defining victory at different levels of generality because every victory, especially at strategic level, is essentially a *Sui generis* political observation.

The relationship between strategy and victory

Since the theory of victory has not yet been developed, there is no clear correlation between victory and strategy yet. Martel believes that previous theoretical considerations have always suppressed victory as a subcategory of strategy or diplomacy (Martel, 2007: 15-52). Making difference between winning battles and strategic victory as an end state to be reached, preferably without war and destruction, Sun Tzu also argues that the success of every strategy depends on the ability to preserve the victory that is won on the military field. Similar to this view, Thucydides makes a distinction between victory in battles and victory in war, which he claims is "a measure of the change in state in relation to the beginning of the conflict". The Roman General Polybius mentions the "proper use of victory" as the

greatest wisdom, while after him Machiavelli also focused on "persistent victory and maintaining the state after a military victory". Clausewitz says that "there is no victory in strategy", and that tactical victory is a prerequisite for strategic success. Until the 19th century, the success of every strategy was considered to be a decisive and quick victory over the enemy. Analysing the above, it can be concluded that the relationship between strategy and victory is unclear, also because the concept of strategy is generically mentioned without an essential prefix that would define it more closely, i.e. explain which strategy we are talking about. The highest strategic document of the state is its "grand strategy", which unites all elements of power (economic, military, political, information, etc.) in order to achieve strategic goals. The defence strategy is a lower-ranked strategic document that refers to "the preparation and use of military equipment in peace and war, within the state integral defence against all forms of armed threats to national interests and goals". In order to understand victory at strategic level, it is important to notice the correlation between "grand" strategy and military strategy given by Liddell Hart. Namely, he remarked that the goal of the grand strategy was to achieve the political and therefore the military goal of the war, with the fact that the grand strategy does not deal with war in a narrower sense, but includes the course and outcome of war, as well as peace after the war. On the other hand, military strategy (also called pure strategy) represents the skill of a military leader, that is, the skill of distributing military resources in order to achieve political goals. In other words, Hart believes that military strategy is "the implementation of high strategy at a lower level" (Kovač et al., 2009:173). Strategic military victory, which is a derivative of the implementation of military strategy, unequivocally leads to a favourable outcome of the conflict and the probable achievement of national goals in accordance with the grand strategy. However, in the complex and multifaceted dynamics of the conflict, the military *status quo* or denying a quick victory to a potentially stronger opponent can create preconditions for the engagement of other elements of the state power in order to achieve a favourable outcome of conflicts through negotiations. This is essential to open a theoretical debate on whether even small states can define victory, not as the destruction of the military force of a disproportionately greater attacker but, as Taiwan's former Chief of General Staff Lee His-ming believes, as deterring or preventing the enemy from winning the victory according to their idea (His-ming, 2020).

The concept of victory in the strategic concept of total defence of the Republic of Serbia

In order to explain and understand the historical concept of the Serbian comprehension of victory, the wider theoretical concept of strategic culture has to be understood. We should start from Martin Van Creveld's position that "different cultures consider war differently" (Van Creveld, 1991). Similar to him, Huser claims

that a different view of war implies a different perception of victory, and he expands his claim with the fact that there are different material, social and cultural variables in the understanding of war (Huser, 2010: 20). On the basis of different cultural understanding of war, Husser classifies cultures into "passive" and "active". According to him, "passive culture" leads to passive strategic thinking that shapes their strategy. "Active culture" that leads to changes is opposite it, where war is only one of the ways to achieve it. Here the author obviously views pejoratively cultures whose war ethos is based on defence, while at the same time glorifying the so-called "active", but essentially aggressive cultures, which allegedly lead to changes. This type of classification is very questionable, because the orientation of some culture not to consider war as a way to initiate positive changes or to impose its values on others by force does not make that culture less valuable. Accordingly, the classification into "offensive" and "defensive" cultures would be more acceptable. It is undeniable that the geopolitical position of a country, historical traumas and heritage, religion, sense of belonging and patriotism, value system and a great number of other factors shape the so-called "strategic culture" of the people. In this context, Vračar and Stanojević believe that "each country, encouraged by the impacts of its cultural identity, has a unique way of analysis, interpretation and reaction to international reality." (Vračar et al., 2019: 295-315). Stepić believes that geopolitical factors are the basis of the Serbian strategic culture, thus from this aspect it should be understood that the Serbian war ethos and logos were primarily formed in the fight for the liberation and preservation of the Serbian statehood in complex geopolitical circumstances from the 19th century to the present day (Stepić, 2019: 166 -180). The long-term pressures of the "preferred" foreign policy course of the Republic of Serbia, permanent, mostly dichotomous, internal divisions around vital national interests that were almost impossible to reconcile with diametrically opposite interests of great powers, forced the Republic of Serbia to be in a state of permanent political and military defence. Before the Balkan wars and the First World War, General Putnik and Colonel Mišić developed the War Plan of Serbia, whose main idea was to stick to the defence until the political and strategic situation was clarified, and then act according to the situation (Group of authors, 1924). Even after the First World War, in the countries including Serbia, the strategic paradigm of the state defence also dominated. The Kingdom of Yugoslavia entered the April War in 1941 by engaging its forces according to the R-41 war plan, which was essentially of a defensive character. After the Second World War, the Defence Strategy of the SFRY was based on the defensive concept of public defence and social self-defence. It implied that the Armed Forces of the SFRY (Yugoslav People's Army and Territorial Defence since 1968) should be the leaders of resistance to a potential aggressor and protect independence, sovereignty, territorial integrity and the socialist system of the SFRY established by the SFRY Constitution (Constitution of the SFRY, 1974). Finally, common to all these eras is the perception that successful defence is synonymous with victory, especially if a

country is attacked by a disproportionately stronger aggressor. The historically complex geopolitical environment and internal political turmoil have caused the national (and thus defence) interests of the Republic of Serbia to change in accordance with the periodic dominance of strategic culture that is more oriented towards pro-Western or pro-Russian political discourse. Analysing the state of strategic culture in the Republic of Serbia, Vračar and Stanojević believe that the chosen policy of military neutrality has the potential to provide Serbia with a foreign policy balance in relations with great powers, and also an internal political consensus between two clearly profiled forms of strategic culture in the country (Vračar et al., 2019: 295-315). Military neutrality implies exclusively relying on one's own resources, i.e. self-assistance in case of conflict, which led the Republic of Serbia to accept the strategic concept of total defence as a model for the development of its defence system (Stojković, 2019). Developing the concept of total defence in the Republic of Serbia, the National Security Strategy, the Defence Strategy and the Doctrine of the Serbian Armed Forces have been developed so far (Forca et al., 2014: 145-165). An analysis of the content of these documents has shown that none of them contains the term "victory", while the Doctrine of the Serbian Armed Forces Operations is the highest doctrinal document in which it is stated that "victory is the ultimate goal of engaging the army in the event of an escalation of the conflict", without any further explanation (Doctrine of the SAF Operations, 2010). Although victory as a concept is not mentioned in the Defence Strategy, based on the emphasis on defence and the protection of national interests, it could be concluded that, from the aspect of this document, victory at strategic level in a potential conflict is in fact successfully executed defence.

The perception of a strategic victory in the defence of small states

In order to test the claims made earlier regarding how small states can win a strategic victory in a conflict with a multiple superior enemy, we will use a multiple case study, that is, we will conduct a comparative analysis of the success of the US military engagement 20 years after the aggression against the FRY, Iraq and Afghanistan, as the examples of the military operations where disproportionately great military force was used against states that were defending themselves. The criteria of the US victory defined by Martel (Martel, 2007:104) have been used as indicators, and they have been assessed using the three-level Seti scale. According to this scale, *success* is complete achievement or great positive progress in fulfilling the set criterion, *partial success* is considered to be circumstances in which certain progress has been achieved, but it is not clear whether it is possible to achieve complete success of the given criterion, while *failure* is the situation when the set criterion has not been reached or was not viable without the presence of strong occupying forces.

Table 1 – A comparative analysis of the success of the US military engagement in KiM, Iraq and Afghanistan

Criteria for the US strategic victory	KiM (R. Serbia)	Afghanistan	Iraq
Defeat the enemy's armed forces and their economic infrastructure	<i>The army is not defeated, but the economic infrastructure is greatly damaged.</i> – Partial success	<i>At the beginning of the war, the initiative was on the US party. After 20 years of war, the Taliban gained supremacy in the territory of the country.</i> – Failure	<i>The army is defeated and the economic infrastructure is destroyed.</i> – Success
Control of the enemy state	<i>The NATO Forces control the Republic of Kosovo and the majority of member states support the unilateral declaration of independence of the Republic of Kosovo without formal recognition by the Republic of Serbia and the UN.</i> – Partial success	<i>Since the beginning of the war, control has been established only over greater demographic centres and along important roads. In the end, control over the territory has been completely lost.</i> – Failure	<i>Since the beginning of the war, control has been established only over greater demographic centres and along important roads. At the end of the conflict, a great part of the territory is under the control of ISIL and pro-Iranian militias.</i> – Partial success
Political and government reform	<i>In 2001, there was a change of government in Serbia, while the so-called Republic of Kosovo was established in KiM. The crisis in relations between Belgrade and Pristina is the subject of negotiations under the auspices of the EU and the support of the US.</i> – Partial success	<i>All the Pro-American institutions of government that were established in Afghanistan disappeared after the Taliban seized power in Afghanistan in August 2021.</i> – Failure	<i>Institutions are formed through elections and have a generally good relationship with the US, but are burdened by the influence of local security factors.</i> – Success
Economy and infrastructure restoration	<i>Investment in economy and infrastructure.</i> – Partial success	<i>All investment has been called into question after the military defeat. Afghanistan still remains an under-developed country.</i> – Failure	<i>Considerable funds have been invested in the reconstruction of the energy infrastructure for the exploitation of oil as the primary source of the state financing.</i> – Partial success

Criteria for the US strategic victory	KiM (R. Serbia)	Afghanistan	Iraq
Change of the foreign policy of the enemy state	<i>Through its foreign policy, R. Serbia is trying to establish good relations with the US, which are burdened by the unresolved status of KiM – Failure. The so-called Kosovo unquestioningly follows the US policy. – Success. Conclusion according to this indicator – Partial success</i>	<i>The foreign policy of the Afghan government after the US occupation was in accordance with the US interests, but it experienced a fiasco after the Taliban came to power. – Failure</i>	<i>Iraq's policy towards the US is generally friendly, but it is uncertain in which direction it will develop due to the strengthening of regional influences. – Success</i>
Establishment of new relations with the enemy state	<i>Both parties would like to improve relations, but they are burdened by unresolved issues related to KiM and different perceptions of the conflict during the wars in the territory of the former SFRY. – Success</i>	<i>Good relations have been developed with the puppet government in Afghanistan. After the arrival of the Taliban, there was a fundamental change. It is not clear in which direction this cooperation will develop. – Failure</i>	<i>The relations between the two countries have substantially improved in comparison to the period before the beginning of the war. – Success</i>
CONCLUSION	<i>A quasi-strategic victory for the US, as described by Martel, with an unclear end result. (Martel W., 2007) An attempt to create a heteronomous quasi-state that follows the US policy.</i>	<i>A strategic defeat for the US, despite a series of tactical and operational military victories. The attempt to establish states and nations through the action of an external factor according to the Western cultural and legislative pattern has failed.</i>	<i>A quasi-strategic victory for the US with an unclear outcome according to many parameters of the victory.</i>

Analysing these three cases, it can be concluded that even small states, with their formalised or non-formalised defence strategies in which the essence is resistance and non-acceptance of defeat, can cause serious damage to the aggressor and their strategic goals. Such an action, especially over a longer period, exhausts the aggressor and leaves them without a quick victory, which in the end may imply that they abandon their initial strategic goals.

Conclusion

Victory as a state can be codified and clearly described at tactical and operational level, while its definition at strategic level is difficult because victory can be used to describe any state during the conflict that politicians assess to meet the minimum protection of national interests. This is particularly related to the attempt to define the victory of the parties to an asymmetric conflict. The historical and comparative analysis has shown that since the restoration of its modern statehood in the 19th century, the Republic of Serbia has developed and maintained the defence concept in various forms, whose focus was on the territorial defence, and that, following its strategic and essentially defensive culture, that concept is still present today. However, this does not mean that small states, relying on their resources, cannot deny a disproportionately greater opponent a quick victory, fast destruction of defence forces and the establishment of an occupation system of government. A state in which the adversary slows down, loses initiative and political support in their country, and at the same time engages greater human and material resources than they have initially planned, can lead to an outcome that leads to the preservation of the Serbian interests. This state of affairs can be perceived as a victory at strategic level. The case study has confirmed that the concept of total defence, even in conditions when it is not formally codified, and is a part of the strategic culture of the people (example of Afghanistan), gives results if small states are forced to a strategy of confrontation with great powers. Finally, sound strategic reflection dictates that the state adapts more quickly to changes in the strategic environment, reduces strategic wandering, and that national interests have to be clearly defined at the state level within the Strategy of the Republic of Serbia. On its basis, all lower-ranking strategies and policies aimed at solving the problem would be directed before we come to the situation where the only guarantor of the protection of national interests is the Armed Forces of the Republic of Serbia.

Literature

Books

- [1] Bartholomees, B. (2008). *Theory of Victory. Parameters.*
- [2] Colin S, G. (2002). *Defining and Achieving Decisive Victory.* US Army War College.
- [3] Huser, B. (2010). *The Evolution of Strategy, Thinking War from Antiquity to the Present.* Cambridge University Press.
- [4] Klauzevic, K. (1956). *O ratu.* Grafičko preduzeće Vuk Karadžić.
- [5] Kovač. M., Stojković, D., (2009). *Strategijsko planiranje odbrane.* Vojnoizdavački zavod.
- [6] Martel, W. (2007). *Victory in War.* Cambridge Univeristy Press.
- [7] Ostapenko, O., Baushev, S., Morozov, I. (2012). *Информационно-Космическое Обеспечение Группировок Войск (Сил) ВС РФ.* Любавич.

[8] Roberts, B. (2020). On Theories of Victory, Red and Blue. Lawrence Livermore National Laboratory.

[9] Sun Cu, V. (2020). Umeće ratovanja. Izdavačko preduzeće Babun.

[10] Van Creveld, M. (1991). The transformation of war. Free Press.

[11] Vujaklija, M. (1996). Leksikon stranih reči i izraza – jubilarno izdanje. Prosveta.

[12] Mišić, Ž. (1990). Moje uspomene. BIGZ.

[13] Đorđević, B. (2000). Istorija srpske ratne veštine. Vojnoizdavački zavod.

[14] Grupa autora, (1924). Veliki rat Srbije za oslobođenje i ujedinjenje Srba, Hrvata i Slovenaca, knjiga I.

Journals

[15] Vračar, M., Stanojević, G. (2019). Strateška kultura Srbije i koncept totalne odbrane. Vojno delo, 8/2019, 294-315.

[16] Stepić, M. (2019). Geopolitički temelji srpske strateške kulture. Vojno delo, 8/2019, 166-180.

[17] Forca, B., Stojković, D., (2014). O hijerarhiji strategijskih dokumenata. Vojno delo, leto 2014, 145-165.

Internet

[18] Ksi Ming, L. (2020). Taiwan's Overall Defense Concept, Explained. The Diplomat. Преузето дана 15.04.2022. године са <https://thediplomat.com/2020/11/taiwans-overall-defense-concept-explained/>

[19] Stojković, D. (2019). Koncept totalne odbrane u savremenim uslovima – 64. Sajam knjiga u Beogradu. Преузето дана 03.02.2022. са <https://www.youtube.com/watch?v=MtNZpDuxcgw>

Other

[20] Стратегија националне безбедности Републике Србије, 2020.

[21] Стратегија одбране Републике Србије, 2009.

[22] Доктрина Војске Србије, 2010.

[23] Устав СФРЈ, 1974, Службени гласник.

S u m m a r y

The discussion about victory at strategic level is burdened by the colloquial interpretation of the term itself and the complex interpretation of the relationship between victory and strategy throughout history. In addition to the problem of classification and definition of victory, this paper also theoretically discusses different perception of victory by the parties to the conflict at strategic level, which indicates the complexity of the relationship between victory and strategy. Victory at strategic level is a political qualification that may or may not result from military victories at operational and tactical level. The main criterion for claiming

victory at strategic level is to consider the level of achievement of the prescribed goals of the war, which are related to the achievement or defence of the state national interests. The paper has shown that victory and defeat at strategic level are not binary, but rather two extreme states between which there is a number of possible intermediate states. Small states can claim their victory in one of the intermediate states if the current state guarantees the protection of their essential and vital national interests. Furthermore, those who base their defence strategy on the concept of total defence, even if they do not defeat a stronger opponent militarily, and if during an armed conflict they deny the enemy an absolute victory according to their criteria, and at the same time protect their national interests, they can consider such an outcome victory. The concept of total defence can lead to a conditional victory when it is supported by the statehood and libertarian strategic culture of the people. By analysing the content of strategic and doctrinal documents, scientific publications, and then by comparative and historical analysis of the concepts of strategy and victory, their relationship and understanding in different historical eras has been shown. The historical comprehension of victory in the Republic of Serbia since the restoration of statehood in the 19th century until today has been particularly analysed. A multiple study (R. Serbia 1999–2022; Afghanistan 2001–2021; Iraq 2003–2022) in which the defenders' successes were analysed after the attack by an asymmetrically stronger armed force led by the US Armed Forces, has served as the basis for scientific generalisation and making a final statement about the success of the total defence, and also a conditional victory that can be declared by the party that has successfully defended itself. In order to understand the meaning of victory in the concept of total defence of the Republic of Serbia, it is necessary to understand the strategic culture of our people, i.e. the factors that have historically shaped the Serbian geostrategic code, especially from the restoration of the modern Serbian state in the 19th century until today. It should be said that victory is not mentioned in the current strategic documents of the Republic of Serbia, thus the main question in this paper is how and when small states that base their security on the concept of total defence can define victory? It has been shown that the answer to this question is the so-called asymmetric victory. Namely, it should be understood that *the strategic victory of the weaker in an asymmetric conflict is achieved by relying on armed forces, and above all, by the synergy of all elements of national power the conditions are created to get out of conflicts under favourable conditions with as few human and material losses as possible*. Therefore, the goal and possible outcome of war is not only the victory of one party and the implied defeat of the other party, but it is a complex and multifaceted process in which it is even possible, as absurd as it may sound, for both parties to claim victory, being satisfied with the state that has been reached. In an asymmetric war, the perception of victory is also asymmetric, i.e. for a stronger participant, some conflict, and therefore victory in it, is of operational importance, and for a weaker one, it may be of strategic importance. In the complex and multifaceted dynamics of the conflict, the military status quo or denying a quick victory to a potentially stronger opponent can

create preconditions for the engagement of other elements of the state power in order to achieve a favourable outcome of the conflict. It is also of fundamental importance, so that it could be argued that even small states can define victory not as the destruction of the military force of a disproportionately greater attacker, but as deterring or preventing the enemy from winning the victory according to their idea.

Key words: victory, total defence, defence strategy, grand strategy, conflict, asymmetric conflict

© 2023 The Authors. Published by *Vojno delo* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>).

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

THE PROBLEM OF PHYSICAL EDUCATION IN THE SERBIAN ARMED FORCES – NECESSARY CHANGES*

Boris T. Glavač¹
Ksenija V. Bubnjević²
Mladen M. Ćorić³

Достављен: 17. 06. 2022.

Језик рада: Енглески

Кориговано: 17. 09, 15. 12. 2022.
21. 02. и 11. 03. 2023.

Тип рада: Прегледни рад

Прихваћен: 20. 03. 2023.

DOI број: 10.5937/vojdela2301061G

The problem of a modern lifestyle is that it contributes to a reduction in movement, a change in diet and morphological profile, a decrease in physical fitness, as well as the occurrence of chronic non-communicable diseases. In the field of military education and training, in addition to the same consequences that occur in civilian structures, an additional problem is that physical education is based only on a motor component. The paper emphasizes the necessity of changes in physical education. The assumption is that the problem of hypokinesia and inadequate nutrition in society, including the armed forces as its inseparable part, is solved by introducing a morphological segment as an obligatory element in physical education, in addition to a motor component. The method of situation analysis has been implemented within relevant facts from scientific papers. The results indicate that basing physical education only on a motor component is insufficient to solve functional and certain health problems. It has been concluded that it is necessary to supplement the programme of physical education and training with a morphological and educational segment, which would contribute to the improvement of physical fitness, morphological status and the expansion of awareness of physical education as a permanent value.

Key words: physical education, physical fitness, morphology, body fat, armed forces, lifestyle

* The paper is based on the projects approved at the Military Academy, University of Defence:
– Validation of the model for testing the physical fitness and functional capabilities of the Serbian Armed Forces professional personnel, no. 24-27, 26 January 2011,

– Integration model of the teaching process and scientific research work in the field of the physical culture in the military education system of the Ministry of Defence, no. VA DH/2/22-24, 2021

¹ Military Academy, University of Defence in Belgrade, Belgrade, Republic of Serbia, glavačboris@gmail.com, ORCID no. 0000-0003-1674-7670

² Faculty of Sport and Tourism – TIMS, Educons University, Sremska Kamenica, Republic of Serbia, ORCID no. 0000-0001-6367-6719

³ Military Academy, University of Defence in Belgrade, Belgrade, Republic of Serbia, ORCID no. 0009-0001-1732-9596

Introduction

“Physical activity is one of the criteria for assessing health and physical inactivity has been identified as the fourth leading risk factor for general mortality” (IPHS BATUT, 2013: 42). Regarding a modern lifestyle, body mass increases over time, so it was necessary to define the measurement unit of being overweight, which has been done using body mass index (BMI). “The standard WHO (World Health Organization) classification is: malnutrition BMI<18.5 kg/m²; normal nutrition BMI=18.5-24.99 kg/m²; pre-obesity BMI=25.00-29.99 kg/m²; obesity (class 1) BMI=30.00-34.99 kg/m²; obesity (class 2) BMI=35.00-39.99 kg/m²; obesity (class 3) BMI≥40.00 kg/m²” (Dopsaj et al, 2018: 150). The term overnutrition or overweight includes pre-obese persons with BMI 25.00-29.99 kg/m² and obese with BMI over 30.00 kg/m². In recent decades, diseases that are not caused by virus and bacteria have also occurred. “The basic and main feature of morbidity and mortality in the modern world are chronic non-communicable metabolic diseases, whose spread is almost of a pandemic character, especially in the most developed countries of the world” (Nikolić et al, 2007: 45). The very name metabolic syndrome has been under scrutiny and redefinition during the past decades. “It is evident that at the basis of all the mentioned definitions there is a relation between obesity, lipid status, elevated blood pressure and plasma glucose values, in an effort to determine their relation to insulin resistance” (Nikolić et al, 2007: 46). “In the year preceding the survey, the greatest percentage of the population stated that they had high blood pressure (29.6%)” (IPHS BATUT, 2021: 41). “Overnutrition affects not only everyday life, but also greatly affects the working capacity and productivity of the population” (Dopsaj et al, 2018: 148). Considering foreign experiences, e.g. in the US, Crawford and other authors (Crawford et al. 2011: 35) mention that there is a great debate about the ideal body composition for military personnel, i.e. for optimising physical fitness and performance on the battlefield. In the scientific papers of foreign authors, you can find various values of the percent of body fat (BF% or PBF), which are taken as a limit value; for men 18% (Crawford et al. 2011: 35), 21% for men (Mullie et al, 2008: 266), 25% for men and 30% for women (Heinrich et al, 2008: 67) and 26% for men and 36% for women (Yaffea et al, 2014: 113), and the device that analyses body composition (from Inbody series) is defined so that the normal value of body fat for men is 15%, and for women 23%.

In an institution such as the armed forces, physical fitness is a professional obligation that is evaluated by the Physical Fitness Test (PFT), and health status is verified by a mandatory periodic medical examination. The problem of excessive body mass or weight is evaluated indirectly by the mentioned PFT, where only a motor component is considered, so if a candidate or examinee does not pass PFT, they should understand that one of the main causes of failure is their morphological status.

The objective of this paper is to emphasize the mode of accepting modern work technology in solving the growing problem of hypokinesia and morphological changes in body status, in order to avoid health, working and functional problems. Therefore, it would be necessary to initiate the institutional dealing with the problem of morphological status within the selection in the Serbian Armed Forces (SAF), physical education classes (PEC), physical training (PT) and physical fitness tests at all levels.

The established system and relevant results

“In the Republic of Serbia, from 2017/2018 school year, for fifth grade students, instead of the subject of physical education, a new subject was introduced, whose name was changed to Physical and Health Education, in accordance with the request of the Ministry of Education, Science and Technological Development, which has conditioned the “incorporation” of content from health education into the programme” (Radisavljević, Janić, 2019: 62). “The teaching and learning objectives of all subjects for fifth grade students are new and defined in such a way that the focus has shifted from the content of learning to the purpose of learning” (Radisavljević, Janić, 2019: 63).

Within military education, physical education (P.E.) classes are organized at all levels of schooling, so that the Military High School students who continue their education at the Military Academy have physical education classes eight years, from the age of fifteen to twenty-three.

On the basis of the 2009 research of the Republic Institute of Sport (RIS), the physical development and physical fitness of primary school-aged children for the period from 1995 and 2009, for ages 7 to 14, are: physical development – male students are taller than their peers from 1995 by 3% on average and female students by 2.5% on average; body mass increased by 14% on average in male students, and by 11% in female students; body mass index in male students increased by 7.3%, and 5.6% in female students; physical fitness recorded a drop in value in male students by 6%, and 12% in female students.

In their paper, Pajić et al. (2016) state that 15% of children in Serbia are obese and the average value of BMI in the population of school children is 26 ± 4.74 kg/m². “The highest prevalence of overnutrition or obesity is registered in southern European countries in Spain (27% of children and adolescents), Italy (36% of children aged nine) and Greece (26% of boys and 19% of girls aged six to seventeen)” (Pajić et al. 2016: 109).

Table 1 presents the results of the morphological profile and motor skills of the Military High School (MHS) students. Each generation of students was measured and tested twice - in 2012 and 2013. It can be noticed that the value of the percent of body fat (PBF) decreases in the second measurement, i.e. at the end of the school year (for the 1st year from 11.64% to 11.52%). Body mass index (BMI) increases progressively during schooling, from 20.83 kg/m² at the beginning of the first year, to 22.89 kg/m² at the end of the third year and finally 22.86 kg/m² at the end of

schooling. At the same time, the number of pull-ups (PU) increases from 5.4 in the first year to 12.27 at the end of the 4th year, and the result of 1600 metres running improves from 427.88 to 363.35 seconds.

Table 1 – *The change in the morphological profile and motor results of the Military High School students (N 255)*
(The table taken from the paper by Glavač et al. 2015a)

The results of morphological variables for the students of the Military High School measured in 2012 and 2013

Variables	Study grades											
	I			II			III			IV		
	2012 x ± SD	2013 x ± SD	Δ	2012 x ± SD	2013 x ± SD	Δ	2012 x ± SD	2013 x ± SD	Δ	2012 x ± SD	2013 x ± SD	Δ
Morphological												
AC (cm)	76.66 ± 6.17	81.46 ± 7.12**	4.80	79.23 ± 6.49	82.71 ± 6.56**	3.48	79.94 ± 5.39	83.55 ± 6.08**	3.58	81.80 ± 5.71	81.46 ± 5.26	-0.34
BH (cm)	176.91 ± 6.48	179.10 ± 6.48**	2.18	178.14 ± 6.09	179.25 ± 6.34**	1.11	179.47 ± 6.36	180.07 ± 6.34	0.59	179.31 ± 6.45	180.03 ± 6.49	0.73
BM (kg)	65.24 ± 8.79	69.64 ± 9.07**	4.40	68.47 ± 9.10	70.09 ± 8.36**	2.45	71.53 ± 8.70	74.33 ± 9.05**	2.79	74.04 ± 9.94	74.15 ± 9.12	0.11
BFM (kg)	7.77 ± 4.00	8.19 ± 3.85	0.42	7.87 ± 4.44	7.27 ± 3.98	-0.60	8.75 ± 4.47	8.74 ± 4.22	-0.01	9.73 ± 5.28	7.79 ± 3.87**	-1.94
SMM (kg)	32.26 ± 4.07	34.76 ± 4.30**	2.50	34.22 ± 3.76	36.22 ± 3.76**	2.00	35.63 ± 3.72	37.4 ± 4.11**	1.61	36.70 ± 4.37	37.94 ± 4.37**	1.24
PBF (%)	11.64 ± 4.43	11.53 ± 4.37	-0.12	11.15 ± 4.91	9.94 ± 4.68**	-1.21	11.93 ± 4.59	11.55 ± 4.25	-0.38	12.80 ± 5.10	10.31 ± 4.21**	-2.49
SMI (kg/m ²)	20.83 ± 2.53	21.69 ± 2.40**	0.86	21.57 ± 2.57	22.08 ± 2.38**	0.50	22.21 ± 2.46	22.89 ± 2.40**	0.69	23.01 ± 2.68	22.86 ± 2.37**	-0.15
PSMI (%)	49.53 ± 2.57	50.01 ± 2.58*	0.46	50.17 ± 2.92	51.22 ± 2.75**	1.04	49.96 ± 2.56	50.22 ± 2.50	0.27	49.74 ± 2.62	51.27 ± 2.54**	1.53
VFA (cm ²)	29.54 ± 17.81	32.02 ± 19.31	2.48	30.16 ± 22.67	26.42 ± 20.00*	-3.74	33.61 ± 20.67	34.15 ± 20.39	0.54	37.74 ± 23.18	38.31 ± 19.99**	-0.23
TW (L)	2.18 ± 4.95	45.06 ± 5.20**	2.88	44.36 ± 4.55	46.68 ± 4.53**	2.32	45.74 ± 4.86	47.95 ± 5.05**	2.21	47.13 ± 5.37	48.70 ± 5.45**	1.57
Motor												
PU (n), x ± SD	5.40 ± 4.42	6.53 ± 4.16**	1.13	8.55 ± 5.17	10.05 ± 4.87**	1.50	9.98 ± 4.33	11.65 ± 4.03**	1.67	12.24 ± 4.28	12.27 ± 4.07	0.03
SU (n), x ± SD	43.09 ± 7.17	50.29 ± 5.25**	7.21	46.69 ± 4.77	48.38 ± 5.01*	1.69	51.93 ± 6.01	51.65 ± 6.61	-0.28	50.89 ± 6.02	50.51 ± 4.21	-0.38
SLJ (cm), x ± SD	205.96 ± 21.35	219.57 ± 17.36**	13.62	222.41 ± 15.77	231.41 ± 17.39**	9.00	230.04 ± 16.28	239.17 ± 17.18**	9.13	240.65 ± 15.90	243.22 ± 16.83	2.57
1.600 m run (sec)	427.88 ± 43.88	389.54 ± 27.68**	-38.34	374.88 ± 59.81	376.58 ± 31.22**	1.70	367.61 ± 25.21	364.04 ± 26.58	-3.57	372.03 ± 31.38	363.35 ± 26.50	-8.68

AC – abdomen circumference; BH – body height; BM – body mass; BFM – body fat mass; SMM – skeletal muscle mass; VFA – visceral fat area; TW – total water; PBF – percent of body mass; BMI – body mass index; PSMI – percent of smooth muscle mass index; PU – pull-ups; SU – sit-ups; SLJ – standing long jump; n – number; Δ – mean difference; x ± SD – mean ± standard deviation; *p < 0.05; **p < 0.01.

Table 2 – *The comparison of the morphological types of Greek and Serbian cadets*
(Adapted from the doctoral thesis, Glavač, 2015b and Spartali et al, 2014)

KADETI VOJNE AKADEMIJE				
SRBIJA (S) N 489 i GRČKA (G) N 868				
PBF i BMI	BMI < 25 kg/m ²		BMI ≥ 25 kg/m ²	
	N	%	N	%
< 15 PBF	istinski pozitivni (IP)		lažno negativni (LN)	
	S 303	61,96%	S 63	12,88%
	G 532	61,30%	G 148	17,00%
≥ 15 PBF	lažno pozitivni (LP)		istiniski negativni (IN)	
	S 45	9,20%	S 78	15,95%
	G 38	4,30%	G 150	17,30%

Table 2 lists the percentage values of the representation of the morphological types in relation to BMI and PBF of the cadets of the Military Academy in Greece (Spartali et al, 2014) and Serbia. There are four types - true positive (TP), BMI less than 25 kg/m² and PBF less than 15%; false positive (FP), BMI less than 25 kg/m² and PBF equal to and higher than 15%; true negative (TN), BMI equal to and greater than 25 kg/m² and PBF equal to and higher than 15%; false negative (FN), BMI equal to and higher than

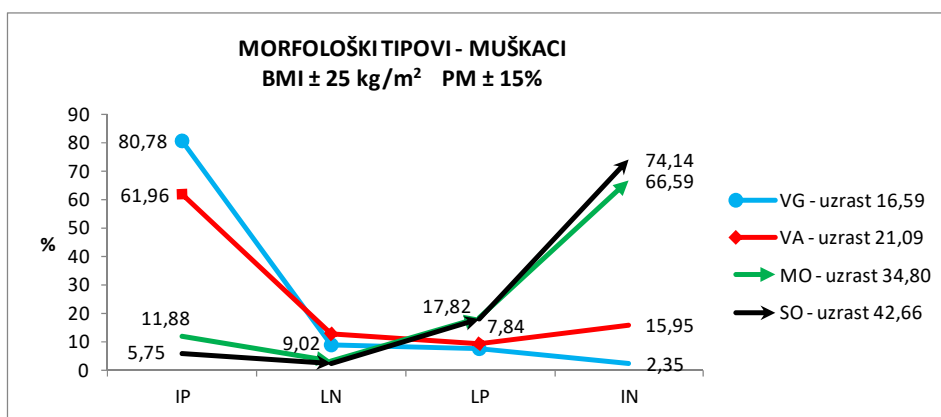
25 kg/m² and PBF less than 15%. In the TP type, the same percentage is noticed - 61.96% and 61.30% of the cadets from Greece and Serbia, while in the FP type, a twice lower percentage of Greek cadets is noticed - 4.30% vs 9.20%.

In Table 2, in the paper by Dopsaj and other authors (2015), you can see the morphological characteristics of the physically active students of Belgrade University (BU). Body mass index (BMI) for men is AS 24.54±3.60 kg/m², and the percent of body fat AS 12.91±6.04%. For girls, those values are – 21.71±3.10 kg/m² and 23.80±6.54%.

Table 3 – *Body mass index (BMI) and body fat percentage (BF%) in the MA members*
(Table adapted according to data from the doctoral thesis, Glavač, 2015)

GRUPA	N	AS BMI (kg/m ²)	SD BMI (kg/m ²)	AS BF%	SD BF%
Učenci VG	255	21.78	± 2.52	10.71	± 4.36
Kadeti VA	489	23.99	± 2.20	12.28	± 4.55
MO 30 - 39 god.	446	26.54	± 3.08	20.71	± 5.69
SO 40 - 50 god.	174	27.04	± 2.83	22.04	± 4.73

Table 3 lists data on BMI and body fat percentage (BF%) for the MA members (MHS – students, MA – cadets, JO – junior officers, SO – senior officers). A progressive increase in BMI and BF% can be noticed from the age of high school students to the fifties.

Graph 1 – *The morphological types of the MA members (N 1384)*
MHS – students; MA – cadets; JO – junior officers; SO – senior officers
(Adapted from the doctoral thesis, Glavač, 2015)

Graph 1 shows the distribution of the morphological types within the MA, and in relation to the limit value of BMI and the percent of body fat (PBF), as in Table 2. The TP type includes 80.78% of the MHS students and 61.96% of the MA cadets, while officers are the opposite type, TN with 74.14% and 66.59%. Furthermore, it has to be noted that only 2.35% of students belong to the TN type, and also 15.95% of cadets who are only a few years older.

Table 4 – *The prevalence (%) of the BMI (kg/m²) of the working population*
(Adapted from the original table from the paper by Dopsaj et al. 2018)

Group	Underweight	Normal weight	Overweight	Obese type I	Obese type II	Obese type III
	< 18.49	18.5-24.99	25-29.99	30-34.99	35-39.99	40-49.99 50+
Women 60-65 years	0.0	19.7	36.8	25	9.2	6.6 2.6
Men 30 - 40 years	0.0	22.6	57.5	14.6	3.7	1.5 0.3
Men 40 - 50 years	0.0	19.2	56.7	18.2	4.4	1.6 0.0
Men 60 - 65 years	0.0	25.8	45.2	16.1	8.1	4.8 0.0

Table 4 shows the results of the BMI prevalence by rank among the working population in the Republic of Serbia (RS). When it comes to women aged between 60 and 65, the prevalence of overnutrition with BMI of 25 to 29.99 kg/m² occurs in 36.8% of cases, while in cases of BMI over 30 kg/m² the prevalence is 43.4% (25 +9.2+6.6+2.6). When it comes to men, aged between 30 and 40 and 40 and 50, the prevalence of overnutrition with BMI of 25 to 29.99 kg/m² occurs in 57.5% and 56.7% of cases, and BMI greater than 30 kg/m² in 20.1% and 24.2% of cases.

Table 5 – *The morphological status – the SAF officers, the working population of the RS, the Police of the RS*

(Adapted from: Glavač, 2015, Dopsaj et al., 2018, Vuković et al., 2022)

GRUPA	Prekomerno uhranjeni	
	Predgojaznost (%) BMI 25-29.99 kg/m ²	Gojaznost (%) BMI 30-34.99 kg/m ²
MLAĐI I STARIJI OFICIRI (N 620) UZRAST 30 do 50 god.	59% 27,13 kg/m ²	12,58 % 32,16 kg/m ²
RADNO AKTIVNO STANOVNIŠTVO RS 30 do 40 god.	57,50%	14,60%
RADNO AKTIVNO STANOVNIŠTVO RS 40 do 50 god.	56,70%	18,20%
POLICIJA RS (N 277) UZRAST 34.3 ± 6.9 god.	27,69 kg/m ²	/

On the basis of the available data, Table 5 presents an overview of BMI values, as well as the percentage representation of the overweight officers of the Serbian Armed Forces, the working population of the RS and the professional members of the Police of the RS. In the pre-obesity category, a similar result is indicated in all samples.

Discussion

For decades, in physical education programmes, with the exception of the recent classes in Physical and Health Education in primary schools, a motor component in the cognitive, training and organizational sense has been represented as an obligatory element. Despite the growing problem of modern living, life habits, as well as morphological status are not a subject of interest in the educational system of the Serbian Armed Forces.

“Morphological and motor dimensions do not represent isolated factors, and have to be considered within a complete system, which make a person a special biopsychosocial entity, therefore their extraction and measurement is difficult” (RIS, 2009: 9). The research related to physical status also applies to children and needs to be carefully analysed and further steps taken to improve the situation. “Thus, it can be noticed that 30% of the total sample of children is covered by the condition of pre-obesity, as well as that 8% of children are obese” (Pajić et al, 2016: 109). If there is likelihood that during childhood adequate life habits will trace the correct path to adulthood, then greater efforts should be made to use key opportunities for such an action, including school system (Hills et al, 2014: 6). In the 2009 RIS report, it is mentioned that in fifteen years body mass of boys increased by 14% on average, and 11% in schoolgirls, while physical fitness decreased by 6 and 12%. “Life habits, which include adequate nutrition, appropriate physical activity and non-smoking, are the most important preventive measures for leading healthy life. Such habits are acquired at an early age and are influenced by parents, as well as the immediate vicinity of peers, and are strongly related to socio-economic conditions and education” (Uvacsek et al, 2014: 321). “The primary goal of the educational field of physical education is to acquire the habit of regular physical exercise in children. For physical education, family is also one of the important factors because the first attitudes and the first knowledge about the significance and value of physical culture are established in it” (Grandić et al, 2018: 61). “Many children in the United States suffer from obesity, with one-third of the US children and youth being overweight and 17% of children aged between 2 and 19 being obese”. Furthermore, “the experiences of stigmatisation due to weight indicate that life quality is impaired, especially among young people” (Pont et al, 2017: 1). On the one hand, lifestyle leads to obesity, and on the other hand, the media and social models of perfect look and body cult are imposed, which leads to definite differences between the real and desirable, and thus to frustration. So what can school system do? “The average duration of physical education classes is about 38 minutes. Only 30 minutes are devoted to exercising, and students actively use only nine minutes. It has also been noted in the US that students are active only 8.6% of the total class time” (Pavlović, 2020: 59). Table 1 presents the results of the morphological characteristics and motor skills of the MHS students. The values of BMI and skeletal muscle mass (SMM) progressively increase from

year to year during schooling within the limits of proper development, while at the same time the percent of body fat (PBF) is in a controlled range and decreases during school year. During schooling, the results of motor skills also improve. It can be concluded that the results of the MHS students during four years of schooling represent a morphological and motor paradigm.

Table 2 presents the comparative results of the morphological types between the cadets in Greece and Serbia. In relation to climate, as well as specific conditions in which the cadets of the Military Academies live, it can be noticed that the TP morphological type is the most represented in percentage terms, with 61%, as well as the opposite to it, TN with a similar percentage of 15.95% and 17.30%. From Graph 1, it can be noticed that the percentage of the TN among students in the MHS is 2.35%, among cadets, four years later, that percentage has increased to about 16%, and among adults it is over 70%. In addition to the changed morphological status, functional capabilities, and also health status, should be related to this. In their paper, Nikolić et al, (2007) state that probability of getting metabolic syndrome increases if people are under the influence of several risk factors, namely obese people and those who lead a sedentary lifestyle, older than 40, etc. Furthermore, "a prospective study of 140 army recruits has shown that a 1% increase in body fat shortens the 12-minute running distance by 19.3 metres" (Crawford et al. 2011: 35).

In relation to civil structures, "it is assumed for the student population that they are healthy and no research has been conducted for many years regarding their habits, behaviour, health problems. In recent decades, it has been realized that young people are under high expectations, at the same time they often neglect their health, they often reach for alcohol and tobacco, they eat poorly, they rarely do sports" (Macanović et al, 2013: 140). Comparing the results of BU students from the paper by Dopsaj et al. (2015) with the results of the MA cadets from Table 3, a similarity can be noticed. The BMI value for BU students is $24.54 \text{ kg/m}^2 \pm 3.60$ vs $23.99 \text{ kg/m}^2 \pm 2.20$, and the percent of body fat for students is $12.91\% \pm 6.04$ vs $12.28 \text{ kg/m}^2 \pm 4.55$. The values of students who independently organise physical activity are slightly higher, while cadets have organised physical education classes as mandatory. The influence of previous classes in primary and secondary school on the further execution of physical activity can be considered. If physical education teachers in primary and secondary school worked well with their students, they would develop their positive attitude towards regular physical activity, so they have continued to do what they learned during such schooling (Stanković et al, 2018: 77). The research on the access to teaching content during schooling is related to this. "The deep approach is characterized by intrinsic motivation based on interests and the need for competence and a learning strategy that supports learning with understanding. The surface approach is defined by instrumental motivation that encourages the rapid achievement of goals with as little effort and risk as possible and a learning strategy aimed at reproducing coursework and learning what is most necessary" (Lazarević, Trebješanin, 2013: 300). The question arises whether

physical education classes are reduced to a craft-mechanic-training process, where only locomotor system is engaged, or should a conscious component be included, so that the implications of physical education are retained even after schooling?

An inspiring study has been conducted by Helmer and other authors (2012) with German students. In addition to a survey on life habits, they also defined beliefs about health status - an internal and two external, in relation to authority and chance. Therefore, certain people have their beliefs about health status (ILOC - Internal locus of control), others trust external authorities more (PLOC - Powerful others locus of control), and the third ones believe that a health problem is the result of chance (CLOC - Chance locus of control). It has been proved that people with the concept of ILOC are more engaged in physical activities and take care of proper nutrition, people with the concept of PLOC are more inclined to take medicines and rely on the advice of doctors, while people with the concept of CLOC consume alcohol more often. In Serbia "research shows that there is an increasing trend in the number of young people, especially among the student population, who are dominated by life habits characterized as unhealthy" (Nešić et al, 2016: 5). Furthermore, Nešić et al. (2016) emphasize that a healthy active lifestyle, in addition to physical activity, also includes proper nutrition, regular preventive medical examinations, control of pressure and stress, elimination of alcohol and smoking. "Globally, obesity has increased by 7.6% in men and 8.5% in women over the last forty years. The most overnourished Europeans with body mass index between 25.0 kg/m² and 29.9 kg/m² live in Greece (48.1%) and Spain (45.4%), and the least in Switzerland (37.9%)" (Dopsaj et al, 2018: 149).

The question arises of "educating adults about physical culture and its importance because only by developing the awareness and cognitive understanding of the value of physical activities of the entire student population we can improve the results of the overall level of their physical activities" (Malčić, Jurišin Marić, 2018: 22). In Serbia, the Physical education subject is not practiced or studied at faculties, except at a few specialized institutions, so the educational influence in this field ends with secondary school. "In this sense, the development of physical culture as a social phenomenon that has timeless values is necessary, and the degree of its development level is an indicator of the development level of some society" (Malčić, Jurišin Marić, 2018: 22).

Equivalent to hygiene habits, which are formed from early youth and are understood as a permanent value until the end of life, an educational system should be established so that the implications of physical education are understood as a permanent value, and not only while a student is in school system. Such an understanding is not new because the Latins made the proverb "*Non scholae sed vitae discimus*" (We do not learn for school, but for life), but the problem is how to incorporate such an educational process into a permanent form, especially in the challenging times of a modern lifestyle.

The MA cadets in boarding schools are subject to norms that are consistent with desirable life habits, in terms of work schedule, rest and nutrition. The question is whether, due to this, the cadets will develop the concept of trust in authority, that is, in

the system, which would correspond to the PLOC concept, or whether the self-control mechanism will be activated and the ILOC concept will develop. Within the MA, several generations of students are educated, and from Table 3 one can see an increase in BMI, with a note that the increase in the MHS students refers to an increase in lean mass, while from the age of cadets, the increase refers to a rise in a fat component. Graph 1 presents the review of the morphological types (TP, FP, FN, TN) among members of the MA educational system, which is also a representation of the morphological development path. Junior and senior officers, who were classified as undesirable types (TN and FP), when they were the MHS students and the MA cadets belonged to desirable types TP and FN, i.e., following the logic of development, it can be reasonably assumed that the current part of students and cadets will also move to the morphological types TN and FP during their career at a mature age, which should not happen and that can be a limiting factor in some professions, such as, for example, military pilots. Namely, "an aircraft with excessive weight, or one whose centre of gravity (CG) is out of the permissible limits, is inefficient and dangerous to fly. The responsibility for proper weight and balance control starts with an engineer and designer and extends to a pilot who operates and a technician who maintains aircraft" (Sarić et al, 2016: 1). In the US Armed Forces, it has been noticed that there has been a great change in the body mass of its members. "An increase was recorded from 1998 to 2008 from 25,000 to 70,000" (Crawford et al, 2011: 36).

Table 4 presents the results of the civilian population by rank, and Table 5 presents BMI values in two categories with an additional sample for comparison. 59% of officers, as well as 57.50% and 56.70% of civilians, are pre-obese with BMI of up to 29.99 kg/m². In addition, police officers and army officers have the same percentage of BMI - 27.69% and 27.13 kg/m², which implies that the consequences of a modern lifestyle spread indiscriminately to all structures of society. This picture is completed by data on PBF, as well. Table 3 shows the amount of PBF for officers of 20.1% and 22.04%, while the paper by Vuković et al (2022) provides PBF data for the Police of the RS in the amount of 21.18±5.95%, which further confirms the great similarity in the results. In the same paper, there is data on PBF according to the Police subgroups. The Special Anti-Terrorist Unit members aged 32.7±4.9 years have the lowest amount of PBF – 17.71±4.73%, Table 4, (Vuković et al (2022: 52). It should be mentioned that officers are obliged to attend regular physical training classes, as well as to pass annual physical fitness tests, while civilians do not have this obligation. However, the results of their morphological status are similar, and the results are similar for cadets and students. In his doctoral thesis, Glavač (2015) suggests a review of the influence of education during schooling, which should have positive effects in professional service after schooling, as well. In addition, a statistically significant negative correlation has been found in the MA members between a fat component and physical fitness, which progressively increases with the age of students $r = -0.35$; $r = -0.39$ for the age of cadets, $r = -0.53$ for the age of junior officers up to 40 and $r = -0.48$ for the age of senior officers up to 50. In this regard, adequate measures in the Serbian Armed Forces units should ensure the continuation of the school's educational influence on

the establishment of adequate life habits in the field of nutrition and physical activity. Considering the leadership concept of a subordinate system such as the Armed Forces, it would be necessary to introduce theoretical classes of physical education into other types of officers' education, such as the School of National Defence, which would actually additionally educate the management personnel on the methodology of work in the sphere of physical education.

In the doctoral thesis by Glavač (2015), within the morphological development path, PFI coefficient, which represents the ratio of protein and fat, has been detected. From the age of cadets to the older population, a decrease in PFI in the amount of 0.065 per year leads to the equalisation of the amount of body fat and protein mass around the age of 31 (PFI is 1.00). With aging, PFI coefficient decreases, that is, body fat increases. In relation to the morphological status and process, the critical period in the change of the morphological profile is the period from the graduation from the Military Academy to the age of 31. This indicates that a great change in the morphological status directly continues to the previous education, so that the question of influence, synergy and continuity of education in school system, which refers to physical education and obligation relations regarding the physical training of the youngest officers in the Serbian Armed Forces units, is raised.

It has to be emphasized that BMI categorization is standardised and accepted in the world, but the percent of body fat has not been established as an acceptable standard in the Armed Forces. In Graph 1, about 70% has been detected in the undesirable morphological type, because the limit value for the percent of fat is 15%, which is a serious criterion requirement. If the value was raised to 18 or 20%, the situation would be better. Therefore, in the following period, the limit value of the percentage amount of a fat component should be defined for the categories of students, cadets and officers, which would be acceptable for the Serbian Armed Forces members and usable during selection, classes within school system and physical fitness tests, which would further encourage other activities to improve all implications of physical education.

Conclusion

In the Republic of Serbia, the problem of morphological development has been recognised, so from 2017/2018 school year a new subject has been introduced in elementary schools - Physical and Health Education. In the Serbian Armed forces, physical education and training is mandatory at all levels of education, as well as for professional military personnel, but still worrying findings are obtained.

Additional research is necessary to define a morphological-motor-health development model, which would most effectively correlate the ratio of BMI and BF% with the level of motor skills and health status.

Considering the fact that the greatest increase in a fat component has been recorded in the youngest officers up to the age of 31 and that during career the

amount of fat increases to values that have a negative impact on functional capabilities and health status, it is necessary to:

- define the acceptable percent of a fat component for students, cadets and professional military personnel within the Serbian Armed Forces;
- introduce adequate theoretical classes of physical education in the School of National Defence, so that commanding officers can learn how to solve the problem of physical education in units; and
- introduce morphological status as a mandatory element in the selection of candidates, teaching and testing of physical fitness.

Literature

[1] Crawford, K., Fleishmati, K., Abt, P.J., Sell, C.T., Lovalekar, M., Nagai, T., Deluzio, J., Rowe, S. R., McGrail, A. M., & Lephart, M. S., (2011), Less Body Fat Improves Physical and Physiological Performance in Army Soldiers, *Military medicine*, 176(1), 35-43.

[2] Dopsaj Milivoj, Ilic Vladimir, Djordjevic-Nikic Marina, Vukovic Marko, Eminovic Fadilj, Macura Marija and Ilic Dejan, (2015), Descriptive Model and Gender Dimorphism of Body Structure of Physically Active Students of Belgrade University: Pilot Study, *Anthropologist*, 19(1), 239-248.

[3] Допсај Миливој, Марковић Стефан, Јовановић Јован, Вуковић Весна, Максимовић Милош, Миљуш Драган, Томанић С. Милена, Аничич Здравко, Томић Д. Лазар, Станковић Александар, (2018), БМИ: Анализа популационих показатеља у функцији пола и узраста код радно активних становника Републике Србије, *Физичка култура*, 72(2), 148-160.

[4] Glavač Boris, Dopsaj Milivoj, Djordjevic Nikić Marina, Maksimović Miloš, Marinković Marjan, Nedeljković Jasmina, (2015a), Changing body structure components and motor skills in Military High School students within one year, *Vojnosanitetski pregled*, 72(8), 677–682.

[5] Glavač T. Boris, (2015b), Motoričke sposobnosti, morfološki status i životne navike kod pripadnika Vojske Srbije, Doktorska disertacija, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Beograd.

[6] Грандић Б. Радован, Дедај Д. Марта, Панић П. Тања, (2018), Ставови родитеља према физичком васпитању деце предшколског узраста, *Иновације у настави*, XXXI, 2018/2, 60–67, doi: 10.5937/inovacije1802060G.

[7] Heinrich, M. K., Jitnarin, N., Suminski, R.R., Berkel, L.V., Hunter, M.C., Alvarez, L, Antionette, R., Brundige, R. A., Peterson, L.A., John, P., Foreyt, P.J., Haddock, K., & Poston, S.C.W., (2008), Obesity classification in military personnel: A comparison of body fat, waist circumference, and body mass index measurements. *Military medicine*, 173(1), 67-73.

[8] Helmer, M.S., Krämer, A., & Mikolajczyk, T.R., (2012), Health-related locus of control and health behaviour among university students in North Rhine Westphalia, Germany, *BMC Research Notes*, 5:703, 2-8, doi:10.1186/1756-0500-5-703.

[9] Hills, A. P., Dengel, D. R., & Lubans, D. R., (2015), Supporting public health priorities: recommendations for physical education and physical activity promotion in schools. *Progress in cardiovascular diseases*, 57(4), 368-374. doi:10.1016/j.pcad.2014.09.010.

- [10] Институт за јавно здравље Србије др Милан Јовановић Батут, (IJZS Batut), (2014), Резултати истраживања здравља становништва Србије 2013. године, у: Драган Илић (ур.) Министарство здравља, Република Србија.
- [11] Институт за јавно здравље Србије др Милан Јовановић Батут, (IJZS Batut), (2021), Истраживање здравља становништва Србије 2019. године, у: Наташа Милић, Дејана Станисављевић, Маја Крстић (урс.) Министарство Здравља, Република Србија.
- [12] Lazarević Dušanka i Trebješanin Biljana, (2013), Karakteristike i činioci pristupa studiranju studenata nastavničkih fakulteta, *Psihologija*, 46(3), 299–314.
- [13] Macanović, G., Marković, D., Ferati, A., Arsić, J., Jocić, I., Arsić, K., & Jocić, I., (2013), Fizička aktivnost studenata. *PONS Med J*, 10(4), 137-141, doi:10.5937/pomc10-5586.
- [14] Malčić Borka, Jurišin Marić Stanislava, (2018), Fizička aktivnost studenata univerziteta u Novom Sadu – realnost i perspektive, *SPORT – Nauka i Praksa*, 8(1), 13-26.
- [15] Mullie, P., Vansant, G. Hulens, M., Clarys, P., & Degraeve, E., (2008), Evaluation of body fat estimated from body mass index and impedance in belgian male military candidates: Comparing two methods for estimating body composition, *Military medicine*, 173(3), 266-70.
- [16] Nikolić Aleksandra, Nikolić Dejan, Stanimirović Violeta, (2007), Metabolički sindrom X ili sindrom insulinske rezistencije, *Vojnosanitetski pregled*, 64(1), 45-50.
- [17] Nešić Milan, Srdić Velibor, Jezdimirović Tatjana, „Evaluacija skale percepcije aktivnog životnog stila studenata”, *Sports Science And Health*, 6(1), 2016, 5-12.
- [18] Павловић Љ. Слободан, Пелемиш М. Владан, Маринковић Б. Драган, (2020), Разлике у мотивацији и физичком селф-концепту у односу на ниво физичке активности ученика млађег школског узраста, *Иновације у настави*, XXXIII, 2020/3, 58–71.
- [19] Пајић Б. Зоран. Гардашевић Ђ. Бранко, Јаковљевић Т. Саша, (2016), Преваљенца гојазности код деце основношколског узраста, *Иновације у настави*, XXIX, 2016/1, 105–114.
- [20] Pont J. Stephen, Puhl Rebecca, Cook R. Stephen, Slusser Wendelin, (2017), Stigma Experienced by Children and Adolescents With Obesity, *PEDIATRICS*, 140(6), 1-11.
- [21] Радисављевић Јанић Снежана, Милановић Ивана, (2019), Физичко васпитање у Републици Србији, *Физичка култура*, 73 (2), 60-71.
- [22] Републички завод за спорт (РЗС), (2009), Физичка развијеност и физичке способности деце основношколског узраста, аутор: Гајевић А., у: Санадер А., ISBN 978-86-84073-26-8, Beograd.
- [23] Sarić Z., Vasić Z., Dević V., Glavač B., (2016), Infuence of pilot's average body mass changing on balance of light piston trainer aircraft”, *7th International scientific conference on defensive technologies OTEH*, Organizing committee, President, Nenad Miloradović, Scientific committee, Miodrag Lisov, 6-7 october 2016, str.131-138, Military tehcnical institute, Beograd.
- [24] Spartali, I., Kostantinos, H., Ioannis, K. & Thrasivoulos, P., (2014), Body fat percentage and body mass index as predictors of cadets' physical performance, *The Open Sports Sciences Journal*, 7(Suppl-1, M9), 53-59.
- [25] Stanković Mladen, Bokan Božo, Marković Miloš, Radenović Sandra, (2018), Interesovanje studenata za fizičku aktivnost, Међународна научна конференција, ефекти примене физичке активности на антрополошки статус деце, омладине и одраслих, Факултет спорта и физичког васпитања Универзитета у Београду, у: Suzović Dejan, Janković Nenad, Prebeg Goran i Ćosić Marko (urs.), 12. decembar 2018, Beograd, Republika Srbija.

[26] Uvacsek, M., Kneffel, Z., Toth, M., Johnson, A.W., Vehrs, P., Myrer, J.W., & Hager, R., (2014), Ten-year cardiovascular risk assessment in university students, *Acta physiologica Hungarica*, 101(3), 321-328.

[27] Vuković, M., Subošić, D., Djordjević, M., & Dopsaj, M., (2022), Body composition in Serbian police officers. *NBP. Nauka, bezbednost, policija*, 27(1), 43–59. <https://doi.org/10.5937/nabepo27-36056>.

[28] Yaffe, K., Hoang, T. D., Byers, A. L., Barnes, D. E., & Friedl, K. E., (2014), Lifestyle and health-related risk factors and risk of cognitive aging among older veterans, *Alzheimer's & Dementia*, 10, S111-S121. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jalz.2014>.

Summary

A modern lifestyle imposes, for a long time, new rules that are reflected in the reduction of movement and the disturbance of the quality of human nutrition, which leads to consequences for health, morphological status and reduction of physical fitness. The negative phenomena of a modern lifestyle are detected both in children and teenagers and are reaching the proportions of an epidemic recorded around the world. Among the working population in the Republic of Serbia, aged between 30 and 40, 57.5% of citizens are overweight (BMI from 25 to 29.99kg/m²) and between 40 and 50 - 56.7%. When it comes to members of foreign armies, an increase in body fat and a changed morphological status with accompanying consequences has also been noticed. Even among members of the Serbian Armed Forces, which is an inseparable part of society, the problem of morphological status is evident. The Military High School students are an example of good body composition and proper development during schooling, but already from the cadet level, an increase in body fat has been recorded, while the percent of body fat in junior and senior officers is 20.71% and 22.04%. It can be concluded that the Military High School students are a paradigm of body structure, which is slightly disturbed during the period of cadets, and further during their career, a great percentage of officers are classified into undesirable morphological types. Considering that physical education in the Serbian Armed Forces is represented during eight years of schooling and that physical training and physical fitness test is current throughout career, the question of the quality of the educational impact arises, because similar results of morphological status expressed through BMI have been recorded in the working population in Serbia, who had physical education only up to the high school level. Due to the consequences of a modern lifestyle, the authorities in the Republic of Serbia have reacted to the problem of the morphological status of children, so in elementary schools in 2017/2018 a new subject was introduced - Physical and Health Education, with a qualitatively new approach to education. The Serbian Armed Forces also have to accept the reality of the growing consequences of lifestyle and revise the programme and approach to physical education of students, cadets and professional military personnel. From the current level of implementation of physical education only through a motor segment, it

is necessary to expand the contents of teaching and training to an educational component and to expand the awareness of physical education as a timeless value and the importance of adequate life habits. It is necessary to make progress and improve the craft-training approach with an educational segment, by introducing morphological status as a mandatory element in the physical education system, and within that, define the limit value of BMI and the percent of body fat for members of all age levels of the Serbian Armed Forces.

Key words: *physical education, physical fitness, morphology, body fat, armed forces, lifestyle*

© 2023 The Authors. Published by *Vojno delo* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>).

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Journal Vojno delo

Instructions for authors – how to format text

Page formatting

Format:	A4
Left margin:	2.54 cm
Right margin:	2.54 cm
Top margin:	2.54 cm
Bottom margin:	2.54 cm

Text formatting

Font:	Times New Roman
Font size:	12
Titles in text:	Without number and aligned with left margin
Text alignment:	left
Paragraph indent:	1.27 cm; only first line
Spacing:	Single
Citation:	Citation format – APA Style

Text structure

Volume:	1 author's sheet (30,000 characters in length inclusive of spacing and footnotes); paper volume does not include a list of references and summary
Title:	Bold, centre; up to 12 words
Author's name:	1-3 authors, centre; first name, middle initial, last name
Affiliation:	Centre; full name of institution, headquarters
Abstract:	150-250 words (objective of research, methods, results and conclusion)
Key words:	5 to 10 words
Obligatory parts:	Title, author's name, affiliation, abstract, key words, introduction, body (titles are not numbered), conclusion, literature, summary
Literature:	Reference format – APA Style

Remarks

The paper title

Title should describe the paper content as precisely as possible. Words suitable for indexing and searching are used. If there are no such words in title, it is preferable to add a subtitle to title.

Title is written both in Serbian and English. These titles are written before abstract.

The author's name

The full name and surname of (all) author(s) is indicated. It is highly desirable to include the author's middle initials. The names and surnames of local authors are always written in their original form (with Serbian diacritical marks in Latin script), regardless of the paper's language.

The name of the author's institution (affiliation)

The full (official) name and headquarters of the institution where the author is employed, and possibly also the name of the institution where the author conducted the research, are indicated. In complex organizations, the overall hierarchy is indicated (for example, University of Belgrade, Faculty of Philosophy - Department of Sociology, Belgrade). At least an organization in the hierarchy has to be a legal entity. If there are several authors, and some of them work in the same institution, it has to be indicated, with special marks or in some other way, which of the mentioned institutions each of the mentioned authors comes from.

Affiliation is written immediately after the author's name. The author's function and title are not mentioned.

Contact information

The author's address or e-mail is given in a note (footnote) at the bottom of the paper's first page. If there are several authors, only the address of the first author and the ORCID number for each author (<https://orcid.org/>) are given. This footnote is marked with an asterisk (*).

Language and script

The language of paper can be Serbian (Cyrillic or Latin) or English.

Abstract

Abstract is a short informative presentation of the paper content that enables reader to quickly and accurately evaluate its relevance. Abstracts should include terms frequently used for indexing and searching papers.

Abstract includes the main problem, subject, hypotheses, objective, research methods and results, and the final conclusion.

Abstract should be 150 to 250 words long and should be written between heading (title, the author's name and affiliation) and key words, followed by the paper text.

Key words

Key words are terms or phrases that best describe the paper content for indexing and searching purposes. They should be chosen based on an international source (list, dictionary or thesaurus) that is most widely accepted, e.g. *Web of Science*'s key word list.

The number of key words cannot be less than 5 and more than 10, and the frequency of their use should be as high as possible.

Key words are written immediately after abstracts, i.e. summaries.

Thank-you note

The name and number of the project, i.e. the name of the programme which paper has been written within, as well as the name of the institution that has financed the project or programme is indicated in a special note (footnote) at the bottom of the first page of the paper. This footnote is marked with an asterisk (*).

Previous versions of the paper

If the paper, in its previous version, has been presented at a conference in the form of an oral communication (under the same or similar title), information about this should be indicated in a special note (footnote) at the bottom of the first page of the paper. This footnote is marked with an asterisk (*).

Tables and graphs

Tables and graphs should be provided in a uniform manner, in accordance with the selected disciplinary standard of paper formatting. It is desirable that titles of all tables and graphs, and preferably the textual content, are given bilingually, in the language of the paper and in English. The number and name of the table are written above it, and the number and name of the picture are written below it.

Citation in the text

The journal *Vojno delo* uses the APA referencing style, 7th edition, which implies giving bibliographic parentheses (brackets) according to the author-date system in the text, as well as a list of references used in the text with bibliographic data after the concluding part of the paper. Citing literature in small brackets has to be done in Latin script, as well as a list of literature (references) at the end of the text, regardless of the fact that the text of the paper is written in Cyrillic.

As a rule, bibliographic parenthesis is indicated at the end of the sentence, before the punctuation mark, and contains the author's surname, the year of publication and the corresponding number of pages, according to the following example: (Blagojević, 2020, pp. 74–77).

If authors from different references have the same last name, use the initials of the author's name in the citation, e.g. (Hamilton, C. L., 1994) or C. L. Hamilton (1994). If two or more authors are cited in the same place, they should be listed in alphabetical order within the same citation, separated by a semicolon, e.g. (Brown, 1991; Smith, 2003).

Foreign names should be written transcribed, and when first cited, after the name in parentheses, put the name in the original along with the year of publication of the paper, e.g. Pijaže (Piaget, 1960) or Mišel Fuko (Michel Foucault). When there are two authors of the paper, the surnames of both are given, while in the case of several authors, the surname of the first one and the abbreviation “et al.” is indicated.

Direct quotations (literally - word for word) should be followed by a reference with a page number (Weber, 1989 : 59) with mandatory quotation marks at the beginning and in the end of the quotation. When quoting the text that is not in the original language of the paper in which it is quoted, no quotation marks are used because there is no direct match of words in search engine, but the source of the quotation has to be indicated, as in all other cases. If a direct quote is longer than 40 words, quotation marks are not used, but such a quote is presented in a text block, which is 1.27 cm indented, with the source cited before the block or at the end of the block, before the last punctuation mark.

When the same author is cited several times, the order of the years in which the papers have been published is followed. If a great number of papers by the same author published in the same year is cited, the papers should be marked with letters along with the year of publication, e.g. 1999a, 1999b... The citation of unpublished papers is not desirable, and if necessary, the source information should be provided as completely as possible.

Literature (a list of references)

As a rule, cited literature includes bibliographic sources (articles, monographs, etc.) and is given exclusively in Latin in a separate section of the paper, in the form of a list of references arranged alphabetically according to the last name of the (first) author and without numbering. In the APA style, a list of references has to be presented in alphabetical order, which could not be done if references were in any other script. When citing sources written in other language, in the reference list, the title of such a source (article/book/book chapter, etc.) has to be translated into English in square brackets immediately after the original title, without using italics in square brackets. The title of the journal or the title of the collection, as well as the name of the publisher, has to also be written in Latin, but not translated. References are not translated into the language of the paper.

– Citing a book (monograph)

If there is 1 author:

Last name, first name's initial(s) (if the author uses a middle name, first write the initial of the first name, space, then the initial of the middle name). The year of publication in round brackets. Title. Publisher (without indicating the address of the publisher, unless the address is an integral part of the name of the publisher, such as the University of Defence in Belgrade).

EXAMPLE

in text: (Mearsheimer, 2001: 95)

at the end of the paper: Mearsheimer, J. J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. W.W. Norton.

in text: (Đurić, 2013: 235)

at the end of the paper: Đurić, S. (2013). *Istraživanje bezbednosti – kvalitativni pristup*. Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu.

If there are several authors:

Last name, initial(s) of the first name (if the author uses a middle name, first write the initial of the first name, space, then the initial of the middle name), last name, initial(s) of the first name and last name, initial(s) of the first name. The year of publication in round brackets. Title. Publisher.

EXAMPLE

in text: (Buzan et al., 1998: 126)

at the end of the paper: Buzan, B., Ole Wæver, O. & de Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner Publishers

in text: (Keković et al., 2011: 56)

at the end of the paper: Keković, Z., Savić, S., Komazec, N., Milošević, M., i Jovanović, D. (2011). *Procena rizika i zaštita lica, imovine i poslovanja*. Centar za analizu rizika i upravljanje krizama.

– *Citing journals*

a paper in a journal in printed form (one author):

Last name, initial(s) of the first name. (Year of publication). The title of the paper. Journal title, Volume (number), number of pages. DOI number (if available)

EXAMPLE

in text: (Dragišić, 2010: 225)

at the end of the paper: Dragišić, Z. (2010). *Nacionalna bezbednost – alternative i perspektive*. *Srpska politička misao*, 28(2), 217-232.

– *Citing a doctoral dissertation*

Last name, initial of the first name. (Year of publication). Dissertation title: subtitle. [Type of dissertation, name of the university where it has been defended: faculty (if necessary)]. The name of the archive or website. URL

EXAMPLE

in text: (Ejdus, 2012: 145)

at the end of the paper: Ejdus, F. (2012). *Uzajamno konstituisanje identiteta političke zajednice i njene bezbednosti*. Doktorski rad. Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu.

– *Citing websites*

Last name, initial(s) of the author's first name or Name of the organization. (Full date).
The name of the website. Site name (if not the same as the author's organization). URL

EXAMPLE

in text: (Žižek, 2013)

at the end of the paper: Žižek, S. (2013). Die Krise des Westens betrifft sowohl Demokratie als auch Finanzwirtschaft. Downloaded on November 14, 2013 from <http://www.egs.edu/faculty/slavoj-zizek/articles/die-krisedes-westens-betrifft-sowohl-demokratie-als-auchfinanzwirtschaft/>

Summary

A summary is given at the end of the paper, after the References section. It is written in the language of the paper as an extended summary in a structured form up to 1/10 of the length of the paper (about 400-600 words).

APA style

These instructions list the most common cases of citation in social sciences, and more detailed information can be found on the website:

<https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines>

The special obligations of the manuscript authors

1. The authors guarantee that the submitted manuscript represents their original contribution, which has not been published before and it is not considered for publishing in other publication. The authors also guarantee that after publication in *Vojno delo*, the manuscript will not be published in other publication in any language without the consent of the Editorial board.

2. The authors guarantee that the rights of the third parties will not be violated and that the publisher will not bear any responsibility in the event of issuance of any claims for damage. The authors are solely responsible for the content of the submitted manuscripts and have to obtain permission to publish data from all parties involved in the research. The authors wishing to include in their papers images or parts of the text that have already been published somewhere, are obliged to obtain the consent of the copyright owners and to submit evidence that such consent has been granted, or to indicate the source in accordance with point 14 of these instructions. The papers for which such evidence has not been submitted will be considered the original paper of the author.

3. The authors guarantee that all persons who have significantly contributed to the content of the manuscript are listed as authors. The contribution of each author should be clearly and precisely stated, as a special note in the authorship statement. The authors should adhere to ethical standards on scientific research, and the manuscript should not contain unfounded or illegal claims and violate the rights of others.

4. If the authors discover an important error in their paper after its publication, they are obliged to immediately inform the editor or publisher about it and to cooperate with them in order to withdraw or correct the paper.

We warn the authors that each manuscript is checked for plagiarism, i.e. whether it contains: literal or almost literal taking or deliberate paraphrasing (in order to cover up plagiarism) of parts of the other authors' texts without clearly indicating the source or marking the copied fragments (for example, using quotation marks); copying equations, images or tables from the other authors' papers without properly citing the source or without the permission of the author or copyright owners to use them.

If the paper published in the journal *Vojno delo* is found to be plagiarized, the authors will be requested to offer a written apology to the authors of the original paper.

Manuscripts found to contain plagiarized parts will be automatically rejected, and the authors will be prohibited from publishing in the journal.

Manuscripts that do not comply with the mentioned guidelines will not be considered for review.

The author submits their text to the Editorial Office of *Vojno delo* through his registered account in the Assistant application (Instructions for Assistant 3.1).

During a calendar year (volume) the author can publish only one paper in the journal, regardless of whether it is an independent or co-author paper.

Часопис *Војно дело*

Упутство за ауторе – како обликовати текст

Форматирање странице

Формат:	A4
Лева маргина:	2,54 cm
Десна маргина:	2,54 cm
Горња маргина:	2,54 cm
Доња маргина:	2,54 cm

Форматирање текста

Врста фонта:	Times New Roman
Величина фонта:	12
Наслови у тексту:	Без нумерације и поравнати са левом маргином
Поравнање текста:	Лево равнање
Увлачење пасуса:	1,27 cm; само прва линија
Размак линија:	Single
Цитирање:	Формат навођења – APA Style

Структура текста

Величина:	1 табак (30.000 карактера са белинама између речи укључујући и фусноте); у обим рада нису урачунати списак литературе и резиме
Наслов:	Bold, центриран; до 12 речи
Име аутора:	1-3 аутора, центрирано; име, средње слово, презиме
Афилијација:	Центрирано; пун назив установе, седиште установе
Сажетак (апстракт):	150-250 речи (циљ истраживања, методи, резултати и закључак)
Кључне речи:	5 до 10 речи
Обавезне целине:	Наслов, име аутора, афилијација, сажетак, кључне речи, увод, разрада (наслови се не нумеришу), закључак, литература, резиме
Литература:	Формат референци – APA Style

Напомене

Наслов чланка

Наслов треба да што верније опише садржај чланка. Користе се речи прикладне за индексирање и претраживање. Ако таквих речи нема у наслову, пожељно је да се наслову придода поднаслов.

Наслов се даје и на српском и енглеском језику. Ови наслови испишују се испред сажетка.

Име аутора

Наводи се пуно име и презиме (свих) аутора. Веома је пожељно да се наведу и средња слова аутора. Имена и презимена домаћих аутора увек се испишују у оригиналном облику (са српским дијакритичким знаковима у латиничном писму), независно од језика рада.

Назив установе аутора (афилијација)

Наводи се пун (званични) назив и седиште установе у којој је аутор запослен, а евентуално и назив установе у којој је аутор обавио истраживање. У сложеним организацијама наводи се укупна хијерархија (на пример, Универзитет у Београду, Филозофски факултет – Одељење за социологију, Београд). Бар једна организација у хијерархији мора бити правно лице. Ако је аутора више, а неки потичу из исте установе, мора се, посебним ознакама или на други начин, назначити из које од наведених установа потиче сваки од наведених аутора.

Афилијација се испишује непосредно након имена аутора. Функција, титула и звање аутора се не наводе.

Контакт подаци

Адреса или е-адреса аутора даје се у напомени (фусноти) при дну прве стране чланка. Ако је аутора више, даје се само адреса првог аутора и ORCID број за сваког аутора (<https://orcid.org/>). Та фуснота се обележава звездицом (*).

Језик и писмо

Језик рада може бити српски (ћирилица или латиница) или енглески.

Сажетак (апстракт)

Сажетак (апстракт) је кратак информативан приказ садржаја чланка који читаоцу омогућава да брзо и тачно оцени његову релевантност. Сажетци треба да садрже термине који се често користе за индексирање и претрагу чланака

Саставни делови сажетка су основни проблем, предмет, хипотезе, циљ, методи и резултати истраживања, те крајњи закључак.

Сажетак треба да има од 150 до 250 речи и треба да стоји између заглавља (наслов, име аутора и афилијација) и кључних речи, након којих следи текст чланка.

Кључне речи

Кључне речи су термини или фразе које најбоље описују садржај чланка за потребе индексирања и претраживања. Треба их додељивати с ослонцем на неки међународни извор (попис, речник или тезаурус) који је најшире прихваћен, нпр. листа кључних речи *Web of Science*.

Број кључних речи не може бити мањи од 5 и већи од 10, а учесталост њихове употребе треба да буде што већа.

Кључне речи дају се непосредно након сажетака, односно резимеа.

Захвалница

Назив и број пројекта, односно назив програма у оквиру кога је чланак настао, као и назив институције која је финансирала пројекат или програм наводи се у посебној напомени (фусноти) при дну прве стране чланка. Та фуснота се обележава звездицом (*).

Претходне верзије рада

Ако је чланак, у претходној верзији био изложен на скупу у виду усменог саопштења (под истим или сличним насловом), податак о томе треба да буде наведен у посебној напомени (фусноти) при дну прве стране чланка. Та фуснота се обележава звездицом (*).

Табеларни и графички прикази

Табеларни и графички прикази треба да буду дати на једнообразан начин, у складу с одабраним дисциплинарним стандардом опремања чланака. Пожељно је да наслови свих приказа, а по могућству и текстуални садржај буду дати двојезично, на језику рада и на енглеском језику. Број и назив табеле пишу се изнад табеле, а број и назив слике пишу се испод слике.

Навођење (цитирање) у тексту

Часопис *Војно дело* користи АРА стил цитирања, 7. издање, што подразумева навођење библиографске парентезе (заграда) по систему аутор–датум у тексту, као и списак коришћених референци у тексту са библиографским подацима након закључне целине рада. Навођење литературе у малим заградама пише се обавезно на латиничном писму, као и списак литературе (референце) на крају текста, без обзира на то што је текст чланка написан на ћирици.

Библиографска парентеза се по правилу наводи на крају реченице, пре интерпункцијског знака, и садржи презиме аутора, годину објављивања и одговарајући број страна, према следећем примеру: (Blagojević, 2020, pp. 74–77)

Ако аутори из различитих референци имају исто презиме, користити и иницијале ауторовог имена у цитату, нпр. (Hamilton, С. L., 1994) односно Џ. Л. Хамилтон (1994). Ако се два или више аутора цитирају на истом месту, треба их навести абецедним редом у оквиру истог цитата, раздвојене тачказарезом, нпр. (Brown, 1991; Smith, 2003).

Страна имена писати транскрибована, а код првог навођења иза имена у загради ставити име у оригиналу уз годину публикавања рада, нпр. Пијаже (Piaget, 1960) или Мишел Фуко (Michel Foucault). Када су два аутора рада, наводе се презимена оба, док се у случају већег броја аутора наводи презиме првог и скраћеница „и др.“ или „et al.“.

Директне цитате (дословце – од речи до речи) треба да прати референца са бројем стране (Вебер, 1989: 59) уз обавезне знакове навода на почетку и на крају цитата. Када се цитира текст који у оригиналу није на језику рада у којем се цитира, не користе се наводници, јер нема директног поклапања речи у претраживачу, али се мора навести извор тог цитата, као у свим другим случајевима. Уколико је директни цитат дужи од 40 речи, не користе се наводници, већ се такав цитат приказује у текстуалном блоку, који је увучен за 1,27 центиметара, уз навођење извора пре блока или на завршетку блока, пре последње знака интерпункције.

Када се исти аутор наводи више пута, поштује се редослед година у којима су радови публиковани. Уколико се наводи већи број радова истог аутора публикованих у истој години, радови треба да буду означени словима уз годину издања нпр. 1999а, 1999б... Навођење необјављених радова није пожељно, а уколико је неопходно треба навести што потпуније податке о извору.

Литература (листа референци)

Цитирана литература обухвата по правилу библиографске изворе (чланке, монографије и сл.) и даје се на латиници искључиво у засебном одељку чланка, у виду листе референци сложене по абецеди према презимену (првог) аутора и без нумерације. У АРА стилу се листа референци мора приказати по абecedном реду, а то не би могло да се уради ако би референце биле на неком другом писму. Приликом навођења извора који су писани на неком другом језику, у листи референци је потребно да наслов тог извора (чланак/књига/поглавље књиге, итд.) буде преведен на енглески језик у угластим заградама одмах иза изворног наслова, без коришћења курсива у угластим заградама. Наслов часописа или наслов зборника, као и назив издавача такође морају бити написани латиничним писмом, али се не преводе. Референце се не преводе на језик рада.

– *Навођење књиге (монографије)*

Ако је 1 аутор:

Презиме, иницијал(и) имена (уколико аутор користи средње име, прво се пише иницијал личног имена, размак, па иницијал средњег имена). Година издања у облој загради. Наслов. Издавач (без навођења седишта издавача, осим ако је седиште саставни део имена издавача, као нпр. Универзитет одбране у Београду).

ПРИМЕР

у тексту: (Mearsheimer, 2001: 95)

на крају рада: Mearsheimer, J. J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. W.W. Norton.

у тексту: (Ђурић, 2013: 235)

на крају рада: Ђурић, С. (2013). *Истраживање безбедности – квалитативни приступ*. Факултет безбедности Универзитета у Београду.

Ако је више аутора:

Презиме, иницијал(и) имена (уколико аутор користи средње име, прво се пише иницијал личног имена, размак, па иницијал средњег имена), презиме, иницијал(и) имена и презиме, иницијал(и) имена. Година издања у облој загради. Наслов. Издавач.

ПРИМЕР

у тексту: (Buzan et al., 1998: 126)

на крају рада: Buzan, B., Ole Wæver, O. & de Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner Publishers

у тексту: (Keковић и сар., 2011: 56)

на крају рада: Кековић, З., Савић, С., Комазец, Н., Милошевић, М., и Јовановић, Д. (2011). *Процена ризика и заштита лица, имовине и пословања*. Центар за анализу ризика и управљање кризама.

– *Навођење часописа*

рад у часопису у штампаном облику (један аутор):

Презиме, иницијал(и) имена. (Година издања). Наслов чланка. Наслов часописа, Волуме(број), број страна на којима се налази чланак. DOI број (уколико је доступан)

ПРИМЕР

у тексту: (Драгишић, 2010: 225)

на крају рада: Драгишић, З. (2010). *Национална безбедност – алтернативе и перспективе*. *Српска политичка мисао*, 28(2), 217-232.

– *Навођење докторске дисертације*

Презиме, иницијал имена. (Година издања). Наслов дисертације: поднаслов. [Врста дисертације, име универзитета на којем је одбрањена: факултет (ако је потребно)]. Име архиве или веб сајта. URL

ПРИМЕР

у тексту: (Ејдус, 2012: 145)

на крају рада: Ејдус, Ф. (2012). *Узајамно конституисање идентитета политичке заједнице и њене безбедности*. Докторски рад. Факултет политичких наука Универзитета у Београду.

– *Навођење веб сајтова*

Презиме, иницијал(и) имена аутора или Име организације. (Пун датум). Назив веб-странице. Име сајта (ако није исто као и организација која је аутор). URL

ПРИМЕР

у тексту: (Žižek, 2013)

на крају рада: Žižek, S. (2013). Die Krise des Westens betrifft sowohl Demokratie als auch Finanzwirtschaft. Preuzeto 14. novembra, 2013., sa <http://www.egs.edu/faculty/slavoj-zizek/articles/die-krisedes-westens-betrifft-sowohl-demokratie-als-auchfinanzwirtschaft/>

Резиме

Резиме се даје на крају чланка, након одељка Литература. Пише се на језику рада као проширени сажетак у структурираном облику до 1/10 дужине чланка (око 400 – 600 речи).

АРА стил

У овом упутству наведени су најчешћи случајеви цитирања у друштвеним наукама, а детаљније информације могу се наћи на веб-сајту:

<https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines>

Посебне обавезе аутора рукописа

1. Аутори гарантују да приложени рукопис представља њихов оригиналан допринос, да није објављен раније и да се не разматра за објављивање у другој публикацији. Аутори такође гарантују да након објављивања у Војном делу, рукопис неће без сагласности уредништва часописа бити објављен у другој публикацији на било ком језику.

2. Аутори гарантују да права трећих лица неће бити повређена и да издавач неће сносити никакву одговорност ако се појаве било какви захтеви за накнаду штете. Аутори сnose сву одговорност за садржај приложених рукописа и морају да прибаве дозволу за објављивање података од свих страна укључених у истраживање. Аутори који желе да у рад укључе слике или делове текста који су већ негде објављени, дужни су да за то прибаве сагласност носилаца ауторских права и да приликом подношења рада доставе доказе да је таква сагласност дата, или да наведу извор у складу са тачком 14. овог упутства. Материјал за који такви докази нису достављени сматраће се оригиналним делом аутора.

3. Аутори гарантују да су све особе које су значајно допринеле садржају рукописа наведене као аутори. Допринос сваког аутора мора се јасно и конкретно навести, као посебна напомена у изјави о ауторству. Аутори се морају придржавати етичких стандарда о научноистраживачком раду, а рукопис не сме да садржи неосноване или незаконите тврдње и да крши права других.

4. У случају да аутори открију важну грешку у свом раду након његовог објављивања, дужни су да одмах о томе обавесте уредника или издавача и да са њима сарађују како би се рад повукао или исправио.

Упозоравамо ауторе да се за сваки рукопис проверава да ли је плагијат, односно да ли садржи: дословно или готово дословно преузимање или смишљено парафразирање (у циљу прикривања плагијата) делова текстова других аутора без јасног указивања на извор или обележавање копираних фрагмената (на пример, коришћењем наводника); копирање једначина, слика или табела из туђих радова без правилног навођења извора или без дозволе аутора или носилаца ауторских права за њихово коришћење.

Ако се установи да је рад који је објављен у часопису *Војно дело* плагијат, од аутора ће се захтевати да упуте писано извињење ауторима изворног рада.

Рукописи за које се установи да садрже плагиране делове биће аутоматски одбијени и ауторима ће бити забрањено да објављују у часопису.

Рукописи који нису усаглашени са наведеним смерницама неће бити узети у поступак рецензирања.

Аутор доставља Редакцији *Војног дела* свој текст путем свог регистрованог налога у апликацији (Упутство за Асистент 3.1).

Аутор може да, у току једне календарске године (волумена), објави само један рад у часопису, без обзира да ли је реч о самосталном или коауторском раду.

Језички редактор
Добрила Милетић, професор

Преводилац на енглески језик
Борјанка Поповић Простран, професор

Техничко уређење
Звезда Јовановић

Дигитализација, веб администрација
Милан Бабић

ВОЈНО ДЕЛО је интердисциплинарни научни часопис Института за стратегијска истраживања Универзитета одбране у Београду. Представља отворени форум за презентовање и стимулисање иновативног промишљања о свим аспектима и нивоима безбедности и одбране. Гледишта и ставови аутора изложени у ВОЈНОМ ДЕЛУ не одражавају нужно званичну политику или став Министарства одбране Републике Србије и Владе Републике Србије. Редакција ВОЈНОГ ДЕЛА задржава право редиговања текста.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

355/359

ВОЈНО дело : интердисциплинарни научни часопис / главни уредник Станислав Стојановић ; одговорни уредник Владимир Ристић. - Год. 1, бр. 1 (1949)- . - Београд : Институт за стратегијска истраживања, Универзитет одбране, 1949- (Београд : Војна штампарија). - 24 cm

Доступно и на: <http://vojnodelo.mod.gov.rs>. - Тромесечно.
Друго издање на другом медијуму: Војно дело (Online) = ISSN 2683-5703
ISSN 0042-8426 = Војно дело
COBISS.SR-ID 5186818

Тираж 100 примерака

Штампа: ВОЈНА ШТАМПАРИЈА БЕОГРАД, Ресавска 406